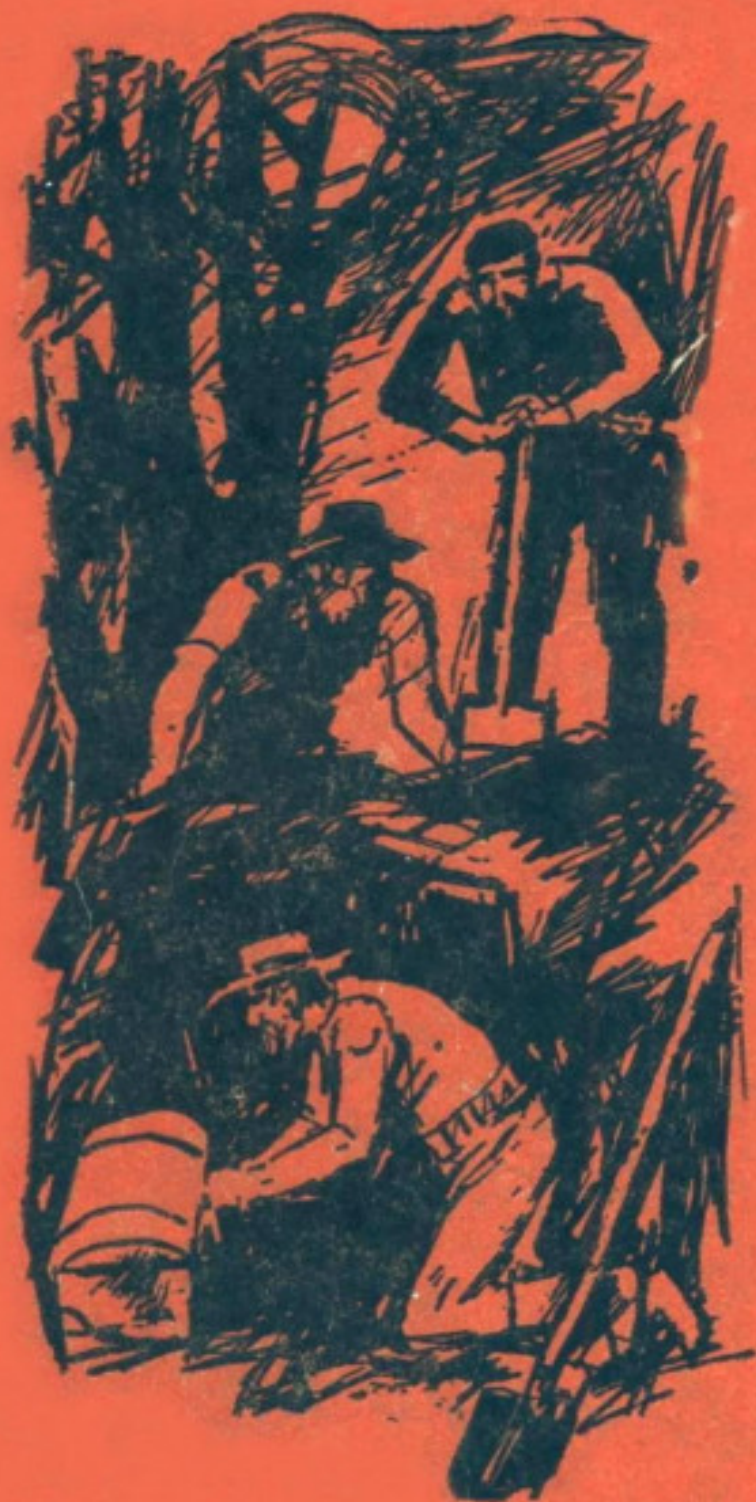

Егзарх То

З. ДАГНИЯТ БРЪМБАР

ДЪРЖАВНО ВОЕННО ИЗДАТЕЛСТВО

ЕДГАР АЛЪН ПО ЗЛАТНИЯТ БРЪМБАР РАЗКАЗИ

Превод: Кирил Хавезов

chitanka.info

Едгар Алън По е не само баща на съвременните детективски разкази, но също така блестящ майстор на фантастичните повести и един от най-значителните американски писатели на 19 век. Ексцентричен, болезнено чувствителен, колеблив, неговият живот беше нерадостен, съпровождан упорито от бедност и нещастие, и беше преждевременно разрушен. Въпреки това Едгар По успя да създаде стотици поеми, повести и есета, които дълбоко раздвижват и вълнуват читателите и писателите и до днес.

В тази поредна книга на библиотека „Следа“ предлагаме на нашите читатели едни от най-добрите разкази на Едгар По, получили световно признание, като „Златният бръмбар“, „Убийството на улица Морг“ и „Спускане в Маелстрома“.

ПРЕДГОВОР

Най-големият американски писател романтик Едгар Алън По, известен като забележителен майстор на новелата, основоположник на детективския разказ и на научнофантастичната повест, се е родил през 1809 година в Бостън в актьорско семейство. Момчето рано изгубило родителите си и богатият ричмъндски търговец Джон Алън го взел, за да го отгледа. В неговото семейство Едгар прекарал детинството и младостта си, като през цялото време мъчително чувствувал положението си на храненик. Заедно със семейството на Алън той живял пет години в Англия, където се учел в пансион; когато се върнал в родината, продължил образованието си в Ричмъндския колеж. Едгар се отличавал с жив ум и любознателност, увличал се от ботаника и физика и рано започнал да се интересува от литература, особено от поезия. Това предизвикало неодобрението на Алън, който готвел Едгар за кариерата на едър търговец.

През 1826 година По постъпил във Вирджинския университет, но скоро бил принуден да го напусне, понеже Алън отказал да плаща за обучението на младежа. Скъсал с осиновиителя си и озовал се без средства за съществуване, По започнал да опитва силите си в литературата. Първите му малки книжки със стихове обаче нямали успех. Той се мести от град на град, прекарва две години в армията, известно време се учи във военно училище и отново се обръща към литературата, но този път към прозата. От началото на 30-те години разказите на По се появяват в печата; той сътрудничи в редица списания, пише очерци и критически статии, занимава се с редакторска работа. През 1833 година едно от популярните списания в Америка присъжда на По първа награда за разказа „Ръкопис, намерен в бутилка“, името му придобива известност, но материалното му положение си остава както по-рано тежко. Болести и лишения преследват писателя; умира от туберкулоза младата му жена Виргиния. Последните години от творчеството на По са обагрени с чувство на дълбока тъга и отчаяние. През 1849 година той умира.

По считал, че не интуицията и творческата екзалтация, а аналитичният ум на писателя трябва да бъде основа на творческия процес. Той с блясък показал това, като създал образите на своите герои аналитици — Льогран от разказа „Златният бръмбар“ и детектива любител Дюпен от „Убийството на улица Морг“, „Тайната на Мари Роже“ и „Откраднатото писмо“, — с които се представя като един от най-ранните изтънчени майстори на детективския жанр. Сензационният сюжет, неочакваната и ефектна развръзка, прозаичният стил на хрониката на престъпленията, планът на разгадаването — всичко това е близко до духа на американската сензационна журналистика, на която не е бил чужд и Едгар По.

Израсъл в робовладелческия щат Вирджиния, Едгар По споделял много от политическите възгледи на южняците плантатори. Той не бил плантатор, нямал земи, но с жар доказвал през 1836 година, че робовладението е осветено от патриархалната връзка между белия и неговата кърмачка-бавачка, между младия господар и неговия връстник негър. Да се разруши тази връзка, според мисълта на По, значи да се прегреши против хуманизма. Патриархалните отношения между роба и господаря Едгар По защитава и в своето творчество. Така в разказа „Златният бръмбар“ (1843) писателят всячески подчертава предаността на негъра Юпитер към господаря му. Но когато господарят започва да своеволничи и се изплъзва от надзора на предания слуга, негърът отрязва тояга, за да натупа стопанина си. Като предлага да се отнасят с негъра като с член на семейството, По притъпява остротата на социалния конфликт, който се разраства по това време в страната.

Едгар По се стреми да рисува природата и хората от живи, познати му прототипове. В разказа „Златният бръмбар“ е описал реалният остров Съливан, където Едгар По гостувал у свой приятел през 1827 година и където слушал легендата за съкровището на пирата „Черната птица“.

Притежавайки огромна начетеност, стремейки се към живи наблюдения над живота, По считал, че възможностите на човешкия разум са безгранични, а силата на човешката мисъл — безпределна. „Едва ли разумът на човека може да зададе такава гатанка, която разумът на друг човек, ако се насочи по подходящия начин, не би могъл да отгатне“ — говори Едгар По чрез своя герой Льогран.

Грамадно удоволствие доставя на автора противопоставянето на два типа съзнание — наивно-емпирическо, тъй да се каже, глупаво, и вдъхновено-детективско. Особено ярко е това противопоставяне в „Златният бръмбар“, където действията на Лъогран изглеждат на околните като приумици на луд. Когато Лъогран поканва приятеля си да вземе участие в нощната екскурзия, за да търсят съкровището, той не се решава да му откаже, страхувайки се да не раздразни още повече нещастния маниак. Толкова по-ефектно е действителното откриване на съкровището и последвалото го „детективско“ разяснение, дадено от Лъогран. Трите фигури на детективския разказ на По — вдъхновеният детектив, слушателят, негов приятел, и детективът чиновник — били впоследствие възпроизведени в същата им тази функция в новелите на Конан Дойл.

„Златният бръмбар“ принадлежи към серията „логични“ разкази. Той е написан в ярки и светли тонове и целият е обвеян от атмосферата на тайната, в която прониква изпитателният ум на човека. Тържеството на човешкия разум — такава е идеята, която лежи в основата на „Златният бръмбар“.

В „Убийството на улица Морг“ авторът ни запознава със своя герой — обеднелия млад аристократ Дюпен, образован и надарен човек, любител на книгите. Дюпен е прототипът на Шерлок Холмс, обаче в него има някои черти, които го отличават от английския му литературен потомък. Той не е просто детектив професионалист, майстор в своята работа, какъвто е Шерлок Холмс, а детектив артист, детектив естет. Занимаването с детективски издирвания за него е също такава естетическо наслаждение, също такава „прекрасна игра“, както за другия свиренето на цигулка; в същото време това е ритуал, нещо подобно на вълшебство, при което самият Дюпен на тези свои „детективски сеанси“ играе ролята на някакъв интелектуален маг, чародей, а авторът разказвач е негов асистент и едновременно възхитена аудитория. Детективската дейност за тях е своего рода „изкуство за изкуството“, начин да се избяга от живота.

Разгадаването на тайната на необикновеното убийство на старицата Л’Еспане и нейната дъщеря се гради въз основа на съпоставянето на вестникарските дописки и свидетелските показания. Дюпен действа с умелостта на професионален детектив: той отива на мястото на убийството, за да види картината със собствените си

очи. Той изследва обстановката, трупове, къщата, двора. Но всичко това е само своеобразна „експозиция“. Основният интерес на повестта се заключава в разясненията, които Дюпен дава на своя приятел; това е своеобразен дневник на работата на ума, съставляващ всъщност сюжета на детективските новели на По.

„Гениалният“, посвоему вдъхновен анализ на Дюпен се гради върху съчетанието на внимателното изучаване на най-дребните фактически подробности със смелата интуиция, с поривите на творческата фантазия. От една страна, той извършва грижливо обследване на главичката на гвоздеа в прозоречната рамка, благодарение на което става ясно, че именно по такъв начин, през прозореца, притежавайки свръхчовешка ловкост, убиецът е имал възможност да се скрие. От друга страна, Дюпен дава рискованото обявление във вестника, което е изцяло резултат на „творческата“ му хипотеза. В случай на успех то трябва да потвърди смелото предположение на Дюпен — и той се оказва прав.

Така По създава свой особен герой аналитик, детектива любител Дюпен, който превръща със силата на своята всепреодоляваща досетливост, на своето упорство и остроумие, всяко като че ли необяснимо явление във верига от напълно достъпни за човешкото разбиране последователни събития. По такъв начин в жанра на детективската новела, за чийто създател справедливо се смята Едгар По, мъчителното противоречие на неговото творчество (т.е. борбата на фантастичното и емпиричното начало) намира своето разрешение. Тук се съчетава онова, което именно е изглеждало несъединимо: загадъчната, „жестока“ тема и рационалистичното, емпирическо, почти научно нейно разрешение. Тук се е извършило, така да се каже, свалянето на романтиката от нейния висок пиедестал. Необяснимото се оказало обяснимо, необятното — частно, отделно, загадъчното въобще — напълно определена, конкретна загадка, по-право дори задача, поставена пред анализиращия ум.

Въпреки че Едгар По отрича съвременната му американска действителност, той все пак е възприел елементите на буржоазния позитивизъм, съчетавайки ги противоречиво с мистичния възглед за света. Интересът към детективския роман се корени в тази своеобразна противоречивост на миросгледа му. Характерно е, че По не само е създал детективската новела, но и се е опитал да ѝ даде теоретична

обосновка. Той свързал своеобразния интерес на детективския жанр с човешката способност към аналитично познание.

Но, разбира се, висшето тържество на този способ на познанието настъпване при разгадаване загадките и „йероглифите“, а при разрешаването на тайната на човешкото съзнание, когато, както определя По, „мисълта се бори с мисъл“. Като пример По дава най-простата, изглежда, игра — дамата, — където много неща зависят от това „аналитично“ проникване в сметките на противника. Играчът аналитик се вмъква в душата на противника и веднага вижда оня единствен начин, с помощта на който може да въвлече врага в грешка или да ускори невярното пресмятане. И с пример от друга игра — на вист — По развива тази мисъл още по-нататък. Такава е психологическата природа на детективския жар, от който е овладян Дюпен, — любимият герой на По. Този жар на разгадаването еднакво го ръководи във всички случаи и собствено той е основната емоционална стихия на детективските разкази на По.

„Моята крайна цел е истината“ — провъзгласява Дюпен в разказа „Убийството на улица Морг“. „Истината“ на Дюпен — това не е истината за действителността, а „истината“ за отделния емпиричен факт, отвъд пределите на който за него като че ли нищо не съществува. Така По създава своя герой, „рицаря на студения разум“, за когото многообразието на живота е материал за естетски избрани интелектуални упражнения. „Анализът на това убийство ни достави голямо развлечение“ — говори Дюпен. Познанията и духовните способности, изразходвани за тези упражнения, са доста обширни — тук влизат и точните науки, и мистифицираните псевдонаучни дисциплини, като „физиономистиката“, и способността към отвличеното мислене, и най-последно психологията. Но във всичко това няма емоционалната, душевна заинтересованост, личното „аз“ на автора.

На Едгар По голямо впечатление направила забележката на Дикенс по повод на романа на Годуин „Калейб Уилямс“. „Известно ли ви е — пише Дикенс, — че Годуин е създал своя «Калейб Уилямс» в обратен ред, от края към началото?“ Тази идея за обратното движение на произведението, от финала към експозицията, в повечето случаи е ръководеща в сюжетното движение на детективските разкази на По. От готовия резултат анализиращото съзнание се движи към източниците

на дадения факт, за да се върне след това, обогатено вече от ретроспективното изследване, към изходната позиция като към краен резултат („разкриването на тайната“).

„Златният бръмбар“ и „Убийството на улица Морг“ принадлежат към най-добрите произведения от детективския жанр. Техните герои, Лъогран и Дюпен, са изключителни хора, които притежават силна воля и аналитичен ум. Писателят подробно разказва за най-дребните, но важни за развитието на действието събития — той не пропуска нито една подробност — и не по-малко щателно възпроизвежда работата на мисълта на своя герой, принуждавайки читателя заедно с него да извърши целия ход на разсъжденията. Всичко това придава на повествованието особена увлекателност. За необикновения дар на По много точно се е изказал един от неговите съвременници: „Едгар По съчетаваше в своя забележителен маниер две способности, които рядко се обединяват: силата на влиянието върху разума на читателя чрез неясните сенки на тайната и умението да се изобразяват подробностите, детайлите, когато нито една карфица, нито едно копче не остават неописани.“

Другите детективски разкази на По — „Тайната на Мари Роже“, тясно свързана с „Убийството на улица Морг“, и „Откраднатото писмо“ — са построени също върху комбинацията на анализа и интуицията, която дава в резултат синтеза-загадка.

Творческото наследство на Едгар По е много разнообразно. По идеите си той бил близък с европейските поети романтици. Възмущавало го обедняването на човешката личност в епохата на развитието на капиталистическата техника и мечтаел да върне на света изгубените идеали за добро и красота. Стиховете на По носят песимистичен, отчасти мистичен характер. Но вярата на писателя в човешкия разум, който побеждава всички пречки, намира ярко възплъщение в най-добрите му разкази. Те поразяват с необикновеността и широтата на фантазията. При това фантастиката се съчетава в тях с външното правдоподобие. Най-заплетените сюжети, най-невероятните приключения, които могат да се сторят измислица, в края на краищата се оказват логични и дори научно обосновани. Неслучайно По станал създател на един нов жанр — на детективския разказ, — в който тайнственият, заплетен сюжет се съчетава с

грижливия анализ на разиграващите се събития, с разгадаването на техния скрит смисъл.

Тази двойственост на По е отбелязал на времето си Ф. М. Достоевски, който се интересувал от творчеството му:

„По-скоро Едгар По може да се нарече писател не фантастически, а капризен. И какви странни капризи, каква смелост в тези капризи!... Не че той е превъзхождал с въображението си другите писатели; но неговата способност за въображение има такава особеност, каквато ние не сме срещали у никого: това е силата на подробностите...“ И добавя по-нататък: „Ако в По има фантастичност, тя е някаква си материална, стига само да можеше така да се изразим. Ясно е, че той е напълно американец, дори в най-фантастичните си произведения.“

В тази отбелязана от Достоевски борба на фантастичното и емпиричното начало се крие една от централните проблеми на творчеството на Едгар По, който е бил значително по-малко мистик, отколкото мнозинството романтици. Онова, което у романтиците се е явявало в облика на дяволско привидение, у Едгар По се превърнало в трезв анализ на патологичните състояния на психиката. Той живо описва сумрачните състояния на човешката душа, без да търси обясненията им в сатанинските козни и намесата на задгробните сили. Злите сили в душата на човека са само резултат от деформацията на психиката, следствие от сложността на човешката природа; но в обяснението на целия ред от противоречиви, извратени, тъмни страни на човешката психика Едгар По е позитивист и емпирик.

Началото на световната известност на По било поставено във Франция. В 1845 година там били напечатани „Златният бръмбар“ и „Откраднатото писмо“, а две години по-късно Бодлер „открил“ Едгар По, като прочел новелата „Черната котка“. Творчеството на този своеобразен писател е оказало голямо влияние върху развитието на научнофантастичния и приключенския роман, на първо място върху Жул Верн, Уелс и Стивънсън. От знаменития „аналитичен метод“ на По с успех се е възползвал Конан Дойл в цикъла за Шерлок Холмс. Образцовата композиция и голямото изобразително изкуство превръщат новелите на По в съвършени художествени произведения, които и днес не са изгубили силния си чар.

ЗЛАТНИЯТ БРЪМБАР^[1]

*Гледайте! Гледайте! Това момче танцува
като лудо: сигурно тарантула го е ухапала.*

„Никой не е прав“^[2]

Преди много години се сприятелих с някой си мистър Уилям Льогран. Той произхождаше от старо хугенотско семейство и по-рано е бил богат, но редица несполучливи предприятия го опропастили. За да избегне унизителните последици от това нещастие, той напуснал Нови Орлеан, града на своите прадеди, и се заселил на остров Съливан, близо до Чарлстън в Южна Каролина.

Това е един доста странен остров — почти целият се състои от морски пясък. Дълъг е три мили, а най-голямата му широчина никъде не надминава четвърт миля. От материка го отделя едва забележим проток, който се процежда през пустош от тиня и тръстика — любимо свърталище на блатните кокошки. Растителността, както би могло да се предположи, е оскъдна или във всеки случай ниска; дървета със значителна големина не се виждат. Само в западните краища на острова, където се извисява укреплението Моултри и се намират няколко жалки паянтови постройки, обитавани лятно време от бягащите от градския прах и треска чарлстънски жители, може да се срещне, разбира се, и бодливата дребна палма; но с изключение на това място и ивицата твърд, бял пясък покрай брега, целият остров е покрит с гъст храсталак от миризлива мирта, която се цени толкова много от английските градинари. Тези шубраци тук често достигат до петнадесет-двадесет фута височина, като образуват почти непроходим гъсталак, и изпълват въздуха с благоуханието си. В потайните глъбини на този миртов гъсталак, недалеч от източния, най-отдалечения от материка край на острова, Льогран си построил малка хижа, където и живееше, когато аз съвсем случайно се запознах с него. Познанството ни скоро прерасна в приятелство, понеже много черти в характера на

отшелника възбуждаха интерес и уважение. Аз се убедих, че той е получил солидно образование и има необикновено прозорлив ум, но е заразен от мизантропия и страда от странно редуващи се пристъпи на ентузиазъм и меланхолия. Той беше донесъл със себе си много книги, но рядко ги ползуваше. Обичаше да се развлича главно с лов и риболов, да скита по морския бряг и сред миртовите храсталаци, търсейки раковини и ентомологични образци. На неговата колекция от насекоми би завидял дори и Свамердам^[3]. При тези обиколки обикновено го съпровождаше един стар негър, Юпитер, който бил освободен от робство още преди семейството да се разори. Обаче нито заплашванията, нито обещанията не можеха да принудят Юпитер да се откаже от това, което той считаше за свое право: да върви подир своя млад „маса Уйл“. Твърде вероятно е роднините на Льогран, обезпокоени от психическата му неуравновесеност, да се бяха изхитрили да поощряват упоритостта на стария негър, за да наглежда и пази беглеца.

На ширината, на която се намира остров Съливан, зимите рядко биват много сурови и през есента наистина е цяло събитие да се запали огън в помещенията. Обаче по средата на октомври 18... се случи един необичайно студен ден. Точно преди залез-слънце аз се промъкнах през вечно зелените храсталаци към хижата на приятеля ми, когото вече няколко седмици не бях посещавал. Тогава живеех в Чарлстън, на девет мили от острова, а съобщението между тези два пункта по онова време съвсем не беше така удобно, както сега. Щом се добрах до хижата, почуках, както обикновено, но не получих отговор и потърсих ключа там, където знаех, че го крият, отворих вратата и влязох. Ярък огън пламтеше в камината. Това беше много приятна изненада. Съблякох си връхното палто, придърпах едно кресло по-близо до весело прашящите пънове и започнах търпеливо да чакам завръщането на домакините.

Те пристигнаха наскоро след настъпването на мрака и най-радушно ме поздравиха. Юпитер, ухилен до уши, се разшета, за да очисти убитите блатни птици и да приготви вечерята. Льогран се оказа в един от своите пристъпи — как другояче бих могъл да нарека това? — на ентузиазъм. Той бе намерил неизвестна още двукрила раковина, образуваща нов род, и което го радваше най-много — беше проследил и хванал с помощта на Юпитер един съвършено нов, както той

твърдеше, бръмбар, за когото щеше да иска мнението ми на другия ден.

— А защо не тази вечер? — попитах аз, като потривах ръце пред огъня и мислено пращах по дяволите всички бръмбари.

— Ах, ако знаех само, че сте тук! — отговори Льогран. — Но вие толкова отдавна не сте ме посещавали; как можех да предположа, че ще дойдете именно тази вечер? Връщайки се към къщи, срещнах поручик Г. от укреплението и имах глупостта да му заема бръмбара, така че вие до утре сутринта не ще може да го видите. Останете да нощувате тук; при изгрев-слънце ще пратя Юп да го вземе. Няма нищо по-прекрасно в целия свят!

— От кое? От изгряващото слънце ли?

— Глупости!... Та аз говоря за бръмбара! Той има ярко златист цвят — на големина е колкото едър орех — с две черни като въглен петна на горния край на гърба и трето, по-дълго, на долния. Мустачките му...

— Не е то работа в *мустачки*, послушайте на мене, масса Уйл — прекъсна го Юпитер, — бръмбар златен, цял от злато, отвътре и отвън, само крила незлатни. Никога през живот не виждал бръмбар дори и с половин негов тежина.

— Да допуснем, че си прав, Юп — отвърна Льогран, както ми се стори, с много по-сериозен тон, отколкото обстоятелствата изискваха, — но нима от това следва, че трябва да оставиш дивеча да изгори на огъня? Действително — продължи той, обръщайки се към мене — цветът му почти оправдава мисълта на Юп. Вие едва ли сте виждали такъв ярък металически блясък, какъвто горните твърди криле излъчват... Но впрочем за това не можете да съдите до утре. А сега искам да ви дам само известно понятие за формата му.

С тези думи той седна при една масичка, на която имаше перо и мастило, но нямаше хартия. Потърси в чекмеджето, но и там не намери.

— Нищо — каза най-сетне той, — и тази ще стане.

И като извади от джоба на жилетката си парче много зацапана хартия, започна да нахвърля с перото груба рисунка. Докато се занимаваше с това, аз както по-преди се греех на огъня, понеже все още ми беше студено. Щом свърши рисунката, той ми я подаде, без да става от мястото си. В тази минута се зачу лай и драцене по вратата.

Юпитер отвори и грамадното нюфаундлендско куче на Льогран се втурна в стаята, хвърли лапи върху раменете ми и ме обсипа с ласките си: аз се бях сприятелил с него още при по-раншните си посещения, тъй като му оказвах голямо внимание. Когато кучето се умири, погледнах хартията и, право да си кажа, бях много озадачен от рисунката на приятеля си.

— Да — промълвих аз, като я съзерцавах в течение на няколко минути, признавам, *наистина* странен бръмбар; съвършено неизвестен на мене; никога не съм виждал подобно нещо... освен може би череп или мъртвешка глава, на които той прилича повече, отколкото на каквото и да било друго, което аз съм имал случай да наблюдавам.

— На мъртвешка глава ли? — повтори Льогран като ехо. — О, да... вярно, на рисунката без съмнение изглежда донякъде като череп. Двете черни петна на горния край приличат на очи, а продълговатото на долния напомня уста, и при това общата форма е овална.

— Може да е така — отговорих аз, — но, Льогран, страхувам се, че вие не сте никакъв художник. Ще почакам, докато видя самия бръмбар, щом трябва да си съставя някаква представа за външния му вид.

— Е, не зная — каза той малко раздражено. — Струва ми се, че рисувам сносно или поне *трябва* да рисувам сносно. Имах добри учители, пък и сам аз се лаская от мисълта, че не съм съвсем загубен.

— В такъв случай, драги мой, вие просто се шегувате — възразих аз. — Това е доста сполучлив череп, дори мога да кажа — превъзходен, като имам пред вид обикновените представи за такива анатомически образци, и ако вашият бръмбар прилича на него, той наистина е най-странныят бръмбар в света. Ами че той може да подтикне човек към твърде вълнуващо суеверие! Вие, предполагам, ще го наречете *scarabeus caput hominis*^[4] или нещо подобно — такива названия често се срещат в естествената история. Но къде са мустачките му, за които споменахте?

— Мустачките ли? — сопна се Льогран, който, изглежда, без причина се горещеше на тази тема. — Сигурен съм, че трябва да ги виждате. Нарисувах ги така отчетливо, както са у самото насекомо, и се надявам, че това е достатъчно.

— Добре, добре — отговорих аз, — може би сте ги нарисували, само че аз не ги виждам.

И с тези думи подадох на Льогран хартията без по-нататъшни забележки, тъй като не желяех да развалям настроението му. Но много ме изненада обратът, който взе цялата тази история, и ме озадачи раздразнението му, защото на рисунката действително *нямаше никакви мустачки* и общият ѝ вид изумително напомняше обикновена мъртвешка глава.

Той пое ядосано хартията и се канеше да я смачка и хвърли в огъня, когато един случаен поглед върху рисунката прикова внезапно вниманието му. В миг лицето му силно почервения, после страшно побледня. Без да мръдне от мястото си, в течение на няколко минути той подробно разглежда рисунката, сякаш я изучаваше. Сетне стана, взе свещта от масата и седна на морския сандък в най-отдалечения кът на стаята. Там той с видимо нетърпение отново се вдълбочи в изучаване на хартията, като я въртеше на всички страни. През цялото време обаче нищо не каза и макар че поведението му много ме заинтригува, сметнах за благоразумно да не усилвам раздразнението му с въпроси. Най-после той извади от джоба на палтото си портфейла, грижливо прибра в него рисунката, пхна го в чекмеджето на бюрото и го заключи. Вече се беше поуспокоил, но и предишният му ентузиазъм беше изчезнал. Впрочем Льогран изглеждаше по-скоро замислен, отколкото сърдит. С напредването на вечерта той все повече и повече потъваше в някакъв унес, от който никакви мои остроти не можеха да го изкарат. Аз възнамерявах да пренощувам в хижата, както често правех това досега, но като видях, че хазаинът е в такова настроение, предпочетох да се сбогувам. Той не настоя да остана, ала когато си тръгнах, стисна ми ръката много по-сърдечно, отколкото обикновено.

След месец (в течение на който нищо не бях чул за Льогран) в Чарлстън ме навести слугата му Юпитер. Никога не бях виждал добродушния стар негър толкова отчаян и не на шега се разтревожих да не би да се е случило някакво нещастие с приятеля ми.

— Какво има, Юп? — попитах аз. — Как вървят работите? Какво прави господарят ти?

— Право да кажа, масса, господар не добре, не така здрав.

— Не е здрав ли? Виж ти беля! Но от какво се оплаква?

— Там работа, я! Той никога не оплаква! Но при това много болен.

— Много е болен? А защо не ми каза веднага, Юпитер? На легло ли е?

— Не, не. Все ходи. С копой не мож намери него... Там беда, я! Душа боли мене, много страхувам за мой беден масса Уйл...

— Какви ги бръцолевииш, Юпитер, нищо не разбирам. Казваш, че господарят ти е болен. Какво го боли? Не ти ли разправи?

— О, масса, не бива сърди. Масса Уйл казва, нищо няма на него... Но защо тогава скита с наведен глава, сгърбен и цял бял като гъска?... И все прави цифри...

— Какво прави, Юп?

— Цифри и знакове по плоча... Такъв странни знаци никога не виждал... Право да кажа, мене хваща страх... Все пазя него, не пушам от очи. Но онзи ден се измъкнал от мене преди изгрев и до тъмно се губил... Отрязал хубав пръчка да натупа здравата него, но той върнал тъй тъжен, че мен, глупак неден, сърце не даде...

— Как?... Какво?... Е да! Все пак, струва ми се, добре си направил, че не си бил много строг с бедния... Не го бий, Юпитер... Той може би не ще понесе това... Но как мислиш ти, каква ще е причината за тази болест или по-скоро за тази промяна в поведението му? Да не е имал някакви неприятности, след като се виждах с него?

— Не, масса, след това нямал неприятности, но дотогава имал... Да, мене страх, че в същи този ден!...

— Как?... Какво имаш пред вид?

— Ами искам да кажа за бръмбар, масса — ето що!

— За какво?

— За бръмбар... Сигурен, че златен бръмбар ухапал масса Уйл някъде по глава.

— Кое ти дава основание да мислиш така, Юпитер?

— Щипци яки, масса, и уста огромни. Никога не виждал такъв дявол бръмбар: рита и хапе какво стигне. Масса Уйл хванал негов крак, но веднага пуснал — и аз казва: тогава той сигур ухапал него. Не харесва никак мен уста тоз бръмбар още кат видял — затуй взел не с пръст, а хванал с парче хартия, дето намерил. Увил в хартия и край пъхнал в негов уста — ето така направил!

— Значи, ти мислиш, че бръмбарът наистина го е ухапал и той се е разболял от това?

— Нищо не мисли аз, а знае. Защо тогава все злато сънува, ако златен бръмбар не ухапал? Аз и по-рано слушал за тоз златен бръмбар.

— А откъде знаеш, че сънува злато?

— Откъде знае ли? Ами защо на сън все злато бълнува — ето отде знае!

— Добре, Юп, ти може би си прав, но на какво щастливо обстоятелство дължа честта на днешното ти посещение?

— Какво казал, масса?

— Поръчал ли ти е нещо господин Льогран?

— Не, масса, аз носи само ей тоз писмо — и с тия думи Юпитер ми подаде една бележка, която имаше следното съдържание:

„Драги мой,

Защо не ме посещавате от толкова дълго време. Надявам се, че не сте били тъй безразсъден да се обидите от някоя моя малка brusquerie^[5]. Но не, това е невероятно.

Откакто се видяхме, голямо безпокойство ме е обхванало. Искам да ви разкажа за една работа, но съвсем не зная откъде да започна и изобщо дали би трябвало да ви я разправам.

През изтеклите няколко дни не се чувствавах много добре и Юпитер ме измъчи до смърт с грижите си. Ще повярвате ли? Вчера той си приготвил грамадна тояга, за да ме напердаши, понеже съм се измъкнал, без да му се обадя, и съм скитал цял ден solus^[6] сред хълмовете на материка. И аз наистина мисля, че само болезненият ми вид ме спаси от боя.

От последната ни среща нищо ново не съм прибавил към колекцията си.

Ако имате и най-малка възможност, много ви моля да дойдете с Юпитер. *Елате!* Искам да ви видя още *тази вечер* по важна работа. Уверявам ви, по *извънредно* важна работа.

Винаги Ваш,

Уилям Льогран.“

В тона на записката имаше нещо особено, което сериозно ме разтревожи. Целият ѝ стил беше съвсем необичаен за Лъогран. Що за фантазия му е влязла в главата? Каква нова химера е завладяла крайно впечатлителния му ум? Каква „извънредно важна работа“ можеше да има *той*? Разказът на Юпитер не предвещаваще нищо добро. Страхувах се, че постоянните мисли за постигналото го нещастие в края на краищата съвсем са помътили разсъдъка на приятеля ми. По тази причина, без да се колебая нито за минута, аз се приготвих и веднага тръгнах с негъра.

Когато пристигнахме на пристана, забелязах коса и три лопати, очевидно съвсем нови, да се въргалат на дъното на лодката, с която трябваше да отплаваме.

— Това пък какво е, Юп? — попитах аз.

— Ами коса за него, масса, и лопата.

— Виждам, но защо са тук?

— Масса Уйл заповядал да купи на него от град коса и лопата и аз заплатил дяволски много пара за тях.

— Но в името на всичко тайнствено в света, обясни ми какво ще прави твоят „масса Уйл“ с косата и лопатите?

— *Това* аз не знае и дявол да вземе мене, ако и *той* сам знае. Всичко бръмбар забъркал!

Като разбрах, че от Юпитер, на когото мислите се въртяха все около „бръмбара“, нищо свястно няма да науча, аз скочих в лодката и вдигнах платната. Свежият силен вятър бързо ни откара в заливчето на север от укреплението Моултри, а оттам, като извървахме пеша към две мили, стигнахме до хижата. Беше около три часа следобед. Лъогран ни очакваше с голямо нетърпение. С нервна трескавост и *empressement*^[7] той ми стисна ръката и това още повече ме разтревожи и усили първоначалните ми подозрения. Лицето му ме порази с призрачната си бледност, а дълбоко хлътналите му очи светеха с неестествен блясък. Осведомих се за здравето му и като не знаех какво друго да кажа, попитах го дали е получил бръмбара от поручик Г.

— О, да — отговори той, като почервения силно, — още на другата сутрин. Аз за нищо на света няма да се разделя с този бръмбар. Знаете, ли, че Юпитер излезе съвсем прав по отношение на него?

— Как тъй е излязъл прав? — попитах аз и сърцето ми се сви от някакво лошо предчувствие.

— Ами защото твърдеше, че бръмбарът е от *чисто злато*.

Тези думи, които Лъогран произнесе с дълбоко убеждение и напълно сериозно, ми причиниха неизразима болка.

— Този бръмбар ще ми донесе щастие — продължи той с тържествуваща усмивка, — ще ми възвърне наследствените имоти. Чудно ли е тогава, че тъй много го ценя? Съдбата ми го изпрати и аз трябва да съумея да го пусна в ход, за да намеря златото, което той ще посочи. Юпитер, донеси ми бръмбара!

— Какво? Бръмбар ли, масса? Аз предпочита да не пипа тоз проклет бръмбар — вземете него сам!

Товага Лъогран стана с важен и величествен вид, извади бръмбара от една стъклена кутийка, в която го пазеше, и ми го показа. Бръмбарът, по онова време още неизвестен на естествениците, действително беше много красив, и, разбира се, представляваше извънредно ценна находка от научно гледище. Близо до единия край на гърба му имаше две кръгли черни петна, а на другия — едно, но продълговато. Извънредно твърдите му блестящи горни криле горяха като полирано злато. Насекомото беше необикновено тежко, така че, като се вземат под внимание всички тези обстоятелства, аз едва ли можех да упрекна Юпитер за мнението му; но решително не разбирах как е възможно Лъогран да се съгласи с подобно твърдение.

— Пратих за вас — започна той с надут тон, — след като разгледах бръмбара. Пратих да ви извикат, за да ви помоля за съвет и помощ при осъществяване на предначертаното от съдбата и бръмбара...

— Скъпи Лъогран — възкликнах аз, като го прекъснах, — вие положително не сте здрав и трябва да вземете мерки. Най-добре си легнете, а аз ще остана при вас няколко дни, докато се поправите. Вие имате треска и...

— Проверете ми пулса — предложи той.

Аз го проверих и право да си кажа, не открих ни най-малки признаци на треска.

— Но вие може да сте болен, макар и да не сте трескав. Послушайте ме поне един път. Най-напред си легнете. После...

— Грешите — прекъсна ме той, — аз съм здрав, доколкото мога да бъда здрав при възбудата, в която се намирам. Ако вие действително ми желаете доброто, помогнете ми да се избавя от това състояние.

— А как ще стане това?

— Много лесно. Ние с Юпитер се каним да предприемем експедиция сред хълмовете на материка; в тази експедиция се нуждаем от помощта на трети човек, на който бихме могли да се доверим. Вие сте единственият такъв човек. Ще сполучим или не, не зная, но във всеки случай възбудата ми ще мине.

— С удоволствие ще ви помогна, доколкото мога — отговорих аз, — но кажете: този проклет бръмбар има ли връзка с експедицията ви сред хълмовете?

— Да, има.

— В такъв случай, Льогран, аз не мога да взема участие в такова безсмислено предприятие.

— Жалко, много жалко, ще трябва да се опитаме сами да свършим всичко.

— Да се опитат сами да свършат всичко! Не, този човек наистина си е загубил ума!... Чакайте!... Много ли време ще отсъствувате?

— По всяка вероятност, цяла нощ. Ще тръгнем веднага, а ще се върнем във всеки случай на разсъмване.

— Дайте ми честната си дума, че когато вашият каприз бъде удовлетворен и историята с бръмбара... господи!... се уреди, както вие желаете, ще се приберете в къщи и ще ме слушате безпрекословно, както бихте слушали лекаря си.

— Да, обещавам ви; а сега на път, защото нямаме никакво време за губене.

Със съкрушено сърце последвах приятеля си. Към четири часа ние — Льогран, Юпитер, кучето и аз — тръгнахме. Юпитер взе косата и лопатите. Той на всяка цена искаше да носи сам инструментите, и то, както ми се стори, не толкова от усърдие, колкото поради това, че се страхуваше да ги довери на господаря си. Той беше зъл като куче и единствените думи, които се откъснаха от устата му през целия път, бяха: „Тоз проклет бръмбар!“ Аз бях натоварен с два фенера, а Льогран се задоволи с бръмбара, когото той беше завързал на връв и размахваше вървешком с вид на заклинател. Когато забелязах това ново и явно доказателство за безумието на приятеля ми, едва се сдържах да не се разплача. Но все пак намерих за по-добре да не противореча на прищявката му поне засега или докато не ми се удаде удобен случай да взема някакви по-енергични мерки с надежда за

успех. Между това аз се стараех, макар и съвсем напразно, да узная от него целта на пътуването ни. Ала след като беше успял да ме убеди да го придружа, той очевидно не желаше да говори за по-маловажни неща и на всичките ми въпроси, благоволяваше да отвърне само с едно: „Ще видим!“

Когато стигнахме до носа, преминахме протока с лодка и като се изкачихме на високия бряг на материка, тръгнахме в северозападна посока през страшно дива и унила местност, където сякаш никога не бе стъпвал човешки крак. Лъогран уверено ни водеше напред, като само сегиз-тогиз се спираше за миг да провери пътя по белезите, които, изглежда, бе направил през време на една от предишните си обиколки.

Така вървахме около два часа и слънцето тъкмо залязваше, когато се озовахме в една безкрайно мрачна местност, каквато никога не бяхме виждали досега. Това беше своего рода плато близо до върха на почти непристъпен хълм, от горе до долу обрасъл с гъста гора и осеян с грамадни канари, които като че ли лежахха свободно на земята и сякаш биха се свлекли в долините, ако не ги задържаха дърветата, о които се опираха. Дълбоки клисури се виеха в различни посоки и придаваха на пейзажа още по-суров и тържествен изглед.

Естествената площадка, на която се покатерихме, беше цяла обрасла с къпини и ние скоро открихме, че без помощта на косата е невъзможно да се мине. Юпитер под ръководството на своя господар започна да ни прави пътека към подножието на един гигантски лиролист, който се издигаше сред десетина дъба, като далеч ги превъзхождаше, както и всички останали дървета, които бях виждал дотогава, по красотата на листата и формата си, по широко разперените си клони и общия си величав вид. Когато достигнахме до дървото, Лъогран се обърна към Юпитер и го попита дали може да се покатери на него. Старецът, изглежда, доста се смая от този въпрос и не отговори веднага. После се приближи до огромния дънер, бавно го обиколи, вирайки се внимателно в ствола. След като свърши огледа, той каза простичко:

— Да, масса, Юпитер качи всяко дърво, кое през живот види.

— Е, тогава качвай се по-скоро, защото ще се стъмни и няма да успеем да свършим работата.

— Колко високо трябва да качи, масса? — попита Юпитер.

— Най-напред се покатери на главното стъбло, а после ще ти кажа коя посока да хванеш... Ей, чакай! Вземи бръмбара със себе си!

— Бръмбар ли, масса Уйл? Златен бръмбар? — извика негърът, като се стъписа ужасен. — Защо ще катери бръмбар на дърво? Да пукне, ако прави това!

— Слушай, Юп, ако ти голям и преголям негър се страхуваш да пипнеш това мъничко безобидно мъртво същество, то можеш да го държиш за връвта, но във всеки случай ще го вземеш със себе си, инак ще бъда принуден да ти счупя главата с тази лопата.

— Ама, що тъй, масса? — смънка Юп, очевидно засрамен и поради това станал малко по-отстъпчив. — Вие всякога ругае стар негър. Аз само пошегувал. Мене да страх от бръмбар! Плюя аз на бръмбар! — И той предпазливо улови края на връвта и като се мъчеше, доколкото обстоятелствата позволяваха, да държи бръмбара по-далеч от своята собствена особа, се приготви да се покатери на дървото.

Лиролистът, или *Lirodendron Tulipiferum*, един от най-великолепните американски горски представители, когато е млад, има необикновено гладко стъбло и често достига значителна височина, без да пусне странични разклонения, но с годините кората му става чвореста и неравна, понеже по ствола се появяват множество къси израстъци. По тази причина в дадения случай не беше тъй трудно да се покатери човек на дървото, както това изглеждаше на пръв поглед. Като обхвана огромния цилиндър колкото се може по-плътно с ръце и колене, залавяйки се с пръсти за всяка издатина и опирайки босите си ходила о грапавините на кората, на два-три пъти едва не падна, Юпитер най-после се добра до първия голям чатал и седна на него, очевидно смятайки, че е изпълнил задачата си. Действително главната *опасност* беше вече минала, макар че катерачът все пак се намираще на около шестдесет или седемдесет фута височина над земята.

— Къде сега да върви, масса Уйл? — попита той.

— Продължавай нагоре по най-дебелия чатал, ето онзи от тази страна — извика Льогран.

Негърът веднага се подчини и, изглежда, без особена трудност започна да се катери все по-нагоре и по-нагоре, докато тумбестата му фигура не изчезна в гъстата шума, която го погълна. Най-после гласът му долетя като ехо:

— Колко още да качи?

— Къде си сега? — попита Лъогран.

— Високо, много високо — отговори негърът. — Вижда вече небе през върха на дърво.

— Остави небето на мира и внимавай какво ти казвам. Погледни надолу и преброй колко клона има на чатала от стъблото до мястото, дето седиш. Колко клона си минал?

— Един, два, три, четири, пет — на шести стои, масса.

— Тогава изкачи се на следния клон!

След няколко минути Юпитер извести, че седмият клон е достигнат.

— А сега, Юп — извика Лъогран, очевидно силно развълнуван, — искам да се придвижиш по този клон колкото се може по-нататък и ако видиш нещо особено, обади ми.

В този миг и онова мъничко съмнение, което аз още се стараех да запазя у себе си относно лудостта на моя беден приятел, окончателно ме напусна. Аз не можех да направя друго заключение, освен че той е умопобъркан, и с голямо безпокойство започнах да мисля как да го отведа у дома му. Докато съобразявах какво е най-добре да предприема, отново се чу гласът на Юпитер.

— Много страх да катери напред по тоз клон — той цял сух, докрай.

— Казваш, че е сух ли, Юпитер! — извика Лъогран с треперещ от вълнение глас.

— Да, масса, сух като клин на врата — загубен работа, — съвсем нежив, ами готов за онзи свят.

— Господи, какво да правя сега? — възкликна Лъогран, както изглежда, в извънредно голяма тревога.

— Какво да правите ли? — подхванах аз, радвайки се на случая да се намеся. — Вървете си в къщи и си легнете. Хайде! Бъдете умен и не се бавете. Вече е късно и при това си спомнете за обещанието, което ми дадохте.

— Юпитер! — извика Лъогран, без да обръща ни най-малко внимание на думите ми. — Чуваш ли ме?

— Да, масса Уйл, все тъй ясно чува.

— Тогава опитай дървото с ножа и виж, според тебе, много ли е гнило?

— То масса, че гнило — доста гнило — отговори след няколко мига негърът, — ама не чак толкоз гнило колко мож да бъде. Би рискувал и по-нататък малко да катери, но сам... тъй де!

— Сам ли? Какво искаш да кажеш?

— Ами за бръмбар говори. Бръмбар *ужасно* тежък. Ако хвърли долу, тогаз клон няма да счупи само от негър.

— Ах ти, мошенико проклети! — извика Льогран с видимо облекчение. — Какви глупости ми дрънкаш? Врата ти ще извия, ако се опиташ да хвърлиш бръмбара. Ей, Юпитер, чуваш ли ме?

— Да, масса няма защо да креци така на беден негър.

— Добре де, сега слушай хубаво: ако ти се придвижиш още мъничко напред по този клон, доколкото, разбира се, можеш да направиш това, без да се излагаш на опасността да паднеш, и ако не пуснеш бръмбара, ще ти подаря един сребърен долар веднага щом слезеш долу.

— Придвижва, масса Уйл — много бързо отвърна негърът, — ето вече почти на сами край.

— На *самия край*! — бясно зарева Льогран. — Ти искаш да кажеш, че си на самия край на клона?

— Скоро ще бъде на край, масса. Ой-ой-ой-ой! Господи боже мой! Какво това на дърво?

— Ей! — извика с голяма радост Льогран. — Какво има?

— Нищо, само череп — някой оставил глава на клон, а врани окълвали месо до сушка.

— Череп ли, казваш? Отлично! Как е закрепен за клона? С какво?

— Ей сега, масса, трябва да види. Я глей, колко странно — бога ми, — гвоздей в череп, голям гвоздей, с него държи на дърво.

— Добре, Юпитер, прави сега каквото ти казвам, чуваш ли ме?

— Да, масса.

— Тогава слушай внимателно: намери лявото око на черепа.

— А! Е-е-е! И таз добра! Ами че то съвсем очи няма.

— Их, да ти се не види и глупостта макар! Знаеш ли коя ти е лявата ръка и коя — дясната?

— Да! Знае! Добре знае! Ето тази лява, с коя реже дърва.

— Е да, ти си левак, и лявото ти ухо е на същата страна, на която е лявата ти ръка. Сега, надявам се, ще намериш лявото око на черепа

или по-скоро мястото, дето е било лявото око. Намери ли го?

Настъпи продължителна пауза. Най-после негърът попита:

— Нали ляво око на череп там, дето лява ръка на череп? Ами че на череп съвсем няма ръка — нито парченце!... Ах, да, намерил ляво око — ето ляво око, — какво да прави с него?

— Пропъхни през него бръмба и го спусни, доколкото позволява връвта, само гледай да не я изтървеш.

— Готово, масса Уйл, то било много лесен работа да провере бръмбар през дупка — следете там, кога той покаже долу.

Докато се водеше този разговор, Юпитер оставаше закрит от шумата на дървото, но бръмбарът, който бе пропуснал през орбитата на черепа, скоро се появи на края на връвта, блестейки като топче полирано злато в последните лъчи на залязващото слънце, тъй като някои от тях още озаряваха със слаба светлина възвишението, гдето се намирахме. Бръмбарът свободно висеше между клоните и ако Юпитер го пуснеше, би паднал в краката ни. Льогран веднага взе косата, разчисти едно кръгообразно пространство от три-четири ярда в диаметър точно под насекомото и заповяда на Юпитер да пусне връвта и да слезе от дървото.

Като заби старателно едно колче точно на мястото, дето падна бръмбарът, приятелят ми извади от джоба си земемерна ролетка. Той прикрепил свободния ѝ край към стъблото в най-близката до колчето точка и започна да развърта лентата, догдето стигна до колчето, а оттам нататък продължи да я развива в посоката, определена вече от двете точки на дървото и колчето, като премери по такъв начин едно разстояние от петдесет фута — в това време Юпитер разчистваше отпреде му къпинака с косата. Тук той заби ново колче и използвайки го като център, описа около него един груб кръг, почти четири фута в диаметър. След това взе лопата и като даде по една на мене и на Юпитер, помоли ни да копаем колкото се може по-бързо.

Право да си кажа, никога не съм имал особена склонност към подобен род забавления и тъкмо в този момент с радост бих се отказал от това удоволствие, понеже настъпваше вече нощта, а аз и без това бях много изморен от пътуването ни, но не виждах начин да се отърва и се страхувах с отказа си да не разстроя душевното равновесие на бедния си приятел. Разбира се, ако можех да разчитам на помощ от страна на Юпитер, аз не бих се колебал и щях да се опитам да отведа

насила безумеца в дома му, но твърде добре познавах характера на стария негър, за да мога да се надявам при каквито и да било обстоятелства на подкрепата му в случай на лично стълкновение с неговия господар. Аз ни най-малко не се съмнявах, че Льогран се е заразил от някоя от безчислените и тъй разпространени на Юг истории за заровени съкровища и че тази химера се е загнездила в ума му под влияние на намерения бръмбар или може би на упоритите твърдения на Юпитер, че този бръмбар е „от чисто злато“. Мозъкът, предразположен към умопомрачение, лесно се поддава на такива внушения, особено ако те хармонират с обхваналите го фиксидеи, а аз добре помнех думите на клетника за бръмбара, който „ще му донесе щастие“. Въобще бях ужасно разстроен и озадачен, но в края на краищата реших да се покоря на неизбежността, да хвана лопатата и да копая с добра воля и по такъв начин по-бързо и нагледно да убедя фантазьора в несъстоятелността на мечтите му.

Запалихме фенерите и започнахме да копаем с усърдие, достойно за по-разумно дело. Осветени от ярката светлина на фенерите, която струеше по лицата и инструментите ни, ние без съмнение представлявахме твърде живописна група и неволно си помислих колко странна и подозрителна би се сторила работата ни на някой пътник, който случайно би се натъкнал на нас в това кътче.

Копяхме упорито в течение на два часа, като рядко разменяхме по някоя дума. Пречеше ни главно лаят на кучето, което проявяваше извънредно голям интерес към дейността ни. Накрая то нададе такъв силен вой, че започнахме не на шега да се страхуваме да не вдигне тревога и да привлече някой скитник, който се намира в околността. Собствено страхуваше се Льогран, тъй като аз бих се радвал на намесата на други хора, които щяха да ми дадат възможност да отведа пътешественика у дома му. Впрочем шумът скоро беше твърде ефикасно прекратен от Юпитер, който с решителен вид изскочи от ямата и завърза муцуната на кучето с едната от презрамките си, след което с тъжна усмивка се върна и пак се залови за работата си.

Когато споменатото време изтече, бяхме достигнали пет фута дълбочина, но никакви следи от съкровище не се виждаха. Спряхме и аз започнах да се надявам, че комедията е вече свършена. Обаче Льогран, макар и очевидно много смутен, изтри потното си чело и отново хвана лопатата. Ние изкопахме целия кръг с четири фута

диаметър, след което лекичко разширихме границата и увеличихме дълбочината с още два фута. Но и тук нищо не се оказа. Най-после златотърсачът, когото искрено съжалявах, изпълзя от ямата и започна бавно и неохотно да облича палтото си, което беше снел преди започването на работата. Във всяка чертичка на лицето му прозираше горчиво разочарование. Между това аз мълчах, пазейки се да правя каквито и да било забележки. Юпитер по знак на господаря си се залови да събира инструментите. След това той развърза муцуната на кучето и ние поехме към къщи в дълбоко мълчание.

Не бяхме изминали може би и дванадесетина крачки в тази посока, когато Льогран внезапно с гръмка проклетие се хвърли върху Юпитер и го хвана за яката. Изуменият негър облещи очи, разтвори широко уста, изпусна лопатите и падна на колене.

— Ах ти, безделник такъв! — засъска Льогран, като изтласкваше с мъка сричките през стиснатите си зъби. — Проклет черен негодник! Казвай, заповядвам ти, отговаряй веднага, без извъртания! Кое... кое ти е лявото око?

— О, господи, масса Уйл! Нима туй не ляво око, а? — ревеше изплашеният негър, като покриваше с ръка *дясното* си око и я притискаше с такава отчаяна упоритост към него, сякаш се страхуваше, че господарят му ей сега ще го изтръгне.

— Така си и мислех! Знаех си аз това! Ура! — извика Льогран, като пушна негъра, и започна да подскача и танцува за голяма изненада на слугата си, който изправен на крака, втрещен, гледаше мълчаливо ту мене, ту господаря си.

— Да вървим! Трябва да се върнем! — каза Льогран. — Не всичко е още загубено! — и ни поведе отново към лиролиста.

— Юпитер — рече той, когато стигнахме до дънера на дървото, — ела тук! Как беше закрепен черепът: с лице към клона или с лице нагоре?

— С лице нагоре, масса, на врани лесно било да изкълват очи.

— Е, ти през това или през това око пушна бръмба? — продължи Льогран, като докосна първо едното, после другото око на Юпитер.

— През това, масса, ляво, точно дето казвали — и негърът пак посочи *дясното* си око.

— Добре, в такъв случай трябва да започнем отново!

С тези думи приятелят ми, в чието безумие сега виждах или мислех, че виждам, известни признаци на методичност, премести колчето, което посочваше мястото, дето беше паднал бръмбарът, с около три инча по на запад от предишното му положение. После опъна земемерната лента от най-близката точка на стъблото към колчето, както по-рано, и като продължи да я разгъва в права линия на разстояние петдесет фута, отбеляза и разчисти едно място на няколко ядра от точката, където бяхме копали.

Около този нов център описахме кръг малко по-голям от първия и отново се хванахме за лопатите. Бях страшно изморен, но без да си давам още ясна сметка какво беше извършило промяната в мислите ми, аз не чувствавах вече такова голямо отвращение към натрапената ми работа. По необясним начин се бях заинтересувал и нещо повече, дори изпитвах вълнение не на шега. Може би в странните постъпки на Лъогран проблясваха признаци на предвидливост или преднамереност, които ми действуваха. Копаях усърдно и сегиз-тогиз действително забелязвах, че и сам поглеждам в трапа с чувство много подобно на очакване да видя въображаемото съкровище, мечтата за което бе разбъркала ума на нещастния ми приятел. В това време, когато тези причудливи мисли ме обхванаха с особена сила и бяхме работили вече може би час и половина, отново ни прекъсна яростният вой на кучето. Неспокойствието му първия път очевидно е било резултат на палавост или каприз, но сега в лая му се долавяха по-тревожни и дори злобни ноти. Юпитер се опита пак да му свърже муцуната, но то оказа отчаяна съпротива и като скочи в ямата, започна бясно да рине с лапите си земята. След няколко секунди то изрови купчина човешки кости — цели два скелета, — сред които се търкаляха няколко металически копчета и остатъци от нещо, което приличаше на изгнила и превърнала се в прах вълнена тъкан. Два-три замаха на лопатата бяха достатъчни да разкрият острието на голям испански нож, а когато продължихме да копаем по-нататък, появиха се и няколко разпръснати златни и сребърни монети.

При виждането им Юпитер едва можа да сдържи радостта си, но лицето на господаря му изразяваше крайно разочарование. Все пак той ни помоли да не прекратяваме старанията си, ала не беше успял да се доизкаже, когато аз се спънах и паднах ничком, понеже си бях

заклешил носа на ботуша в една голяма, полузаровена в рохкавата пръст желязна халка.

Сега с жар се заловихме за работа и никога друг път през живота си не съм прекарвал десет минути в такава напрегната възбуда. През това време напълно изровихме един съвършено запазен и удивително твърд продълговат дървен сандък, от което можеше да се съди, че дъските му навярно са били напоени с някакво вещество, може би сублимат. Сандъкът беше дълъг три и половина, широк три и дълбок два и половина фута. Той беше плътно обшит с обръчи от ковано желязо, които се преплитаха и образуваха около него един вид мрежа. От всяка страна на сандъка, близо до капака му, имаше по три желязни халки, така че едновременно можеха да го хванат здраво шест души. С общи усилия успяхме само лекичко да го поместим. Веднага се убедихме, че не можем се справи с такава голяма тежест. За щастие капакът беше затворен само с две резета. Издърпахме ги, като треперехме и се задъхвахме от вълнение. В миг несметно съкровище се откри пред нас. Когато светлината на фенерите падна в ямата, от безредната купчина злато и скъпоценни камъни лумнаха пламък и искри с такъв силен блясък, че съвсем ослепиха очите ни.

Не се наемам да предам чувствата си при вида на това зрелище. Изумлението, разбира се, преобладаваше. Лъогран изглеждаше смазан от вълнение и почти нищо не говореше. Лицето на Юпитер за няколко минути се покри със смъртна бледност, доколкото това е възможно за един негър. Той беше сякаш поразен от гръм. После се хвърли на колене пред сандъка в ямата, зарови голите си ръце до лакти в купчината злато, като че ли се наслаждаваше на разкоша на някаква топла баня. Накрая с дълбока въздишка произнесе, сякаш се обръщаше към себе си:

— И всичко туй от златен бръмбар! От мил златен бръмбар! Бедно златен бръмбарче, кое тъй дивашки пустосвал и ругал! И не срамувал от себе, негър? Отговаряй де!

Най-сетне се видях принуден да събудя господаря и слугата от унеса им и да им напомня, че е време да се вдигне съкровището. Ставаше вече късно и трябваше да положим усилия, за да можем да отнесем всичко в къщи преди разсъмване. Не знаехме какво да правим и дълго обсъждахме този въпрос: така смътни бяха мислите ни. В края на краищата извадихме от сандъка почти две трети от съдържанието

му, след което успяхме не без труд да го измъкнем от ямата. Изваденото съкровище скрихме сред къпините и оставихме кучето да го пази със строга заповед от страна на Юпитер под никакъв предлог да не мърда от мястото си и да не отваря уста до завръщането ни. После побързахме към дома със сандъка и след изключителни мъки благополучно се добрахме до хижата към един часа сутринта. Бяхме страшно изморени, а човешката природа има предел и си искаше своето, затова не можахме да продължим веднага работата си. Починахме си до два часа, закусихме и след това незабавно се отправихме към хълмовете, като взехме със себе си три здрави чувала, които за щастие случайно се оказаха в помещението. Към четири часа бяхме на мястото, разделихме по възможност на три равни части останалата плячка и без да заровим ямата, поехме пак обратно към хижата, дето за втори път свалихме златния си товар точно в момента, когато първите слаби проблясъци на зората замъждукаха на изток над върховете на дърветата.

Бяхме съвсем капнали от умора, но възбуденото ни състояние не ни позволяваше да си починем. Като спяхме три-четири часа тежък, неспокоен сън, сякаш сговорили се, скочихме изведнъж и тримата заедно и започнахме да разглеждаме съкровището си.

Сандъкът беше пълен догоре и ние употребихме целия ден и по-голямата част от следната нощ за щателно проучване на съдържанието му. Нямаше и следа от ред или система. Всичко беше струпано безразборно.

Когато го сортирахме грижливо, ние се убедихме, че притежаваме дори по-голямо богатство, отколкото предполагахме първоначално. Тук имаше повече от четиристотин и петдесет хиляди долара в монети, като изчислявахме стойността им, доколкото това беше възможно, точно по текущия курс. Сребро нямаше никак — само златни звонкове, старовремски и от най-различни страни: френски, испански, немски, няколко английски гвинеи и някакви си други пари, каквито никога дотогава не бяхме виждали. Срещаха се тежки, големи монети, дотолкова изтъркани, че не можеше да се разбере надписът им. Американски изобщо нямаше. Много по-трудно ни беше да оценим стойността на скъпоценните камъни. Тук имаше диаманти — някои със забележителна красота и чистота, — всичко сто и десет парчета и при това нито един малък; осемнадесет рубина с чуден блясък; триста

и десет прекрасни изумруда; двадесет и един сапфира и един опал. Всички камъни бяха извадени от обковките им и хвърлени така в сандъка. Самите пък обковки, които ние отделихме от другото злато, бяха смачкани и сплескани с чук, по всяка вероятност, за да не могат да се познаят. Освен всичко това в сандъка се оказаха множество златни украшения: около двеста масивни пръстена и обици; великолепни верижки — тридесет парчета, ако се не лъжа, осемдесет и три много големи и тежки разпятия; пет извънредно ценни златни кандилници; грамадна златна чаша за пунш, украсена с изваяни лозови листа и вакхически фигури; две изящно гравирани дръжки на шпаги и множество други по-дребни предмети, които не мога да си спомня сега. Всички тези скъпоценности тежаха повече от триста и петдесет английски фунта, без да се смятат сто деветдесет и седемте великолепни златни часовника, между които имаше три, струващи не по-малко от петстотин долара единият. Много от тях бяха твърде стари за хронометри, понеже механизмът им беше разяден от ръжда, но с богати инкрустации и със скъпи кутии. Тази нощ определихме стойността на цялото съдържание на сандъка на един и половина милиона долара, но впоследствие, след продажбата на бижутата и златните вещи (ние запазихме само малко работи за собствена употреба), се оказа, че оценката ни на съкровището е била твърде ниска.

Когато най-после свършихме с подреждането и първоначалната ни силна възбуда донякъде улегна, Лъогран, като забеляза, че горя от нетърпение да узная разрешението на тази необикновена загадка, започна подробно разказа си, без да пропусне и най-незначителното обстоятелство, свързано с нея.

— Вие си спомняте — каза той — вечерта, когато ви показах грубата скица на бръмбара. Спомняте си също така колко много се засегнах, задето твърдахте, че рисунката ми прилича на мъртвешка глава. Когато за пръв път направихте тази забележка, помислих, че се шегувате, но след това ми дойде наум за особените петна по гърба на насекомото и се съгласих, че всъщност сравнението ви е донякъде основателно. Но все пак надсмиването ви над моите способности ме дразнеше, понеже се смятах за добър художник, и когато ми върнахте късчето пергамент, бях готов да го смачкам и хвърля с яд в огъня.

— Късчето *хартия*, искате да кажете — забелязах аз.

— Не! Отначало и аз мислех, че е обикновена хартия, но още като започнах да рисувам, разбрах веднага, че това е парче много тънък пергамент. Той беше съвсем мръсен, както си спомняте. И тъй, тъкмо когато се канех да го смачкам, погледът ми падна върху скицата, която вие разглеждахте, и можете да си представите изненадата ми, когато действително видях образ на мъртвешка глава на това място, дето ми се струваше, че съм нарисувал бръмбар. В първия момент бях извънредно много изумен, за да мисля правилно. Знаех, че рисунката ми рязко се различава в подробности от това, което виждах, макар в общите контури да имаше нещо сходно. Най-сетне взех свещта, седнах в ъгъла на противоположния край на стаята и грижливо започнах да изследвам пергаментата. Като го обърнах, видях скицата си на опакоето точно тъй, както я бях направил. В първия момент само се учудих от наистина забележителното сходство в очертанията, от странното съвпадение, заключаващо се в неизвестния за мене факт, че на обратната страна на пергаментата, непосредствено под моето изображение на бръмбара, имало череп и че този череп не само по контури, но и по размер можеше тъй точно да прилича на моята рисунка. Както вече казах, това странно съвпадение съвсем ме замая в първия миг. Такова е обикновеното действие на подобни съвпадения. Умът се стареа да установи отношението — връзката между причината и следствието — и като не може да го намери, изпада в един вид временна парализа. Но щом се свързах от това вцепенение, полека-лека дойдох до едно убеждение, което ме порази дори още по-силно, отколкото самото съвпадение. В съзнанието ми отчетливо започна да изпъква, че *никаква* рисунка нямаше на пергаментата, когато правех скицата си на бръмбара. Бях съвършено убеден в това, понеже си спомних, че го обърнах най-напред от едната, а после и от другата страна, търсейки по-чисто място. Ако на него имаше череп, разбира се, не бих пропуснал да го забележа. Тук действително се криеше някаква загадка, която чувствувах, че не мога да си обясня, но дори в този първи миг ми се стори, че в най-отдалечените и тайни ъгълчета на ума ми слабо заблещука като светулка мисълта за истината, която така великолепно се потвърди с приключението през изтеклата нощ. Изправих се веднага на крака и като скрих пергаментата на сигурно място, отложих всякакви по-нататъшни размишления, докато не остана сам.

Кога то си отидохте, а Юпитер дълбоко заспа, пристъпих към методично разследване на случая. Преди всичко взех пред вид начина, по който пергаментът попадна в моите ръце. Ние намерихме бръмбара на брега на материка, на около една миля източно от острова, малко над горната линия на прилива. Когато го хванах, той така силно ме ухапа, че го изтървах. Юпитер с обикновената си предпазливост, преди да улови насекомото, което полетя към него, се огледа дали наоколо няма лист или нещо подобно, за да го вземе. В този момент погледът му, а и моят също, падна върху парчето пергамент, което тогава сметнах за хартия. То лежеше полузаровено в пясъка, като само единият му ъгъл се подаваше навън. Близо до мястото, където го намерихме, забелязах остатъци от скелета на нещо, което сигурно е било дълга корабна лодка. Изглежда, отломките много отдавна гниеха тук, защото от дървената обшивка почти не беше останало следа.

И така, Юпитер взе пергаментата, зави в него бръмбара и ми го подаде. Скоро след това си тръгнахме към къщи и по пътя срещнахме поручик Г. Показах му насекомото и той ме помоли да му позволя да го отнесе до укреплението. Съгласих се и той го пхна в джоба на жилетката си без пергаментата, в който беше загънат и който аз продължавах да държа в ръката си, докато той разглеждаше бръмбара. Може би се страхуваше, че ще променя решението си, и затова помисли, че е най-добре да прибере веднага трофея — вие знаете колко възторжено се отнася той към всичко, което засяга естествената история. В това време съвсем машинално съм тикнал пергаментата в джоба си.

Вие си спомняте, че като седнах при масата, за да нарисувам бръмбара, не намерих в момента хартията там, където обикновено я държах. Погледнах в чекмеджето — и там нямаше. Разрових джобовете си с надежда да намеря някакво старо писмо и ръката ми се натъкна на пергаментата. Описвам ви така подробно и точно начина, по който той попадна у мене, защото всички тези обстоятелства ми направиха особено силно впечатление.

Без съмнение ще ме сметнете за фантазьор, но аз вече бях установил известна логическа връзка между явленията. Съединил бях две брънки от една дълга верига. На морския бряг се търкалят остатъци от лодка и недалеч от тях пергамент — а не хартия, — на който е изрисуван череп. Разбира се, ще ме попитате: „Къде е

връзката?“ Ще ви отговоря, че черепът или мъртвешката глава е добре познатата емблема на пиратите. При сражения те винаги са издигали знаме с изображение на мъртвешка глава.

Казах, че парчето излезе пергамент, а не хартия. Пергаментът се запазва дълго — почти вечно. За незначителни работи рядко употребяват пергамент, още повече че на него не може да се рисува и пише така удобно, както на хартия. Това съображение наведе мисълта ми за някаква тайна от особен характер, свързана с мъртвешката глава. Не можех да не обърна внимание и на *формата* на пергаментата. Макар единият от ъглите по някаква случайност да беше унищожен, първоначалната му форма очевидно е била продълговата. С една дума той е бил именно такъв лист, който можеше да бъде избран за паметна бележка — за записване на нещо такова, което трябваше дълго да се помни и грижливо да се запази.

— Но — прекъснах го аз — вие казвате, че на пергаментата *нямало* череп, когато сте рисували бръмбара. Каква връзка може да има тогава между лодката и черепа, щом последният според собствените ви признания е бил нарисуван (бог знае как и от кого), след като сте направили вашата скица на бръмбара?

— Да, около това се върти и цялата тайна, макар че в туй отношение не ми беше особено трудно да я разгадая. Ходът на мислите ми беше строго логичен и можеше да доведе само до един извод. Аз разсъждавах приблизително така; когато рисувах бръмбара, на пергаментата не се виждаше никакъв череп. Щом привърших рисунката, предадох ви я и внимателно ви наблюдавах, докато не ми върнахте листчето. Значи, *вие* не сте могли да нарисувате черепа, а освен вас нямаше кой друг да направи това. Следователно той не е бил нарисуван с човешка помощ и все пак се намираще тук, пред очите ми.

Щом стигнах до този пункт на разсъжденията си, постарях се да си припомня и си *припомних* напълно ясно всичко, което бе станало през въпросния промеждутък. Времето беше студено (о, рядка и щастлива случайност!) и в огнището пламтеше огън. Аз се бях сгорещил от ходенето и седнах при масата. А вие придърпахте стола си до самата камина. Точно когато ви подадох пергаментата и вие се канехте да го разгледате, Вълчо, моето нюфаундлендско куче, се втурна в хижата и скочи върху раменете ви. С лявата си ръка го галехте и отстранявахте, а дясната, която държеше пергаментата, небрежно

отпуснахте между коленете си съвсем близко до огъня. Един миг дори помислих, че пламъкът ще обхване пергамента, и исках да ви предупредя, но преди да успея да заговоря, вие го отдръпнахте и започнахте да го разглеждате. Като обсъдих всички тези подробности, вече ни за минута не се съмнявах, че причината, която е предизвикала появяването на черепа, който видях нарисуван върху пергамента, е *топлината*. Вие, разбира се, знаете, че съществуват химикали — и то от незапомнени времена, — с помощта на които може да се пише на хартия или тънък пергамент, като буквите стават видими едва когато бъдат подложени на действието на огъня. Понякога се употребява цафра, разтворена в aqua regia^[8] и разредена с четирикратно по тегло количество вода: в резултат се получава зелено мастило. А кобалтово зрънце, разтворено в азотна киселина, дава червено. Тези бои изчезват в по-големи или по-кратки интервали, след като материалът, на който се пише, изистине, но ако бъде нагрят, отново се появяват.

Тогава внимателно разгледах мъртвешката глава. Външните и контури, т.е. най-близките до края на пергамента очертания на рисунката, изпъкваха много *по-ясно*, отколкото другите. Очевидно действието на топлината е било недостатъчно или неравномерно. Веднага запалих огън и изложих всяка част от пергамента на силна жар. Отначало единственият резултат беше усилването на бледите линии на черепа, но като продължих опита, в ъгъла на листа, диагонално противоположен на този, дето се намираше рисунката на мъртвешката глава, се показа фигура, която взех най-напред за изображение на коза. Ала при по-щателно проучване се убедих, че прилича по-скоро на яре.

— Ха-ха-ха! — изкисках се аз. — Нямам право, разбира се, да ви се смее — един и половина милиона долара чиста пара са доста сериозно нещо, за да се шегува човек, но не ще намерите третата брънка на веригата, не ще можете да установите особена връзка между вашите пирати и козата — пиратите не се занимават със скотовъдство. Тук по-скоро нещо чифликчийско е замесено.

— Но нали току-що ви казах, че фигурата *не представляваше* коза!

— Е добре де, яре — не е ли все едно?

— Почти, но не съвсем — възрази Льогран. — Съпоставете презимето Kidd с думата Kid (яре). Може би ви се е случвало да чуете

за някой си *капитан* Кид? Още щом видях изображението на животното се досетих, че това трябва да е някаква игрословица или йероглифен подпис. Казвам подпис, понеже мястото му върху пергамента навеждаше на тази мисъл. Мъртвешката глава в противоположния по диагонал ъгъл имаше също така вид на щемпел или печат. Но много ме смуцаваше липсата на най-главното — на текста на моя въображаем документ.

— Значи, очаквахте да намерите текст между щемпела и подписа?

— Нещо подобно. Работата е там, че бях завладян от непреодолимо предчувствие, че ме очаква някаква огромна сполука. Защо — и аз сам не знам. Може би в края на краищата това беше по-скоро желание, отколкото истинска вяра, но представете си, глупавите думи на Юпитер, че бръмбарът е от чисто злато, силно подействуваша на въображението ми. И после цялата тази поредица от случайности и съвпадения, които бяха *тъй* необикновени!... Забелязахте ли, че всичко това се случи в *единствения* ден от цялата година, в който беше или можеше да бъде дотолкова студено, че трябваше да се запали камината, и че без огъня и без участието на кучето, което се появи точно в нужния момент, никога не бих узнал за съществуването на мъртвешката глава и никога не бих станал притежател на съкровището?

— Но продължавайте, цял горя от нетърпение!

— Добре, вие без съмнение сте слушали да се разправят много истории — хиляди смътни предания за пари, заровени от капитан Кид^[9] и хората му някъде по брега на Атлантическия океан. Тези слухове сигурно не са били съвсем без основание. И ако са съществували толкова дълго и така упорито, то е само за това — така ми се струваше, — защото съкровището и до ден-днешен *не е изровено*. Ако Кид е бил скрил плячката си за известно време и след това отново я извадил — слуховете надали биха стигнали до нас в сегашната им неизменна форма. Забележете, че във всички тези разкази се говори за иманяри, а не за намиране на съкровище. Ако пиратът бе изровил парите си, с това работата щеше да приключи. Аз си мислех, че някаква случайност, например загубване на плана, в който е било отбелязано мястото на съкровището, го е лишила от възможността да го притежава и че това обстоятелство е станало

достояние на другарите му, които иначе не биха узнали за неговата тайна, и че те със своите напразни опити да го открият, понеже не са имали от какво да се ръководят, са дали повод за всичките тези истории, които сега са всеобщо известни. Чували ли сте на този бряг да е намирано някакво значително имане?

— Никога.

— А знае се, че пляката на Кид е била грамадна. Затова дойдох до заключението, че земята още я пази, и вие едва ли ще се изненадате, ако ви кажа, че у мене се породи надежда, граничеща почти с пълна увереност, че пергаментът, който така странно попадна в ръцете ми, съдържа изгубеното описание на местността, дето е заровено съкровището.

— И какво направихте по-нататък?

— Отново поднесох листа към огъня, като постепенно усилвах жарта, но нищо не се появяваше. Тогава помислих да не би причина за неуспеха да е слоят мръсотия по него. Ето защо внимателно изплакнах пергамента, поливайки го с топла вода, след което го турих в един железен тиган с рисунката на черепа надолу и поставих тигана върху печката с разпалени дървени въглища. Подир няколко минути, когато тиганът напълно се нагря, извадих свитъка и с неизказана радост открих, че е осеян на много места с някакви знаци, които приличаха на цифри, разположени в редове. Отново го сложих в тигана и го оставих така още една минута. Тогава се появи целият надпис, който ей сега ще видите.

Льогран пак нагря пергамента и ми го подаде, за да го разгледам. Между мъртвешката глава и ярето се намираха следните знаци, които бяха грубо нарисувани с червено мастило:

53‡‡+305))6*;4826)4‡)4‡);806*;48†8¶(60))85;)
8*;;‡*8†83(88)5*+;46(;88*96*?;8)*‡(;485);
5*+2:*‡(;4956*2(5*—4)8¶(8*4069285);)6+8)4‡‡;
1(‡9;48081;8:8‡1;48+85;4)485+528806*81(‡9;
48;(88;4(‡?34;48)4‡;161;:188;‡?;

— Но — казах аз, като му връщах листа — това не ми говори абсолютно нищо: аз плувам все в същата мъгла, както и по-рано. Дори

и всичките диаманти на Голконда^[10] да ме чакаха за разрешаването на тази загадка, аз съм напълно сигурен, че пак не бих бил в състояние да ги спечеля.

— А всъщност — възрази Льогран — разгатването съвсем не е тъй трудно, както може да ви се стори при първия бегъл преглед на знаците. Очевидно тези писмена, както всеки лесно би се досетил, образуват шифър, т.е. в тях е скрито известно значение; но като знаех какво е представлявал от себе си Кид, не го смятах за способен да състави някой по-сложен тайнопис. Веднага реших, че шифърът ще е много прост, макар морякът с ограничения си ум да е мислил, че никой не ще може да го разчете, без да знае ключа.

— И вие наистина го разчетохте?

— Без труд; какви шифри десет хиляди пъти по-сложни ми се е случвало да разчитам! Обстоятелствата и собствената ми умствена наклонност ме подтикнаха да се заинтересувам от този вид ребуси и много се съмнявам дали човешкото остроумие може да измисли такава гатанка, която то да не е в състояние да разгадае, ако се залови както трябва. Всъщност щом документът е достатъчно запазен и шифрованият текст — без грешка, аз никога не съм се затруднявал да разгадая смисъла му.

В сегашния случай — пък и във всички други случаи на тайнопис — преди всичко се явява въпросът за *езика* на шифъра, понеже принципите на решението, особено при по-простите шифри, зависят от неговия дух и съответно се променят. За този, който ще го разгадава, няма друг избор, освен да опита (като се ръководи от теорията за вероятностите) всички езици, които му са известни, догдето не намери истинския. Но тук това затруднение се отстраняваше от подписа. Игра с думите „kid“ и „Kidd“ е възможна само на английски език. Ако не беше това съображение, щях да започна опитите си с испански или френски, като езици, на които подобна тайна би било най-естествено да е записана от един пират, върлуващ из испанските морета. Ето защо в дадения случай предположих, че тайнописът е на английски.

Както виждате, между знаците няма интервали. Ако те бяха отделени един от друг, задачата би била сравнително лесна. В такъв случай щях да започна със съпоставяне и анализ на най-късите знаци и ако попаднеш такъв, състоящ се само от едно обозначение, както това

често се случва („а“ или „l“ например), бих сметнал загадката за решена. Но понеже нямаше интервали, оставаше ми само да определя кои знаци преобладават и кои най-рядко се срещат в този шифър. Когато ги преброих, съставих следната табличка:

Знакът	8	се повтаря	34	пъти
"	;	"	27	"
"	4	"	19	"
")	"	16	"
"	‡	"	15	"
"	*	"	14	"
"	5	"	12	"
"	6	"	11	"
"	+	"	8	"
"	1	"	7	"
"	0	"	6	"
"	9 и 2	"	5	"
"	: и 3	"	4	"
"	?	"	3	"
"	¶	"	2	"
"	— и .	"	1	път

Както е известно, в английския език най-често срещаната буква е „е“. Останалите вървят в следния ред: а, о, і, d, h, n, r, s, t, u, y, c, f, g, l, m, w, b, k, p, q, x, z. „Е“ господства до такава степен, че рядко може да се види една що-годе дълга фраза, в която тя да не е преобладаващата буква.

Значи, още от самото начало имаме в ръцете си пътеводна нишка и няма да гадаем съвсем наслуки. Напълно ясно е как може да се използва тази таблица, но при този особен шифър ние само отчасти ще прибегваме до нейната помощ. Понеже нашият господстващ знак е 8, ще започнем с него и ще го смятаме за буквата „е“ от обикновената азбука. За да проверим това предположение, да видим често ли се среща двойният знак 88, защото на английски език буквата „е“ много

често се удвоява, например в думите „meet“, „fleet“, „speed“, „seen“, „been“, „agree“ и т.н. В настоящия случай макар тайнописът да е кратък, виждаме, че тя се удвоява не по-малко от пет пъти.

И така, нека 8 да означава „e“. От всички английски думи най-много се употребява определителният член „the“. Ето защо да видим дали не се срещат повторения на някакви три, разположени в еднакъв ред знака, последният от които да е 8. Ако открием точно такива повторения, те по всяка вероятност ще представляват думата „the“. При прегледа намираме не по-малко от седем пъти съчетанието „;48“. Можем следователно да предположим, че „;“ означава буквата „t“, 4 — буквата „h“, а 8 буквата „e“, която сега напълно се потвърждава. С това направихме голяма крачка напред.

Но щом установихме цяла дума, ние имаме възможност да установим един извънредно важен пункт: различните окончания и началото на някои други думи. Да вземем например второто от края на шифъра съчетание „;48“. Известно ни е, че непосредствено следващият го знак „;“ е началото на някаква дума, а от шестте знака, които се намират подир това „the“, ни са познати не по-малко от пет. И тъй, ако заменим тези знаци с буквите, които вече знаем, че те представляват, като оставим свободно място за неизвестната, ще получим:

t eeth

Сега ние сме в състояние веднага да махнем „th“, понеже не съставлява част от думата, която започва с първото t. В това лесно можем да се убедим, защото, като се опитваме да поставим подред всички букви от азбуката на мястото на липсващата, ще видим, че никаква дума не е възможно да бъде образувана, от която това „th“ да представлява някаква част. По такъв начин се съсредоточаваме на

t ee

и като изреждаме пак, ако е необходимо, както по-преди буквите на азбуката, идваме до заключение, че единственото правилно и възможно прочитане на тази дума е „tree“ (дърво). Така се добираме до

още една буква, „г“, изобразена със знака „(“ и разположена в думите „the tree“.

Когато погледнем след тези думи, много близо до тях виждаме пак комбинацията „;48“ и я вземаме за *край* на това, което непосредствено я предшества. По този начин имаме следния ред:

the tree ;4(‡+?34 the

или като заменим известните ни вече знаци с обикновени букви, получаваме:

the tree thr‡?3h the.

Сега, ако на мястото на непознатите знаци оставим празно пространство или турим точки, ще прочетем:

the tree thr...h the.

където думата „through“ (през) се налага от само себе си. Но това откритие ни дава още три букви o, u и g, означени с „‡,? и 3“.

Като потърсим сега внимателно в шифъра съчетания на известните ни букви, намираме недалеч от началото групата

83(83 или egree,

която очевидно може да бъде окончание само на думата „degree“ (градус) и ни дава буквата d, означавана с „+“.

Четири знака след думата „degree“ срещаме комбинацията

;46(;88*.

Ако заменим известните ни знаци с букви, а неизвестните с точки, както по-рано, получаваме:

th.rtee..

което съчетание веднага ни навежда на думата „thirteen“ (тринадесет) и пак ни дава две нови букви — i и n,— означавани с 6 и „*“.

Щом се обърнем сега към началото на тайнописа, намираме групата

53‡‡+

Поставяме буквите, както сме правили това досега, и четем

A good (добър),

откъдето следва, че първата буква е A, а първите две думи: „A good“.

За да се избегне бъркотията, време е вече да подредим ключа си, доколкото сме го открили, във вид на табличка. Ето я:

5	означава	a
+	"	d
8	"	e
3	"	g
4	"	h
6	"	i
*	"	n
‡	"	o
("	r
;	"	t
?	"	u

По този начин определихме единадесет от най-важните букви и мисля, че не е необходимо да ви разказвам по-нататъшните подробности по разтълкуването. Достатъчно казах, за да ви убедя, че шифър от този род може лесно да бъде разрешен, и да ви дам известно понятие как се извършва това. Но бъдете уверен, че образецът, който се

намира пред вас, принадлежи към най-простите видове тайнопис. Сега остава само да заменя всички знаци върху пергамента с букви, т.е. да ви дам пълен превод на шифъра. Ето го:

A good glass in the bishep's hostel in the devil's seat twenty one degrees and thirteen minutes northeast and by north main branch seventh limb east side shoot from the left eye of the death's head a bee line from the tree through the shot fifty feet out.

(„Добро стъкло в хана на епископа на дяволския стол двадесет и един градус и тринадесет минути север-североизток главния чатал седми клон източната страна да се стреля от лявото око на мъртвешката глава пчелна линия от дървото през изстрела на петдесет фута оттам.“)

— Но — казах аз, — струва ми се, че от това загадката съвсем не става по-ясна. Как е възможно да се изтръгне някакъв смисъл от цялата тази неразбория за дяволски столове, мъртвешки глави и ханове на епископа?

— Признавам — отговори Лъогран, — че на пръв поглед текстът наистина е доста забъркан. Затова преди всичко се постарах да го разделя на естествените отделни фрази, които е имал пред вид тайнописецът.

— Т.е. да поставите препинателните знаци?

— Да, нещо подобно.

— Но как може да се направи това?

— Сметнах, че авторът *нарочно* е слял думите, за да затрудни разгадаването на шифъра. Щом си постави такава задача, не много остроумният човек непременно ще прекали. Там, където в процеса на съчиняването стигне до място, където естествено се изисква пауза или точка, той ще бъде прекомерно склонен да постави думите по-близо, отколкото в останалата част на текста. Ако разгледате внимателно ръкописа, лесно ще откриете пет такива случая на необикновено струпване. Основавайки се на това наблюдение, разделих текста по следния начин:

„Добро стъкло в хана на епископа на дяволския стол — четиридесет и един градус и тринадесет минути — север-североизток — главния чатал седми клон източната страна — да се стреля от

лявото око на мъртвешката глава — пчелна линия от дървото през изстрела на петдесет фута оттам.“

— И все пак — забелязах аз — дори при такова разделяне смисълът остава за мене тъмен.

— И за мене беше тъмен — отвърна Лъогран, — затова в течение на няколко дни усърдно разпитвах дали няма в съседство с остров Съливън някое здание, което да се казва „Ханът на епископа“. Понеже не получих никакви сведения за това, бях вече почти готов да разширя сферата на търсенията си и да ги правя по-системно, когато една заран съвсем внезапно ми дойде наум, че думите „Ханът на епископа“ т.е. „Bishop's Hostel“ могат да имат някаква връзка със старинната фамилия Бисоп (или Bessop), която някога — в незапомнени времена — е владеела чифлик на около четири мили северно от острова. Ето защо тръгнах нататък из плантацията и продължих разпитите си сред по-старите негри от тази област. Най-послед една от най-възрастните бабички ми каза, че е слушала за едно място, което се наричало „Замъкът на епископа“, и мисли, че може да ме заведе там, но че това съвсем не е замък, нито кръчма, а висока скала.

Обещах да ѝ заплатя добре за труда и след като се поколеба малко, тя се съгласи да ме придружи до „замъка“.

Намерихме го без много усилия и щом освободих бабичката, веднага се залових с изследване на местността. „Замъкът“ се състоеше от безредно струпани скали и канари, една от които особено се отличаваше с височината и странната си форма и правеше впечатление, както че ли е създадена изкуствено. Изкачих се на върха ѝ и дълго стоях в недоумение, без да зная какво да предприема.

Докато размишлявах, погледът ми падна на една тясна изпъкналост от източната страна на скалата, приблизително на един ярд под мястото, дето бях. Изпъкналостта се издаваше около осемнадесет инча навън и не беше по-широка от един фут, а нишата в скалата точно над нея ѝ придаваше грубо сходство със старинните столове с извити облегалки, които са употребявали нашите прадеди. Ни за минута не се усъмних, че това е „дяволският стол“, за който се намеква в ръкописа, и сега ми се струваше, че съм схванал цялата тайна на загадката.

Знаех, че „добро стъкло“ може да означава само далекоглед, понеже думата „стъкло“ рядко се употребява от моряците в някакъв

друг смисъл. Веднага ми стана ясно, че тук трябваше да се ползува далекоглед, и то от определена и *недопускаща никакво отклонение* точка. Не се колебаех вече и бях напълно сигурен също така, че изразите „четиридесет и един градус и тринадесет минути“ и „север-североизток“ показваха посоката на стъклото. Силно развълнуван от тези открития, аз се затекох до къщи, взех далекоглед и се върнах на скалата. Когато слязох на изпъкналостта, убедих се, че на нея може да се седне само в едно определено положение. Този факт потвърждаваше предположенията ми. Залових се за далекогледа. Разбира се, изразите „четиридесет и един градус и тринадесет минути“ можеха да се отнасят само до височината над видимия хоризонт, понеже хоризонталната посока ясно се посочваше от думите „север-североизток“. Веднага определих последната с помощта на джобен компас, насочих далекогледа приблизително под ъгъл от четиридесет и един градус, доколкото можех да направя това наслуки, и започнах предпазливо да движа тръбата надолу и нагоре, докато вниманието ми не се спря на кръгъл отвор или пролука в листата на едно грамадно дърво, което по ръст далеч превъзхождаше съседите си. В центъра на пролуката забелязах бяло петно, но отначало не можах да разбера какво представлява. Накрай, като натъквих както трябва далекогледа и погледнах отново, видях, че това е човешки череп.

При това откритие страшно се зарадвах и сметнах загадката за напълно решена, защото изразът „главния чатал, седми клон, източната страна“ можеше да се отнася само до положението на черепа върху дървото, а думите „да се стреля от лявото око на мъртвешката глава“ допускаха също така само едно-единствено тълкувание по отношение на търсенето на заровеното съкровище. Разбрах, че трябва да се пусне куршум през лявата орбита на черепа и че като се продължи пчелната линия, или с други думи правата линия, прокарана от най-близката точка на стъблото през „изстрела“, т.е. през мястото, дето падне куршумът, и се измерят петдесет фута в същото направление, тя щеше да посочи един определен пункт, под който, както предполагах, поне е възможно да лежи скрито имане.

— Всичко това е свършено ясно — казах аз, — макар и остроумно, но е просто и разбираемо. Какво предприехте, след като напуснахте „Ханът на епископа“?

— Забелязах грижливо разположението на дървото и се върнах в къщи. Но щом станах от „дяволския стол“, кръглият отвор в листата на дървото изчезна и не можах да го намеря, колкото и да се вирах и въртях. Цялото остроумие на плана се заключаваше, струва ми се, именно в това, че въпросният кръгъл отвор, както се убедих, когато повторих няколко пъти опита, можеше да се види *фактически* само от една-единствена възможна точка — от тясната издатина върху лицето на скалата.

В тази експедиция до „Ханът на епископа“ ме съпровождаше Юпитер, който без съмнение беше забелязал странното ми поведение през последните няколко седмици и за минута не ме оставяше сам. Но на следния ден станах много рано, успях да се изплъзна от него и отидох сред хълмовете да търся дървото. Намерих го с голям труд. Когато се върнах вечерта в къщи, Юпитер искаше да ме набие. За всичко останало в това произшествие, мисля, сте осведомен не по-зле от мене.

— Предполагам — казах аз, — че при първия път при копането не улучихте мястото поради глупостта на Юпитер, който пусна бръмбара не в лявото, а в дясното око на черепа.

— Точно така. Грешката дава разлика, която се равнява на около два инча и половина по отношение на „изстрела“, т.е. в положението на най-близкото до дървото колче; и ако съкровището се намираше *под* „изстрела“, това отклонение не би имало особено значение, но „изстрелът“ заедно с най-близката до него точка на дървото са само два пункта, които установяват посоката на линията, и колкото и да е незначителна разликата в началото, тя расте с удължаване на разстоянието, а с време ние се отдалечихме петдесет фута, което ни принуди съвсем да загубим следата. Ако не бях така дълбоко убеден, че съкровището действително трябва да е заровено някъде наблизо, всичкият ни труд би отишъл напразно.

— Сигурно пиратският флаг е внушил на Кид тази странна прищявка с черепа, в празната орбита на който е трябвало да се пусне куршум. Да си възвърне съкровището чрез зловещата емблема на пиратите — в това се чувствава някакъв поетически замисъл.

— Може би сте прав, макар аз да мисля, че практическите съображения са играли тук не по-малка роля, отколкото поетическата фантазия. Да се види от „дяволския стол“ малък предмет върху клона

на дървото е възможно само в случай, че той е бял. А какво може да се сравни с черепа, който не само не потъмнява от дъждовете и бурите, а, напротив, става все по-бял и по-бял?

— Ами пицното ви красноречие и това въртене на бръмбара — що за странно чудачество са! Аз бях сигурен, че сте се побъркали. И защо настоявахте да пуснете през черепа бръмбара, а не куршум?

— Виждате ли, да ви кажа откровено, бях малко ядосан от явните ви съмнения относно разсъдъка ми и реших да ви се отплатя с мъничка мистификация по мой вкус. Ето защо размахвах бръмбара и заповядах да го спуснат от дървото. Забележката ви за тежестта му ми внуши последната мисъл.

— Да... разбирам. Сега остава още едно нещо, което ме озадачава. Отде са се взели скелетите, които намерихме в ямата?

— Е, на този въпрос и аз мога да ви отговоря толкова, колкото и вие. Струва ми се, тук е възможно само едно правдоподобно обяснение, макар че то предполага такава жестокост, че дори и да се помисли е страшно. Ясно е, че Кид — ако действително Кид е скрил това съкровище, в което аз не се съмнявам — не е могъл да мине без чужда помощ. Но когато е била свършена работата, навярно е сметнал, че е по-сигурно да се отърве от участниците в тайната му. Може би два удара с търнокоп отгоре, докато помощниците му са се трудили в ямата, са били достатъчни, а може би са потрябвали и цяла дузина — кой би могъл да каже?

Юни 1843 година

[1] За пръв път е публикуван във вестник „Долър Нюзпейпър“ (юни 1843). — Обяснителна бележка на редактора на бълг. издание. ↑

[2] Като епиграф е използван цитат от пиесата „Никой не е прав“ на английския драматург Артър Мърфи (1727–1805). — Обяснителна бележка на редактора на бълг. издание. ↑

[3] Ян Свамердам (1637–1680) — холандски биолог, автор на „История на насекомите“. — Обяснителна бележка на редактора на бълг. издание. ↑

[4] Човекоглав бръмбар (лат.). — Б.пр. ↑

[5] Рязкост (фр.). — Б.пр. ↑

[6] Сам (лат.). — Б.пр. ↑

[7] Бързина (фр.). — Б.пр. ↑

[8] Царска вода (лат.) — Б.пр. ↑

[9] Уилям Кид (1650–1701) — капитан от британската флота, който станал пират и завършил живота си на бесилката; според преданието, заровил на различни места награбените съкровища. — Обяснителна бележка на редактора на бълг. издание. ↑

[10] Голконда — древна столица на Индия, в която шлифовали и полирали диаманти. — Обяснителна бележка на редактора на бълг. издание. На стр. 80 е използвана думата Чолконда вместо Голконда. (Бел. zelenkroki) ↑

УБИЙСТВОТО НА УЛИЦА МОРГ^[1]

Каква песен са пели сирените или какво име е приел Ахил, когато се криел сред жените, макар и да са въпроси, които озадачават, все пак не са извън всяка догадка.

Сър Томас Браун^[2]

Умствените способности, които се разглеждат като аналитични, сами по себе си твърде малко се поддават на анализ. За тях ние съдим само по резултатите. Известно ни е между другото, че за един изключително надарен в този смисъл човек те са извор на най-живи наслаждения. Както атлетът се радва на своята физическа сила и ловкост и намира удоволствие в упражненията, които привеждат мускулите му в движение, така и аналитикът е горд със своето умение да *разплита* всякаква главоблъсканица. Дори и най-простото занимание, изсичащо искри от неговия талант, му е приятно. Той обожаваша загадките, ребусите, йероглифите, проявявайки в тяхното разрешаване *проницателност*, която според обикновените схващания ни се струва свръхестествена. Неговите изводи, породени от същината и душата на метода, наистина изглеждат изпяло плод на интуицията.

Тази способност за отгатване може да се усили много с изучаването на математиката и особено с оня неин най-висш раздел, който неправилно и само по обратния път на своите действия се нарича анализа, така да се каже анализа *par excellence*. Между това да пресмяташ не значи да анализираш. Шахматистът например пресмята, но съвсем не анализира. А, оттук следва, че представата за шаха като игра, изключително полезна за ума, се основава на най-чисто недоразумение. И понеже сега не пиша трактат, а нахвърлям само няколко случайни съображения, които трябва да послужат за предговор на моя доста странен разказ, ползувам се от случая да заявя, че непретенциозната игра на дама изисква по-голямо умение да се

размишлява и задава на ума по-сложни и полезни задачи, отколкото мнимата изтънченост на шаха. В тази последна игра, където фигурите са неравностойни и им са отредени най-разнообразни и *причудливи* ходове, сложността (както това често се случва) погрешно се взема за дълбочина. А всъщност тук всичко решава *вниманието*. Стига то да отслабне за миг и вие извършвате пропуск, който довежда до загуба или поражение. А тъй като шахматните ходове са не само многообразни, но и многозначни, шансовете за такива пропуски съответно растат и следователно в девет случая от десет печели не по-способният, а по-съсредоточеният играч. Друга работа е дамата, където се допуска само *един единствен* ход, и то с незначителни варианти. Тук шансовете за недоглеждане са много по-малко, вниманието не играе особена роля и успехът зависи главно от *проницателността* на играча. Да си представим за яснота една игра на дама, където са останали само четири пионки и, значи, за никакъв пропуск не може да става и дума. Очевидно тук (при равни сили на играчите) победата зависи само от някой *recherche*^[3] ход, от някое неочаквано остроумно разрешение. Поради липсата на други възможности аналитикът се старае да проникне в мисълта на противника, да се постави на негово място и нерядко с един поглед забелязва онази единствена (и понякога до нелепост проста) комбинация, която може да го въвлече в пропуск или да го тласне към грешка.

Вистът отдавна е известен със своето влияние върху тъй наречената способност за пресмятане; известно е също така, че хора с голям интелект са изпитвали необяснима наслада от тая игра, а са пренебрегвали шаха като празно занимание. Всъщност никаква друга игра не изисква такава способност за анализа. Най-добрият шахматист в света е шахматист и толкова, докато умението при виста включва в себе си и способността за успех във всички тия по-важни начинания, където умът се преборва с ум. Когато казвам умение, имам пред вид това съвършенство в играта, което включва и разбирането на *всички* източници, от които може законно да се извлече изгода. Те са не само многобройни, но и многообразни и често пъти се крият в такива гънки на мисълта, които изобщо са недостъпни за обикновения разум. Да се наблюдава внимателно означава ясно да се запомня и следователно способният да се съсредоточава шахматист ще играе добре и вист, тъй като правилата на Хойл^[4] (които са основани върху простия механизъм

на играта) са общоразбираеми и общодостъпни. Обикновено се счита, че като имаш добра памет и спазваш „правилата“, това е всичко, което се изисква, за да бъдеш добър играч. Но именно в неща, които са извън границите на простото правило, се проявява умението на аналитика. Тихомълком той си прави множество наблюдения и изводи. Същото може би правят и неговите съиграчи, а различието в размера на получените сведения се крие не толкова в обоснователността на извода, колкото в качеството на наблюдението. Необходимо е да знаеш *какво* да наблюдаваш. Но нашият играч никак не се ограничава, нито пък се отказва да прави изводи от неща, които стоят извън играта, само защото играта е негова цел. Той проучва изражението на лицето на партньора си, като внимателно го сравнява с това на всеки един от своите противници. Взема под внимание начина, по който сортира картите от всяка взета ръка, често пъти броейки коз след коз и онъор след онъор под погледите, отправени от държателите на всеки един от тях, той забелязва всяко изменение в лицата им през време на играта, като си вади заключения от разликата в изражението, настъпила поради самоувереност, изненада, тържество или досада. От начина, по който някой събира картите от взета ръка, той съди дали лицето ще може да вземе и друга ръка от същия цвят. Той разпознава картата, която е играна за подвеждане на противника, по начина, по който е хвърлена на масата. Някоя случайна или необмислена дума; случайното изпускане или обръщане на карта с придружаващата я тревога или безразличие по отношението на скриването ѝ, броенето на взетите ръце и редът на тяхното подреждане; смущението, колебанието, старанието и неспокойното държане — всичко това дава указание на интуитивното му възприятие за истинското положение на нещата. Щом се изиграят първите два-три кръга от играта, той вече знае съдържанието на всяка ръка и след това хвърля своите карти с абсолютна точност за предназначаната цел, сякаш останалите играчи са обърнали картите си с лицето нагоре.

Способността към анализ не трябва да се смесва с простата изобретателност, понеже аналитикът е всякога изобретателен, а изобретателният човек често пъти се оказва крайно неспособен за анализ. Умението да се измисля и комбинира, в което обикновено се проявява изобретателността и за което френолозите (съвсем погрешно според мене) отреждат особен орган, считайки тази способност за

първична, нерядко се наблюдава и у онези, чието умствено равнище във всичко останало граничи с кретенизма — както неведнъж е било отбелязано от писателите, които рисуват бита и нравите. Между изобретателния и аналитичния ум съществува много по-голяма разлика, отколкото между фантазията и въображението, но тази разлика е от същия порядък. В действителност не е мъчно да се забележи, че изобретателните хора са големи фантазори и че човек с *наистина* богато въображение винаги е склонен към анализ.

По-нататъшният разказ ще послужи на читателя като своего рода коментар към приведените дотук разсъждения.

Пролетта и част от лятото на 18... година прекарах в Париж, където завързах познанство с някой си мосьо Ш. Огюст Дюпен. Този млад човек, потомък на знатен и дори прославен род, изпитал превратностите на съдбата и изпаднал в такава ужасна бедност, че изгубил цялата си природна енергия, престанал да се стреми към успех в живота и не помислял вече да си възвърне предишното богатство. Снизходителността на кредиторите запазила на Дюпен частица от бащиното му наследство и живеейки от приходите и придържайки се към най-строги икономии, задоволявайки се с най-необходимото, той криво-ляво свързвал двата края, равнодушен към съблазните на живота. Книгите били, разбира се, единственият разкош, който си позволявал, а те са напълно достъпни в Париж.

Първата ни среща стана в една скромна библиотека в Монмартр и понеже и двамата по някаква случайност търсехме едно и също извънредно рядко и забележително съчинение, естествено се сблизихме. След това ние не един път се виждахме. Аз бях много заинтересован от малката семейна история на Дюпен, която той подробно ми разказа с чистосърдечността, присъща на всеки французин, когато темата на разговора се отнася до самия него. Порази ме и огромната му начетеност, а главно — не можех да не се възхищам от буйната жар и вълнуващата свежест на въображението му. Дирейки в Париж някои неща, които съставляваха тогава предмет на моите проучвания, почувствувах, че обществото на един такъв човек би било за мене безценно съкровище, и не закъснях откровено да му призная това. В края на краищата се уговорихме през време на престоя ми в града да живеем заедно; и тъй като моите финансови работи бяха мъничко по-добре от неговите, имах възможност да се

нагърбя с разходите по наемането и обзавеждането в духа на толкова милата и на двамата ни романтична меланхолия един подяден от времето и с причудлива архитектура, отдавна изоставен от стопаните заради някакви суеверни предания, в същината на които не започнахме да се задълбочаваме, и готов да рухне дом в една усамотена и запустяла част на Сенжерменското предградие.

Ако мълвата за живота, който водехме в тази обител, би се разпространила, щяха да ни сметнат за луди или поне за безобидно луди. Нашето уединение беше пълно. Не приемахме никакви посетители. Аз грижливо скрих от предишните си другари своя нов адрес, а Дюпен от много години беше скъсал с Париж, пък и той не си спомняше за него. Ние живеехме самовглъбени в себе си и за себе си.

Една от чудноватите фантазии на моя приятел — понеже как другояче бих могъл да нарека това? — беше неговата влюбеност в нощта, в нейното особено очарование; и аз покорно приех тази *bizarrierie*^[5], както приемах и другите, увеличайки се до *самозабрава* от необузданите му прищевки. Тъмноликата богиня постоянно ни напущаше и за да не се лишаваме от присъствието ѝ, прибягвахме до подправка: при първия проблясък на утрото затръшвахме тежките капаци на стария дом и запалвахме две свещи, от които се разнасяха благовония, понеже бяха силно напарфюмирани, изливаха мътна, призрачна светлина. В нейното бледо сияние ние се предавахме на мечти или четяхме, пишехме и беседвахме, докато звънът на часовника не ни възвестяваше идването на истинската тъма. А тогава ръка за ръка излизахме на улицата, като продължавахме дневния разговор или безцелно бродехме късно до полунощ, търсейки сред безредно мяркащите се светлини и сенки на многолюдния град оная неизчерпаема храна за умствени възторзи, която понякога ни дарява тихото съзерцание.

В такива минути аз не можех да не се възхищавам от блестящия аналитичен ум на Дюпен, макар и да виждах в него само потвърждение на необичайните му умозрителни способности. Пък и той, изглежда, обичаше да се забавлява с този дар — ако не да блести с него — и без стеснение ми признаваше колко радост му доставя това. Дюпен не един път ми се хвалеше с доволна усмивка, че хората за него са отворена книга, и веднага привеждаше зашеметяващи доказателства колко ясно чете в душата ми. В такива случаи ми се струваше, че

виждам в него някаква студенина и отчужденост; очите му гледаха някъде в далечината, а гласът му, сочен тенор, преминаваше във фалцет и щеше да звучи дори рязко, ако не бяха ясната дикция и спокойният тон. Като го гледах в тези минути, аз често си спомнях старинното учение за двойствеността на душата и се забавлявах с мисълта за двама Дюпеновци: съзиздащ и разчленяващ.

От това, което току-що казах, не бива обаче да се предполага, че ще ви съобщя някаква тайна или че възнамерявам да направя Дюпен герой на фантастичен роман. Описаните тук черти на моя приятел французин бяха само последица от един силно възбуден — ако не болен — ум. Но за характера на забележките му през този период най-добра представа ще ни даде живият пример.

Една вечер ние се разхождахме по някаква дълга и кална улица, недалеч от Пале Роял. Всеки от нас очевидно мислеше за своите работи и в течение поне на четвърт час никой не пророни нито дума, когато Дюпен съвсем неочаквано ми каза:

— Наистина много е мъничък. По-скоро подхожда за театър „*Вариете*“.

— В това не може да има никакво съмнение — отговорих аз машинално, без да забележа отначало (понеже бях потънал в размишления) необикновения начин, по който говорещият съгласува думите си с моите мисли. Но след миг се опомних и учудването ми нямаше граница.

— Дюпен — казах аз сериозно, — умът ми не го побира, не бих се поколебал да заявя, че съм поразен и просто не вярвам на ушите си. Как сте могли да се досетите, че мислех за... — Тук аз спрях, за да проверя дали действително той знае за какво съм мислел.

— ... за Шантий — завърши мисълта ми той. — Защо се запънахте. Вие разсъждавахте, че при неговата дребна фигурка няма защо да се завира да става трагичен актьор.

Да, това именно беше предметът на моите размишления. Шантий, *quondam*^[6] обуцар-кърпач от улица Сен Дени, побъркан на тема театър, неотдавна беше дебютирал в *ролята* на Ксеркс в едноименната пиеса^[7] на Кребийон и беше освиркан жестоко за старанията си.

— Обяснете ми, за бога, вашия метод — възкликнах аз, — ако изобщо имате някакъв метод и ако с негова помощ тъй безпогрешно

сте проникнали в моята душа.

Да си призная, аз се стараех да скрия огромното си учудване.

— Търговецът на плодове — отговори приятелят ми — ви е навел на заключението, че кърпачът на подметки няма достатъчно ръст за Ксеркс et id genus omne^[8].

— Търговецът на плодове ли? Та какво говорите? Аз нищичко не зная за някакъв си търговец на плодове.

— Е, оня мечок, който връхлетя върху нас, когато преди четвърт час свихме по тази улица.

Тогава аз си спомних, че някакъв търговец на плодове с голяма кошница ябълки на глава действително едва ли не ме събори на земята, когато излязохме от малката пресечка на главната улица. Но какво общо има това с Шантий, аз просто не можех да разбера.

В Дюпен нямаше ни следа от charlatanerie^[9].

— Добре, ще ви обясня — предложи услугите си той — и за да схванете всичко съвсем ясно, хайде най-напред да възстановим целия ход на мислите ви от мига, когато заговорих с вас, до вашата rencontre^[10] с въпросния търговец на плодове. Основните звена на веригата са Шантий, Орион, д-р Николс^[11], Епикур, стереотомията, купчината павета и търговецът на плодове.

Едва ли ще се намери човек, комуто през някой период от живота да не му е хрумвало да проследи за забава стъпка по стъпка всичко, което го е довело до известни заключения. Това понякога е много увлекателно занимание; и който се залови с него за пръв път, ще бъде поразен навярно какво безгранично разстояние отделя изходния пункт от крайния извод и какво пълно несъответствие има помежду им. С огромно удивление изслушах французина, при което не можех да не призная цялата справедливост на чутото. Той продължи:

— Точно преди да свърнем зад ъгъла, ние, доколкото си спомням, говорехме за коне. И с това нашият разговор се прекрати. Когато, пресичайки пътя, излязохме тук, на тази улица, изскочилият отнякъде търговец на плодове с голяма кошница на глава премина тичешком покрай нас и в бързината си ни блъсна върху купчината павета, струпани там, където майсторите са поправяли тротоара. Вие стъпихте върху отломките на един камък, подхлъзнахте се, леко си разтегнахте сухожилието, разсърдихте се или във всеки случай се намръщихте, промърморихте нещо, още един път се извърнахте към купчината

павета и мълчаливо закрачихте по-нататък. Аз не съм ви следил нарочно: просто наблюдателността стана напоследък моя втора природа.

Вие упорито не повдигахте очи от земята и с яд извивахте поглед към дупките и разтрозите в тротоара (от което заключих, че все още мислите за паветата), докато не се изравнихме с пресечката, която носи името на Ламартин^[12] и е павирана за опит по нов начин — с плътно прилепнали и поставени в шахматен ред плочи. Тук лицето ви се проясни, а по движението на вашите устни отгатнах думата „стереотомия“ — термин, с който за по-голяма важност са кръстили този вид настилка. Знаех, че думата „стереотомия“ трябва да ви наведе на мисълта за атоми, а оттам и за учението на Епикур. И тъй като това беше темата на нашия неотколешен разговор, в който ви обърнах внимание как поразително смътните догадки на благородния грък се потвърждават от изводите на съвременната космогония по отношение на небесните мъглявини, за което никога още не му е отдал дължимото, почувствувах, че не ще можете да се въздържите да не вдигнете очи и да не ги устремите към огромната мъглявина в съзвездието Орион и с увереност очаквах да го сторите. И наистина вие погледнахте нагоре, с което доказахте, че безпогрешно вървя по вашата следа. Впрочем в язвителната *тирада* — срещу Шантий във вчерашния брой на „Мюзет“ злъчният критик, като прави доста недостойни намеци, че обушарят, покатерил се на котурни, се постарал да смени и името си, цитира един ред от латински автор, към който и ние неведнъж сме се връщали в нашите беседи. Думата ми е за стиха

Perdidit antiquum litera prima sonum.^[13]

Аз съм ви разказвал, че той се отнася до Орион, който по-преди се е пишел Урион и поради известни остроти, с които бе изпъстрено това обяснение, бях сигурен, че не сте могли да го забравите. Затова беше ясно, че неминуемо ще свържете двете представи за Орион, и характерът на усмивката, която се плъзна по устните ви, потвърди това. Вие въздъгнахте за бедната жертва, отдадена на заклание. И докато през цялото време ходехте прегърбен, сега се изправихте с

целия си ръст; ето защо реших, че сте си помислили за дребничката фигура на хилавия обуцар. И точно тогава прекъснах размишленията ви, като забелязах, че този Шантий е наистина твърде нисичък и по подходжа за театър „Вариете“.

Наскоро след това, като преглеждахме вечерното издание на „Газет де трибюно“, вниманието ни бе привлечено от следната бележка:

„Необикновено убийство“ — Днес към три часа сутринта „мирният“ сън на обитателите на квартал Сен Рок беше нарушен от сърцераздирателни викове. Следвайки един подир друг, без прекъсване, те долитаха очевидно от третия етаж на една къща на улица Морг, където, както е известно, живее само някоя си госпожа Л’Еспане с дъщеря си госпожица Камий Л’Еспане. След малка задръжка, причинена от напразния опит да се проникне в квартирата по обикновения начин, стана нужда да се прибегне към счупването на заключените врати и десетина съседни влязоха съпроводени от двама *жандарми*. По това време виковете вече бяха стихнали; но щом групичката смелчаци се втурна по първите стъпала, като че ли от най-горната част на къщата се чува два, а може би и три гласа, които звучаха рязко и сърдито. Догдето стигнем на площадката на втория етаж, стихнаха и тези звуци и се въдвори пълна тишина. Хората се разпръснаха, прибягвайки от една стая в друга. А когато дойде ред на задната ъглова спалня на третия етаж с прозорци към двора, чиято врата също счупиха, понеже беше заключена и ключът стърчеше — отвътре, присъстващите се стъписаха пред откритото се пред тях зрелище, обхванати не само от ужас, но и от изумление. Цареше невъобразим хаос — мебелите бяха изпочупени и разхвърляни по всички посоки. В стаята имаше само един креват и смъкнатите му постелки се въргаляха наред пода. На един стол се виждаше бръснач с окървавено острие, два-три кичура дълги и необикновено гъсти бели коси, изскубнати очевидно из корен и опръскани с кръв, се бяха полепили по решетката на камината. На пода намериха четири златни наполеона, една обица с топаз, три големи сребърни лъжици, три по-малки от *métal d’Alger*^[14], както и две торбички, съдържащи към четири хиляди франка в злато. Чекмеджетата на *скрина* в ъгъла бяха

издърпани навън и навярно плячкосани, макар много предмети в тях да бяха непокътнати. Едно желязно ковчеже беше открито под *постелките* (а не под кревата). То зееше отворено, с ключ в бравата, но в него не беше останало нищо освен няколко пожълтели писма и други незначителни книжа. От мадам Л'Еспане не се виждаха никакви следи. Но някой забеляза в камината необичайно голяма купчина сажди, тогава започнаха да бъркат в комина и — о, ужас! — издърпаха за главата трупа на дъщерята, натъпкан нагоре с краката доста навътре в тесния отвор. Тялото беше още топло. Кожата, както се изясни при прегледа, на много места беше одрана — явна последица от усилията, с които трупът е бил натикан в комина, а след това измъкнат оттам. Лицето беше страшно изподраскано, по гърлото имаше синьо-червени отоци и дълбоки следи от нокти, сякаш покойната е била душена.

След като претършуваха основно цялата къща, без да открият нищо ново, всички се упътиха към постланото с калдъръм дворче зад зданието и там се натъкнаха на мъртвата мадам Л'Еспане, чиято шия така беше прерязана, че още при първия опит да вдигнат трупа главата се отдели и падна. И тялото, и лицето бяха страшно обезобразени — особено тялото, то почти не беше запазило човешкия си вид.

Засега това ужасно престъпление все още си остава според нас забулено с непроницаема тайна."

На другия ден вестникът даде следните допълнителни подробности:

„Трагедията на улица Морг

Много лица бяха разпитани във връзка с тази извънредно необикновена и страшна афера (думата «*affaire*» още не е придобила във Франция оная мекота в значението, което ѝ предаваме сега ние), но не е узнато нищо, което би могло да хвърли някаква светлина върху това жестоко убийство. По-долу привеждаме накратко най-същественото от целия свидетелски материал.

Полин Дюбур, перачка, даде показания, че познавала и двете покойници от три години, тъй като им перяла през това време. Старата дама и дъщерята, изглежда, живеели сговорно и били много привързани една към друга. Те никога не се пазарели и плащали богато. Относно начина на живот и средствата им нищо не може да каже. Предполага, че мадам Л'Еспане била гледачка и с това са се препитавали. Говорело се, че има скътани пари. Свидетелката не е

срещала никого в къщата, когато идвала за бельото или го донасяла изпрано. Сигурна е, че слугиня не са държали. Доколкото ѝ е известно, бил е мебелиран и пригоден за живеене само третият етаж.

Пиер Моро, тютюнопродавец, даде показания, че в течение почти на четири години той обикновено доставял на мадам Л'Еспане малки количества тютюн и емфие. Родил се е в този квартал и постоянно живеел в него. Покойницата и дъщеря ѝ са се настанили преди повече от шест години в къщата, където намерили труповете им. Дотогава тук е квартирувал някакъв бижутер, който от своя страна давал горните стаи под наем на различни лица. Къщата принадлежала на мадам Л'Еспане. Старицата била много недоволна от квартиранта, който злоупотребявал с помещенията ѝ, и се настанила сама в горния етаж, а от даването под наем съвсем се отказала. С други думи се вдетинила. През всичките тези години свидетелят само пет-шест пъти е виждал дъщерята. И двете живеели извънредно усамотено. Според мълвата имали пари. Чувал да се говори между съседите, че мадам Л. се поминува с гадаене, но той не вярвал това. Никога не бил виждал някой да влиза в къщата освен старата лейди и дъщеря ѝ; само един или два пъти идвал някакъв носач и осем или десет пъти се отбил докторът.

В същия смисъл дадоха показания и много други съседни. Никой не бил забелязвал да е ходил някой често при покойниците. Имали ли са мадам Л'Еспане и дъщеря ѝ някъде приятели или живи роднини също на никого не му се е случвало да чуе. Капаците по фасадата се отваряли рядко, а откъм двора винаги били затворени, с изключение на голямата стая на третия етаж. Къщата била хубава и не много стара.

Изидор Мюзе, жандарм, даде показания, че го повикали към три часа сутринта. Заварил край входа на къщата тълпа от двадесет-тридесет души, които се мъчели да влязат вътре. Най-после счупил вратата, но не с лост, а с щик. Не било много мъчно да я отвори, защото била двукрила и резето ни горе, ни долу не било спуснато. Виковеите продължавали да се чуват през цялото време, докато разбивали вратата, а след това изведнъж секнали. Писъците сякаш били на едно или няколко лица, намиращи се в предсмъртна агония; били високи и проточени, а не кратки и бързи. Свидетелят се изкачил пръв по стъпалата. Като се добрал до стълбищната площадка, чул как двама сърдито и високо се карат. Единият с глух, а другият с много по-

писклив и доста странен глас. Разбрал отделни думи на първия. Той бил французин. Не, в никакъв случай не е жена. Различил думите «sacrè» и «diablè». Пискливият глас принадлежал на чужденец. Не би могъл да каже със сигурност дали е мъж или жена. Не разбирал и какво се говори, но предполагал, че езикът е испански. Описвайки състоянието, в което намерили стаята и телата, свидетелят не добави нищо ново към нашето вчерашно съобщение.

Анри Дювал, съсед, по професия златар, даде показания, че влязъл в къщата още с първата група. В общи линии потвърждава показанията на Мюзе. Щом проникнали във входа, веднага залостили вратата, за да задържат натиска на тълпата, която въпреки късния час много бързо приижда. Пискливият глас, според впечатленията на свидетеля, принадлежал на италианец. Уверен е, че не е французин. По гласа не би казал, че е непременно мъж. Възможно е и да е жена. Италиански не знае, думите не различил, но по интонацията е убеден, че говорел италианец. С мадам Л. и дъщеря ѝ бил лично познат. Често приказвал и с двете. Сигурен е, че пискливият глас не е нито на едната от покойниците.

Оденхаймер, гостилничар. Свидетелят сам пожелал да даде показания. Френски не говори, разпитва се чрез преводач. Родом е от Амстердам. Минавал покрай къщата, когато оттам се разнесли викове, които траели няколко минути, може би десет. Те били проточени, високи, сърцераздирателни, вледеняващи кръвта. Намирал се сред тези, които влезли в зданието. Потвърждава предидущите показания по всички пунктове освен един: сигурен е, че пискливият глас принадлежи на мъж, и то французин. Не, отделни думи не различил, говорели много високо и бързо-бързо, сякаш се задъхвали от гняв или страх. Гласът бил рязък, да по-скоро рязък, отколкото писклив. Не, писклив не би могъл да се нарече. Някакъв прегракнал глас през цялото време току повтарял «sacrè» и «diablè», а веднъж казал «mon Dieu».

Жул Миньо, банкиер, от фирмата «Миньо и синове» на улица Делорен. Той е Миньо старши. Мадам Л'Еспане имала известен капиталец. Била си открила в неговата кантора сметка през пролетта на ... година, т.е. (преди осем години). Често правела нови вноски на малки суми. Не издавала чекове, но само три дни преди смъртта си

лично изтеглила четири хиляди франка. Сумата ѝ била изплатена в злато и парите доставени в къщи от един чиновник на банката.

Адолф Льо Бон, чиновник във фирмата «Миньо и синове», даде показания, че във въпросния ден към пладне придружил мадам Л'Еспане до дома ѝ, като отнесъл четири хиляди франка, сложени в две торбички. Когато вратата се отворила, появила се мадмоазел Л'Еспане и взела от ръцете му едната торбичка, а старицата поела другата. След това той се поклонил и си отишъл. Тогава не видял никого на улицата, която била глуха и много уединена.

Уилям Бърд, шивач, даде показания, че проникнал в къщата заедно с другите. Англичанин. Две години живее в Париж. Един от първите, който се изкачил по стълбата. Чул как двама спорят. Прегракналият глас принадлежал на французин. Схванал някои думи, но не може да си ги спомни сега всичките. Ясно чул «sacrè» и «mon Dieu». Тези думи се придружавали от шумна борба, драцене и тътрене на крака, сякаш се биели няколко души. Пискливият глас звучал твърде високо, много по-високо, отколкото прегракналият. Сигурен е, че не е англичанин. По-скоро бил немец. Може би и да е жена. Самият той не разбира немски.

Четирима от гореспоменатите свидетели при повторния разпит дадоха показания, че вратата на спалнята, където намерили трупа на мадмоазел Л., била заключена отвътре, когато групата стигнала до нея. Царяла мъртва тишина. Не се чувал стон, ни най-малък шум. При счупването на вратата там вече нямало никой. Прозорците, както на задната, така и на предната стая, били спуснати и здраво залостени от вътрешната страна, а съединяващата ги врата била притворена, но не била заключена. Вратата пък, която водела от антрето към коридора, била заключена и ключът стърчал отвътре. Малкият килер — с прозорци към улицата, в отдалечения край на коридора, на същия трети етаж — не бил заключен и вратата му била откряната. Той бил претърпан със стари легла, сандъци и други вехтории. Отместили внимателно вещите и ги прегледали. Претършували цялата къща от горе до долу. Не останало нито един инч от нея, който да не бил щателно проверен. Пуснали коминочистачи нагоре и надолу из комините. Къщата има три етажа и тавански помещения (mansardes). На покрива извеждала капандура, която била много добре закована с гвоздеи и очевидно от години неотваряна. Продължителността на

времето, изтекло между момента, когато свидетелите чули караницата, и счупването на вратата на стаята, се преценява от тях най-различно. Според едни този промеждутък траял три, а според други пет минути. Счупването на вратата коствало не по-малко усилия.

Алфонсо Гарсио, собственик на погребално бюро, даде показания, че живее на улица Морг. Испанец по рождение. Заедно с другите от групата влязъл в къщата. Горещ не се качвал. Нервите му били слаби и се страхувал от последиците на вълнението. Чул как двама спорели. Прегракналият глас бил без съмнение на французин. Не можел да схване какво се говорело. Пискливият глас принадлежал на англичанин. Сигурен е в това. Самият той не знае английски, но съди по интонацията.

Алберто Монтана, сладкар, даде показания, че бил сред първите, които се изкачили по стъпалата. Чул въпросните гласове. Прегракналият глас принадлежал на французин. Различил няколко думи. Говорещият, изглежда, упреждал в нещо другия. Не можел да разбере думите на последния, произнесени с писклив глас, защото приказвал бързо и отсечено. Според него приличал на руснак. В останалото, общо взето, свидетелят потвърждава предходните показания. Самият той е италианец. С руснаци никога не е общувал.

Някои от свидетелите при повторния разпит потвърдиха, че комините на всички стаи от третия етаж са много тесни и през тях не може да се промъкне човешко същество. Под «коминочистачи» те разбират четки с цилиндрична форма, каквито се употребяват при чистенето на комини. Тези четки били прекарани нагоре и надолу по всичките тръби и канали на къщата. Няколко задна стълба, по която би могло да се избяга, докато групата се е изкачвала по стъпалата. Трупът на мадамозел Л. бил така плътно напъхан в комина, че само със съвместните усилия на четири-пет души успели да го измъкнат.

Пол Дюма, лекар, даде показания, че го повикали да освидетелствува телата на убитите жени на разсъмване. И двата трупа лежали върху смъкнатия от кревата стар дюшек в спалнята, където била намерена мадамозел Л. Тялото на младата дама било покрито цялото със синини и изподрано. Това напълно се обяснява с обстоятелството, че са го натъпкали в тесния комин. Особено е ожулена шията. Точно под самата брадичка имало няколко дълбоки драскотини и оловносини петна, очевидно отпечатащи от пръсти.

Лицето било страшно бледо, очите излезли от орбитите. Езикът отчасти бил прехапан. Откритата голяма синина в долната част на корема се е появила навярно от натиск с коляно. По мнението на мосьо Дюма мадмоазел Л'Еспане била удушена от едно или от няколко лица. Тялото на майката било ужасно обезобразено. Всички кости на десния крак и дясната ръка били повече или по-малко строшени. Левият пищял бил раздробен на тресчици, както и ребрата от същата страна. Цялото тяло било осеяно със страшни синини и цветът му бил променен. Невъзможно било да се каже с какво са нанесени повредите. Тежка тояга или широко парче желязо, някакъв стол — всъщност всяко голямо тежко и тъпо оръжие в ръцете на един необикновено силен човек би могло да причини подобни резултати. Жена не би имала сила да нанесе подобни удари с каквото и да е оръжие. Главата на убитата, когато я видял лекарят, била напълно отделена от тялото и също в значителна степен строшена. Шията била прерязана с някакъв много остър инструмент, вероятно бръснач.

Заедно с мосьо Дюма *Александър Етиен*, хирург, беше поканен да освидетелствува труповете. Той напълно се присъедини към показанията и заключението на мосьо Дюма.

Не е установено повече нищо съществено, макар че към дознанието бяха привлечени и разпитани още няколко други лица. Досега в Париж никога не е имало убийство, извършено при толкова мъгляви и във всички отношения загадъчни обстоятелства. Пък и убийство ли е това? Опитната парижка полиция е напълно объркана — нещо необичайно при работи от подобно естество. Няма, така да се каже, ни най-малка пътеводна нишка, ни намек за възможно разгадаване.“

Във вечерното издание се съобщаваше, че в квартал Сен Рок, както по-рано съществува голяма паника, но нито новият щателен обиск в къщата, нито повторните разпити на свидетелите не довели до нищо. В послеписа обаче се споменаваше, че е арестуван и хвърлен в затвора Адолф Льо Бон, макар никакви нови утежняващи улики освен подробно известните вече факти да не са били открити.

Дюпен изглеждаше крайно заинтересуван от хода на следствието — поне така съдех по поведението му, — макар че се въздържах от коментари. И едва когато се появи съобщението за затварянето на Льо Бон той пожела да узнае мнението ми за това убийство.

Аз можех само да се съглася с цял Париж и да го обявя за неразрешима загадка. Не виждах ни най-малка възможност да попадна по следите на убиеца.

— Та вие не трябва да съдите по следствието — възрази Дюпен. — То е цяла пародия. Парижката полиция само хитрува. Нейната прехвалена *проницателност* е най-чиста басня. В действията ѝ няма система, ако не се смята за система навикът ѝ да се хваща за първото, което подскаже моментът. Те крещат за своите мероприятия, но тези мероприятия тъй често бият покрай целта, че неволно си спомняш мосьо Журден^[15], който поискал да му подадат *sa robe de chambre pour mieux entendre la musique*^[16]. И ако понякога постигат нещо, то се дължи изключително на усърдието и труда им. А там, където тези качества са недостатъчни, плановите им търпят крах. Видок^[17] например притежаваше находчивост и упоритост при пълно неумение да мисли систематично; самата прибързаност на издирванията му го подвеждаше и той вечно грешеше. Той тъй близко поднасяше предмета до очите си, че това изопачаваше перспективата. Можеше да види, да речем, един или два пункта с пределна яснота, но затова пък цялото по необходимост му се изплъзваше. При много умуване лесно може да се сбърка. Истината невинаги обитава дъното на някой кладенец. Впрочем в съществените въпроси тя според мене по-скоро се намира на повърхността. Ние я търсим на дъното на пролома, а тя ни очаква в планинските върхове. За да схванем характера на подобни грешки и причината им, нека се насочим към наблюдаване на небесните тела, където те са много типични. Хвърлете бърз поглед към някоя звезда, зърнете я с крайчеца на *ретината* (който в сравнение с нейната вътрешна част е по-чувствителен спрямо слабите светлинни дразнения) и вие ще видите светилото с цялата му яснота и ще можете да прецените неговия блясък, който се помрачава с постепенното ви обръщане, за да го погледнете в *упор*. В последния случай върху окото действително ще паднат повече лъчи, но затова пък в първия възприемчивостта е много по-голяма. Прекомерната дълбочина само обърква и замъглява мисълта ни. Твърде съсредоточеният, настойчив и упорит поглед може дори и Венера да изгони от небосвода.

Колкото се отнася до убийството, хайде да извършим някои самостоятелни издирвания, преди да си съставим мнение за него. Такова едно разследване ще ни поразвлече (аз си помислих, че думата

„поразвлече“ не е съвсем подходяща за случая, но си замълчах), а и при това लьо Бон някога ми направи услуга, за която и досега съм му признателен. Но нека да отидем и да видим помещенията със собствените си очи. Полицейският префект Г. е мой стар познат и няма да бъде никак трудно да получим необходимото разрешение.

Разрешението беше получено и ние, без да се бавим, се упътихме към улица Морг. Това е една от онези жалки пресечки, които съединяват улица Ришелъо и Сен Рок. Стигнахме там късно следобед, защото този квартал се намира на много голямо разстояние, откъдето живеехме. Лесно намерихме къщата, тъй като на противоположния тротоар все още се трупаха хора и с любопитство зяпаха затворените капаци. Това беше обикновена парижка къща с вход, отстрани на който имаше стъклена караулна будка с подвижно прозорче — тъй наречената *loge de concierge*^[18]. Без да се спираме, ние продължихме по-нататък по улицата, свърнахме в една пресечка, после свихме и се озовахме зад зданието. През това време Дюпен тъй подробно и грижливо оглеждаше цялата околност и самата къща, че аз само се чудех и маех, понеже не намирах нищо достойно за внимание.

Като се върнахме обратно по стъпките си, ние отново стигнахме пред жилището и щом показахме препоръчителните си писма, дежурните полицаи ни пуснаха да влезем вътре. Изкачихме се по стълбата в спалнята, където беше намерен трупът на мадроазел Л'Еспане и където още лежаха двете покойници. Тук, както се полага, всичко беше оставено непокътнато и както по-преди цареше невъобразим хаос. Аз видях пред себе си картината, описана в „*Газет дьо трибюно*“ и нищо повече. Обаче Дюпен изследва най-щателно дори труповете на жертвите. Обиколихме и останалите стаи и слязохме в двора, разбира се, пак под бдителното око на един *жандарм*. Огледът се проточи до вечерта; най-после ние се сбогувахме и си тръгнахме. На връщане моят спътник се отби за момент в редакцията на един от ежедневните вестници.

Аз вече казах за многообразните чудатости на моя приятел и как *je les meénageais*^[19] — в английския език няма съответен равностоен израз. Сега Дюпен явно не беше в настроение да обсъжда убийството и заговори за това едва на следния ден към обяд, когато внезапно ме запита не съм ли забелязал нещо *особено* в тази картина на зверска жестокост.

Думата „особено“ той произнесе с такъв тон, че аз неволно трепнах.

— Не, нищо особено — казах аз, — поне в сравнение с онова, което и двамата четохме във вестника.

— Страхувам се, че там липсва най-главното — възрази Дюпен, — онова чувство на неизказан ужас, което вее от това произшествие. Но по дяволите това глупаво печатно листче и неговите празни предположения. Струва ми се, че са обявили загатката за неразрешима. Тъкмо на онова основание, което помага за лесното ѝ разрешаване: аз имам пред вид чудовищния, „outré“^[20] характер на нейните отличителни черти. Полицията се смущава от очевидната немотивираност не толкова на самото убийство, колкото на неговата жестокост. Освен това тя никак не може да се справи с такова наглед непримиримо противоречие: изкачващите се по стълбата свидетели чули спорещи гласове, а горе освен убитата мадмоазел Л'Еспане не се оказал никой, въпреки че няма друг изход, през който да се избяга, без да те забележат. Невъобразимият хаос в спалнята; трупът, който някой се изхитрил да натика в комина и при това с главата надолу; страхотното осакатяване на тялото на старата дама — всички тези обстоятелства заедно с току-що споменатите и другите, които няма нужда да изброявам, са се оказали достатъчни, за да измъкнат почвата изпод краката на нашите власти, да парират тяхната прекалена *проницателност*. Те са изпаднали в груба, макар и доста разпространена грешка, като са смесили необикновеното с необяснимото. А нали именно отклоненията от мерилото за обикновеното осветяват пътя на разума в търсенето на истината, ако изобщо той може да го намери. В разследвания подобни на нашето трябва да питаме не „Какво се е случило?“, а „Случило ли се е нещо, което не е ставало никога по-рано?“. И наистина леснината, с която ще дойда — или вече съм дошъл — до разрешението на тази загатка, е право пропорционална на онези трудности, които възникват пред полицията, в чиито очи тя е явно неразрешима.

Аз впих поглед в Дюпен с нямо изумление.

— Сега чакам — продължи той, като поглеждаше към вратата на стаята — един човек, който, без да бъде пряк виновник за тези ужаси, в известна степен обаче трябва да е допринесъл за това, което се е случило. В най-страшната част на извършените престъпления той,

както изглежда, не е виновен. Надявам се, че съм прав в това предположение, тъй като върху него се гради решението ми на цялата задача изобщо. Аз чакам този човек тук, при нас, буквално всеки миг. Разбира се, той може и да не дойде, но по всяка вероятност ще дойде. И тогава е необходимо да го задържим. Ето пистолети. И двамата ще съумеем, ако е нужно, да ги употребим.

Аз машинално поех пистолетите, почти не съзнавайки какво правя и не вярвайки на ушите си, а Дюпен продължи, сякаш разговаряше сам със себе си. Аз вече споменах за присъщата му в такива минути отчужденост. Той се обръщаше към мене и гласът му не беше много висок, но нещо в интонацията му звучеше тъй, като че ли се отнасяше към някого на много далечно разстояние. Празният му, нищо не изразяващ поглед беше втрещен в стената.

— От показанията напълно е установено — говореше Дюпен, — че спорещите гласове, които свидетелите са чули, когато се изкачвали по стълбата, не са били на двете жени. Значи няма никакво съмнение, че въпросът, дали старата дама е убила най-напред дъщеря си, а после е посегнала на себе си, отпада. Аз говоря за това само за да покажа своя метод: мадам Л'Еспане съвсем не би имала достатъчно сили да навре трупа на дъщеря си в комина, където той е бил намерен, а естеството на раните, открити по собственото ѝ тяло, изключват всяка мисъл за самоубийство. Оттук следва, че убийството е извършено от трети лица и спорещите гласове са принадлежали именно на тези странични лица. А сега позволете ми да ви обърна внимание не върху онази част на показанията, която се отнася до двата гласа, а само върху това, което е *особено*. Кажете, нищо ли не ви учуди в това отношение?

— Забелязах, че докато всички свидетели са единодушни, че прегракналият глас е принадлежал на французин, относно пискливия, или както един се изразил резкия глас, мненията се разделят.

— Вие говорите за показанията въобще — възрази Дюпен, — а не за тяхната отличителна особеност. Не сте забелязали най-характерното. А е имало какво да забележите. Всички свидетели, както правилно посочихте, са на едно мнение относно прегракналия глас: тук има пълно единодушие. Но колкото се отнася до пискливия глас, то удивилата ме особеност се заключава не в това, че мненията са се разделили, а в това, че един италианец, англичанин, испанец, холандец и французин го характеризират като глас на чужденец, щом се опитат

да го опишат. Никой в интонациите на пискливия глас не е познал речта на свой съотечественик и твърди това със сигурност. Всеки от тях ни препраща не към нация, чийто език му е познат, а точно обратното. Французинът предполага, че е чул реч на испанец, той дори „би разбрал отделни думи, *стига* да знаеше испански“. Холандецът поддържа, че това е бил французин, а ние намираме записано в протокола: „*свидетелят не говори френски, разпитва се чрез преводач*“. Англичанинът мисли, че му звучи като реч на немец, а „*не знае нито дума немски*“. Испанецът е „сигурен“, че това е англичанин, при което съди само по интонацията — тъй като *английският език за него е съвсем чужд*. Италианецът смята, че това е руска реч, когато „*никога не е имал работа с руснаци*“. Нещо повече, вторият французин, за разлика от първия, е уверен, че е говорил италианец, *без да владее този език*, той, както и испанецът, се позовава на интонацията. И тъй, колко необикновено странна трябва да е звучала в действителност речта, която е *могла* да предизвика толкова противоречиви съждения и показания, речта, в чиито тонове дори нито един от представителите на петте най-големи европейски страни не е познал нищо, което да му е близко, родно. Вие ще кажете, че това би могло да бъде азиатец или африканец. Вярно, те не са кой знае колко много в Париж, но без да отричам такава възможност, искам само да обърна вниманието ви върху три обстоятелства. На един от свидетелите гласът се е сторил „по-скоро рязък, отколкото писклив“. Двама други характеризират речта му като „бърза и *нервна*“. И никой от тях не е сполучил да схване нито една членоразделна дума или поне отчетлив звук.

Не зная — продължи Дюпен — какво впечатление са ви направили моите разсъждения и досегашни доводи, но се осмелявам да твърдя, че дори от тази част на показанията (относно прегракналия и писклив глас) произтичат законни изводи, достатъчни сами по себе си да породят известно подозрение, което да предопредели целия понататъшен ход на разследването на нашата тайна. Като казах „законни изводи“, аз не се изразих съвсем точно. Исках да изтъкна, че тези изводи са *единствено* възможните и че те *неизбежно* водят към моето предположение като единствен резултат. Какво е това предположение обаче, засега ще премълча. Желая само да запомните, че за мене то е

толкова убедително, че е придало определена насока и дори известна цел на моите търсения в спалнята на старицата.

Нека сега да се пренесем мислено в тази спалня. Какво преди всичко ще търсим в нея? Естествено изхода, от който са се възползували убийците, когато са побягнали. Ние с вас, слава богу, не вярваме на чудеса. Та не злите духове всъщност са се разправяли с мадам и мадмоазел Л'Еспане! Престъпниците безусловно са съществата от материалния свят и са избягали, подчинявайки се на неговите закони. Но как? Тук за щастие се изискват най-простите разсъждения и те *трябва* да ни доведат до точния отговор. Нека да разгледаме последователно всички изходи, които са налице. Ясно е, че когато хората са се изкачвали по стълбата, убийците са се намирали в стаята на старицата или в краен случай в съседната стая, значи, и изходът трябва да се търси само в тези две стаи. Полицайте добросъвестно са обследвали пода и зидарията на стените навсякъде. Ни една *тайна* врата не би могла да се укрие от техния бдителен поглед. Но без да се осланям на *тях*, аз проверих всичко лично. Тайни изходи наистина няма. И двете врати от стаите към коридора бяха здраво затворени и ключовете стърчаха отвътре. Да се обърнем сега към комините. Макар и в долната част около осем или десет фута над камината те да са с обикновена ширина, но по-нагоре толкова се стесняват, че в тях не би могла да се провре дори охранена котка. И тъй, тези възможности за бягство напълно отпадат. Остават прозорците. Ала прозорците на стаята към улицата не влизат в сметка, тъй като събралата се тълпа би видяла бегълците. Следователно убийците са се възползували от прозорците на спалнята. Идвайки до такъв логичен извод, ние, като разумни хора, не бива да се отказваме от него на основание, че това, тъй да се рече, е явно невъзможно. Обратно, ние ще се постареем да докажем, че „невъзможността“ тук не е явна, а мнима.

В спалнята има два прозореца. Единият от тях не е запрещен с мебели и се вижда цял. Долната част на другия е закрыта от таблото на обемист креват, който опира плътно до него. Установи се, че първият прозорец е здраво залостен отвътре. Всички усилия да го повдигнат се оказали безуспешни. Отляво в прозоречната рамка е пробит със свредел широк отвор и в него дълбоко, едва ли не до самата главичка, е пъхнат дебел гвоздей. Когато огледали другия прозорец, то и в неговата рамка открили подобен гвоздей, пъхнат по същия начин. И

този прозорец не се поддаде на отчаяните опити да го повдигнат. Всички тези обстоятелства напълно убедили полицията, че престъпниците не са могли да избягат по този път. А осланяйки се на *това*, полицаите сметнали за излишно да измъкнат гвоздеите и да отворят прозорците.

Аз не се ограничих с повърхностен оглед и току-що ви обясних защо. Та нали *трябва* да докажа, че „невъзможността“ тук не е явна, а мнима!

Аз разсъждавах *a posteriori*^[21] така: убийците *без съмнение* са избягали през един от тези прозорци. Но тогава те не биха могли отново да затегнат рамката отвътре, а пък прозорците се оказаха здраво залостени и точно това съображение със своята очевидност е притиснало полицаите и пресякло търсенията им в тази насока. Да, прозорците *бяха* залостени. Значи, те *трябва* да се затварят автоматично. Това решение се налагаше от само себе си. Аз се доближих до свободния прозорец, с труд измъкнах гвоздеа и се опитах да вдигна рамката. Както си и мислех, тя не се поддаде въпреки всичките ми усилия. Сега се убедих, че някъде *трябва* да има тайна пружина, а това потвърждение на моята мисъл доказваше поне, че е вярно и изходното ми положение, колкото и загадъчна да е работата с гвоздеите. При внимателния оглед аз действително скоро открих скритата пружина. Натиснах я, но като се задоволих със своята находка, не се опитах да повдигна рамката.

Аз пак сложих гвоздеа в отвора и започнах внимателно да го разглеждам. Човек, излязъл през прозореца, може отвън да спусне рамката и ключалката сама ще щракне, но нали гвоздеят няма да отиде на мястото си. Оттук следваше един ясен и недвусмислен извод, който още повече ограничаваше полето на моите проучвания. Значи, убийците *трябва* да са избягали през другия прозорец. Но ако, както и следва да се очаква, ключалката и на двата прозореца е еднаква, то разликата *трябва* да бъде в гвоздеа или поне в начина, по който влиза на мястото си. Като се покатерих на кревата и се наведох през таблата му, аз щателно изследвах рамката; после си проврях ръката, напипах и натиснах пружината, която, както и предполагах, във всички отношения приличаше на своята съседка. Тогава се залових с гвоздеа. Той беше също такъв здравеняк, както и неговият другар и очевидно

закрепен по същия начин и вкаран в отвора едва ли не до самата главичка.

Вие, разбира се, ще решите, че съм бил озадачен. Но колко зле си представяте индуктивния метод, ако мислите така! Изразявайки се с езика на спортистите, ритах топката безпогрешно. Вървах по вярна следа, която не изгубвах нито за миг. Във веригата на моите разсъждения нямаше нито една неизправна брънка. Аз проследих цялата тайна до крайната ѝ фаза и тази фаза се оказа *гвоздеят*. Аз вече споменах, че той във всички отношения приличаше на своя събрат в съседния прозорец, но този факт, дори при цялата си убедителност, не значеше абсолютно нищо в сравнение с твърдата ми увереност, че именно тук, в тази точка, свършва пътеводната нишка. „Очевидно гвоздеят нещо не е в ред“ — помислих си аз. И действително, едва се докоснах до него и главичката заедно с почти една четвърт от шипа остана в ръката ми. Голяма част от гвоздея продължаваше да стои в отвора, където той сигурно се беше счупил. Ломът беше отдавнашен: за това говореше покрилата го по ръбовете ръжда; аз забелязах също така, че ударите на чука, с който навярно са счупили гвоздея, отчасти са вдълбали в рамката краищата на главичката му. Когато грижливо наместих отломката на старото място, получи се впечатление сякаш гвоздеят е цял. Не се забелязваше ни най-малък разтрог. Натиснах пружината и лекичко приповдигнах прозореца няколко инча. Заедно с рамката се вдигна и главичката, която плътно седеше в отвора и не се помръдна. Спуснах прозореца и пак възникна впечатлението, че гвоздеят е цял.

И тъй, в тази си част загадката беше разгадана. Убиецът беше избягал през прозореца, който се намира при кревата. Когато прозорецът отново се е спуснал при излизането му — сам или с нечия помощ, — пружината е щракнала и закрепила рамката на мястото ѝ, а полицаите са взели по погрешка съпротивата на пружината за съпротива на гвоздея и са се отказали от по-нататъшните разследвания като ненужни.

Сега възниква въпросът, как престъпникът е слязъл долу. В това отношение напълно ме задоволи нашата съвместна разходка около къщата. Приблизително пет фута и половина от прозореца, за който става дума, минава гръмоотвод. Никой човек не би могъл да се добере оттук до прозореца, а още повече да се промъкне през него. Обаче аз

забелязах, че капациите на четвъртия етаж принадлежат към особения вид *ferrades*^[22], както ги наричат парижките дърводелци; те отдавна са излезли от мода и днес се употребяват твърде рядко, но все още честичко ще ги срещнете по много стари къщи в Лион и Бордо. Такъв капак напомня обикновена еднокрила врата — с тази обаче разлика, че долната му половина е ажурна, подобно на кована решетка или мрежа, и за нея удобно можеш да се хванеш с ръце. Капациите в къщата на мадам Л'Еспане са широки цели три и половина фута. Когато ги видяхме от задния двор, те бяха полуотворени, тоест стояха към стената под прав ъгъл. Навярно и полицията като мене е оглеждала къщата от задната страна, но като са видели тези *ferrades* в напречен разрез (както сигурно е станало), полицаите не са забелязали необикновената им ширина, във всеки случай не са обърнали нужното внимание. И тъй, уверени, че престъпниците не са могли да се измъкнат по този начин, те естествено са се ограничили с бегъл преглед на прозорците. Но на мене веднага ми стана ясно, че ако капакът, който се намира над кревата, се разтвори съвсем до стената, той ще се окаже на не повече от два фута от гръмоотвода. Очевидно е също така, че с известно усилие, както и с изключителна смелост и ловкост, напълно е възможно да се прехвърли човек от гръмоотвода на прозореца. Ако протегне ръка на около два фута и половина (при условие, че капакът е широко отворен), разбойникът е можел да се хване здраво за решетката. Като пусне след това гръмоотвода и се опре в стената с крака, той е могъл със сила да се отблъсне и да затръшне капака, а ако предположим, че прозорецът по това време е бил отворен, да се вмъкне дори направо в стаята.

И тъй, искам изрично да запомните: става дума за *съвсем* особена, изключителна ловкост, понеже само с нейна помощ може да се извърши успешно един толкова рискован и труден акробатичен номер. Аз възнамерявам да ви докажа, първо, че такъв скок е възможен, а второ — и това е *главното*, — искам да си представите *твърде необикновения*, почти свръхестествен характер на сръчността, която се изисква за извършването му.

Вие без съмнение ще кажете, като употребите езика на правистите, че „за да спечеля делото“, в мой интерес е по-скоро да омаловажа значението на ловкостта, която е нужна тук, отколкото да настоявам за пълната ѝ оценка. Но ако е такава практиката на

юристите, не е такъв приетият ред на разума. Моята крайна цел е само истината. А най-близката ми задача е да предизвикам в съзнанието ви следната съпоставка: от една страна, *изумителната* ловкост, за която вече говорих, от друга, *извънредно своеобразният*, пронизителен или рязък и нервен глас, относно националната принадлежност на който не съществуват две еднакви мнения и в чието невнятно бърборене не са могли да различат нито една членоразделна сричка.

Под влиянието на тези думи някаква смътна и полуоформила се догадка проблесна в мозъка ми. Още едно усилие — и аз сякаш щях да схвана мисълта на Дюпен; така някой напразно напруга ума си, силейки се да си спомни нещо, и не може. Между това моят приятел продължи:

— Забележете, от въпроса, как разбойникът е избягал, аз преминах на това, как е проникнал в помещението. Намерението ми беше да ви наведе на мисълта, че тези две неща са станали по един и същ начин и през едно и също място. А сега да се върнем към самото помещение. Какво заварихме там? От чекмеджетата на скрина, където и сега се намира голяма част от дрехите, много неща, както ни уверяват, са били откраднати. Е, не е ли абсурден, този извод? Това е проста и твърде глупава догадка и нищо повече. Откъде бихме могли да знаем дали намерените от полицията вещи не представляват всичко онова, което тези чекмеджета първоначално са съдържали? Мадам Л'Еспане и дъщеря ѝ са живеели извънредно уединено, никого не са приемали и рядко са излизали — за какво тогава им е нужен богат гардероб? Намерените рокли по своето качество явно не са по-лоши от онова, което биха могли да носят тези дами. И ако крадецът се е полакомил за женските рокли, то защо е оставил тъкмо най-хубавите, защо, най-после, не е взел всичко? Накратко казано, защо той заради някакви си дрипи се е отказал от четирите хиляди златни франка? Ами че той тъкмо парите *не* е взел. Едва ли не всичкото злато, за което е съобщил мосьо Миньо, е останало непокътнато и се въргаляше в торбичката на пода. И затова изхвърлете от главата си всякаква мисъл за подбудителни *мотиви* — глупава мисъл, възникнала в полицейските мозъци под влиянието на онази част от показанията, която говори за доставеното в къщи злато. Съвпадения, десеторно по-поразителни, отколкото доставката на пари и последвалото след три дни убийство на получателите, стават всеки час пред очите ни, а ние дори не ги

забелязваме. Съвпаденията са най-голямата измама за известен род мислители, които съвсем нищо не са чували за някаква теория на вероятността — теория, на която най-важните отрасли от знанието дължат най-забележителните си открития. Разбира се, ако парите липсваха, фактът, че са ги донесли едва ли не в навечерието на убийството, би означавал нещо повече от просто съвпадение. С пълно право щеше да възникне въпросът за подбудителните мотиви. Но в дадения случай да се сметнат парите като главен мотив за престъплението би значило да се дойде до извода, че престъпникът е кръгъл идиот, понеже е забравил тъкмо парите — а значи, и подбудителния си мотив.

А сега, твърдо помнейки трите обстоятелства, на които обърнах вниманието ви — своеобразния глас, необикновената ловкост и поразителната липса на мотиви в едно тъй изключително по своята жестокост убийство, — нека да се обърнем към самата картина на престъплението. Една жена, която е била удушена с голи ръце, а после напъхана в комина надолу с главата. Обикновените престъпници не убиват така. Във всеки случай никога не крият по такъв начин трупове на своите жертви. Представете си как са натиквали мъртвото тяло в комина и вие ще се съгласите, че в това има нещо чудовищно, нещо несъвместимо с нашите представи за човешките постъпки, дори и да сметнем, че тук е действувал последният изверг. Представете си също така каква неимоверна сила се изисква да се натика тялото в комина *от долу на горе*, когато едва с общи усилия на няколко души са успели да го измъкнат *от горе на долу*!

И най-сетне другите прояви на тази страшна сила! По решетката на камината бяха намерени кичури коса, необикновено гъста бяла коса. Те са били изтръгнати с корените. Вие знаете каква сила е нужна, за да се изскубнат наведнъж дори двадесет-тридесет косъма! Вие също тъй, както и аз, видяхме тези кичури. По корените — страшно е да се каже! — са се спекли кървави парченца месо, одрани от скалпа — красноречиво свидетелство какви усилия е струвало да се изскубнат на един път до половин милион косми. Гърлото на старицата е било не просто прерязано — главата е съвсем отделена от шията; а нали за оръдие на убиеца е послужил обикновен бръснач. Размислете също така върху *зверската* жестокост на тези злодеяния. Аз не говоря вече за синините по тялото на мадам Л'Еспане. Мосьо Дюма и неговият

достоеен колега мосъо Етиен смятат, че побоят е нанесен с някакво тъпо оръдие — и в това почтените ескулапи не са се излъгали. В дадения случай такова тъпо оръдие се е оказал паважът, на който било изхвърлено тялото от запрещения с кревата прозорец. Та нали това е от просто по-просто! Но полицаите са го пропуснали, както са пропуснали ширината на капациите, понеже в херметически запушените им мозъци не е могла да проникне мисълта, че прозорците все пак се отварят.

Ако прибавите към тази картина хаотичното безредие в спалнята, ще ви остане само да съпоставите представите за неимоверна пьргавина, свръхчовешка сила, люта кръвожадност, безпричинна жестокост, която по ужаса си надминава всяко разбиране за човешки постъпки, с гласа и интонациите, които се струват чужди на представителите на най-различни националности, а така също и с речта, лишена от всякаква членоразделност. Какъв именно извод се налага, какъв образ възниква пред вас?

Сякаш ме попариха с вряла вода, когато Дюпен ми зададе, този въпрос.

— Някакъв безумец извършил това злодеяние — казах аз, — някакъв побеснял маниак, избягал от най-близката *Maison de Santé*^[23].

— Че какво пък, не е чак толкова лошо — одобрително забеляза Дюпен, — във вашето предположение има нещо.

И все пак виковете на лудия, дори в състояние на неукротимо буйство, не отговарят на описанието на оня своеобразен глас, който са чули изкачващите се по стълбата. Лудите имат все пак националност, а думите им, макар и неясни по смисъл, звучат членоразделно. Освен това космите на един луд не приличат на тези, които държа в ръката си. Аз едва ги освободих от конвулсивно стиснатите пръсти на мадам Л'Еспане. Какво ще кажете за тях?

— Дюпен — възкликнах аз най-после обезкуражен, — това са извънредно странни косми — *те не принадлежат на човек*.

— Та и аз не твърдя това — възрази Дюпен. — Но преди да дойдете до някакъв извод, погледнете рисунката върху това листче. Тук *възпроизведох* онова, което част от показанията определят като „кървави отоци и следи от нокти“ по шията на мадам Л'Еспане, а в заключението на господата Дюма и Етиен фигурира като „редица синьо-алени петна“, види се „отпечатъци от пръсти“.

— Рисунката, както можете да съдите — продължи моят приятел, поставяйки пред себе си на масата листчето хартия, — дава представа за мощна и непримирима схватка. Тези пръсти са държали здраво. Всеки от тях е запазил очевидно до последния дъх на жертвата чудовищната сила, с която се е впил в живото тяло. А сега опитайте се едновременно да наложите пръстите и на двете ръце в изобразените тук отпечатъци.

Напразен опит! Пръстите ми не съвпадаха с отпечатъците.

— Може би не правим всичко както трябва — спря ме Дюпен. — Листчето е плоска повърхност, а човешката шия е с цилиндрична форма. Ето едно дърво със също такъв радиус като шията. Поставете рисунката върху него и се опитайте още един път.

Подчиних се, но се оказа, че така не е по-лесно, а по-мъчно отпреди.

— По всичко личи — заявих аз най-сетне, — че това не е отпечатък от човешка ръка.

— А сега — каза Дюпен, — прочетете този пасаж от Кювие^[24].

Това беше подробно анатомично и общо описание на исполинския жълто-червеникав орангутан, който се среща в Ост-Индийските острови. Огромният ръст, неимоверната сила и ловкост, неукротимата злоба и необикновената способност към подражание на тези млекопитаещи са общоизвестни. Аз изведнъж схванах целия ужас на убийството.

— Описанието на пръстите — казах аз, когато привърших четенето — точно съвпада с това, което виждаме на вашата рисунка. Сега аз разбирам, че само описаният тук орангутан е могъл да остави тези отпечатъци. Космите с ръждивокафяв цвят потвърждават сходството. Обаче как да си обясним всичките обстоятелства на тази ужасяваща мистерия? Та нали свидетелите са чули два гласа и единият от тях безспорно е принадлежал на французин.

— Съвсем вярно. И вие, разбира се, сте запомнили възклицанието, което едва ли не всичките приписват на французина: „mon Dieu“! Това възклицание при тези обстоятелства било сполучливо изтълкувано от един от свидетелите, сладкаря Монтани, като израз на протест или недоволство. Именно върху тези две думи се основават и моите надежди напълно да разреши тази загадка. Някакъв французин е бил очевидец на убийството. Възможно е и дори

вероятно, че той не е замесен в зверската разправа. Маймуната сигурно е избягала от него. Французинът навярно я е проследил до местопрестъплението. Но естествено бил е безсилен да се намеси в онова, което се е разиграло по-късно. Маймуната и сега е на свобода. Няма да говоря надълго и нашироко за своите предположения, понеже те си остават само догадки, а несигурните съображения, върху които са основани, са толкова незначителни, че не ще убедят дори и мене, камо ли другите. И тъй, ще приемем само, че са догадки и ще ги преценяваме съответно. Но ако нашият французин, както аз предполагам, не е замесен в убийството, то обявлението, което по пътя към къщи дадох в редакцията на „Льо монд“ (този вестник представлява интересите на нашето корабоплаване и е много популярен всред моряците), непременно ще го доведе тук.

Дюпен ми подаде вестника и аз прочетох:

„Уловен е в Булонския лес — рано сутринта — на еди-кое си число от този месец (същата сутрин, когато е станало убийството) червено-кафяв орангутан с огромни размери, чиято разновидност се среща на остров Борнео. Ще бъде върнат на собственика (според слуховете моряк от малтийски кораб) при условие, че той удостовери правата си и възстанови разходите, свързани с хващането и гледането на животното. Отнасяйте се на адрес: дом № ... на улица... в Сенжерменското предградие, трети етаж.“

Но как узнахте — попитах аз, — че този човек е моряк, и то от малтийски кораб?

— Аз не го зная — възрази Дюпен — и съвсем не съм сигурен в това. Но ето едно парченце панделка, която, ако се съди по формата и омазнения ѝ вид, е служила очевидно за връзване на косите в един от онези дълги queues^[25], които моряците тъй много обичат. Нещо повече, този възел, който никой друг освен моряците не може да връзва, е характерен за малтийците. Аз намерих тази панделка под гръмоотвода. Тя едва ли е принадлежала на някоя от убитите жени. Но дори да се лъжа и собственикът на панделката да не е малтийски моряк, не е голяма беда, че съм се позовал на това в обявлението. Ако съм се излъгал, морякът ще помисли, че някой ме е заблудил, и няма да се задълбочава особено в това. А ако съм прав — това е голям коз в ръцете ми. Като очевидец, макар и не съучастник в убийството, французинът, разбира се, доста ще си помисли, преди да се запъти да

търси орангутана си по обявлението. Той ще започне да разсъждава така: „Аз не съм виновен, а при това съм беден човек: орангутанът изобщо е много ценен, а за мене в положението, в което се намирам, представлява цяло състояние. Защо пък да го изгубя заради излишна предпазливост. Ето той е наблизил, само трябва да протегна ръка. Намерили са го в Булонския лес, далеч от мястото, където стана убийството. На никого и наум няма да дойде, че такива ужаси би могъл да извърши див звяр. Полицията никога няма да се досети как се е случило това. Но дори и да са проследили маймуната — нека се опитат да докажат, че зная нещо; пък макар и да зная, не съм виновен. А главното, аз съм вече известен на някого. В обявлението ме наричат «собственика» на тази твар и кой знае още какво са разказали на този човек за мене. Ако не отида да прибера маймуната си, а нали тя струва много пари и е известно, че стопанинът съм аз, това може да привлече вниманието на полицията. А аз съвсем няма защо да навличам подозрението върху себе си или върху този проклетник. Наистина най-добре е да се явя съгласно обявлението, да си взема орангутана и да се скрия, докато всичко окончателно се забрави.“

В този момент по стълбата се чува стъпки.

— Дръжте pistolетите си готови — предупреди ме Дюпен, — само не ги показвайте и не стреляйте, чакайте сигнал.

Пътната врата на къщата беше оставена отворена и посетителят бе влязъл, без да позвъни, и сега се изкачваше по стъпалата. Обаче той, изглежда, се поколеба, постоя около минута на място и започна да слиза надолу. Дюпен се спусна към вратата, но в същия момент, чухме, че непознатият пак се заизкачва. Той не направи вече опит да се върне и решително тропаше по стълбата, а след това на вратата се почука.

— Влезте — весело и приветливо се обади Дюпен.

Появи се един мъж. Очевидно той беше моряк — висок, снажен, мускулист наглед момък, с някакъв дяволски дързък, но съвсем не и неприятен поглед. Силно обгорялото му лице беше повече от половината скрито от юначни бакенбарди и mustachio. В ръката си държеше тежка дъбова тояга, но освен нея, изглежда, нямаше друго оръжие. Морякът несръчно се поклонил и ни поздрави с добър вечер с френски акцент, който макар и да звучеше нюшателски, все пак показваше достатъчно добре, че е кореняк парижанин.

— Седнете, приятелю — покани го Дюпен. — Вие, предполагам, сте дошли за орангутана, нали? Честна дума, просто да ви завиди човек. Великолепен екземпляр и сигурно много ценен. На колко години е според вас?

Морякът въздъхна с облекчение, сякаш планина се стовари от плещите му, и отговори с уверен тон:

— Ами че от де да зная. Към четири или пет годинки трябва да е — не повече. Той тук, в къщи ли е?

— О не, къде ти тук, та ние нямаме такова удобно помещение, за да го държим у нас. Дадохме го в един файтонджийски хан, на улица Дюбур, съвсем наблизо. Можете да си го получите утре сутринта. На вас, разбира се, няма да ви бъде трудно да установите правата си, нали?

— За това няма защо да се безпокоите, господине.

— Просто жал ми е да се разделя с него — продължи Дюпен.

— Не мислете, господине, че трудът ви е отишъл на вятъра — увери го морякът. — И аз имам съвест. На драго сърце ще ви заплатя за намирането му, доколкото ми е възможно естествено. Ще се разберем.

— Отлично — отвърна приятелят ми, — това е много честно от ваша страна. Я чакайте да си помисля колко да ви взема. Но впрочем не ми трябва пари; разкажете ни най-добре какво ви е известно за убийството на улица Морг.

Дюпен изрече последните думи тихо, много спокойно. Също така спокойно се приближи до вратата, заключи я и сложи ключа в джоба си; после извади от страничния си джоб пистолета и без шум и вълнение го тури на масата.

Лицето на моряка почервения, сякаш нещо го задушаваше. Инстинктивно той скочи и улови тоягата, но веднага се строполи на стола цял разтреперан и бял като платно. Той не произнесе нито дума. Съжалих го от дън душа.

— Напразно се плашите, приятелю — ласкаво се обърна към него Дюпен. — Нищо лошо няма да ви сторим, повярвайте. Давам ви честната си дума на джентълмен и французин, имаме най-добри намерения. Отлично зная, че вие не сте виновни за тия ужаси на улица Морг. Но пък безполезно е и да твърдите, че нямате нищо общо с това. Както виждате, много неща ми са вече известни, и то от източник, за който вие и не подозирате. Изобщо положението ми е ясно. Вие не сте

направили нищо такова, за което бихте могли да се упрекнете или за което би било възможно да ви държат отговорен. Вие дори не сте се полакомили за чуждите пари, макар че много лесно и безнаказано сте могли да ги пипнете. Няма какво да криете, пък и нямате основание да се криете. Обаче съвестта ви задължава да кажете всичко, което знаете по тази работа. Арестуван е невинен човек, над него тежи подозрение в убийство, истинският виновник за което ви е известен.

Думите на Дюпен оказаха въздействие: морякът явно се овладя, но къде се дяна първоначалната му смелост!

— Господ да ми е на помощ! — каза той, след като помълча. — Аз ще ви разправа всичко, което зная за тази работа. Възможно е да не ми повярвате и наполовина — наистина ще бъда глупак, ако очаквам това. Но все едно, вина аз *нямам*, и нека ме накажат, но ще ви разправа всичко като на изповед, макар това да ми струва живота.

Разказът му изобщо се сведе до следното. Неотдавна му се случило да посети островите на Индийския архипелаг. С компания моряци слязъл на Борнео и отишъл на увеселителна разходка във вътрешността на острова. Там той и другарят му успели да хванат един орангутан. Другарят му наскоро умрял и единствен собственик на маймуната станал нашият моряк. Какво само не патил той на връщане поради свирепия нрав на маймуната, но най-сетне успял да я докара благополучно у дома си в Париж, където я турил под ключ, за да не привлича към себе си досадното любопитство на съседите, докато заздравее раната на крака ѝ, в който се била забила някаква треска още на парахода. Морякът се надявал да продаде животното изгодно.

Като се върнал в къщи от някакъв моряшки гуляй — това било в онази нощ или по-право в онова утро, когато станало убийството, — той заварил орангутана в спалнята си. Оказало се, че пленникът счупил вратата на съседния килер, където бил затворен, за да не избяга. Въоръжена с бръснач и насапунисана по всички правила, маймуната седяла пред огледалото и се канела да се бръсне, подражавайки на господаря си, когото не един път наблюдавала през дупката на ключалката. Като видял опасното оръжие в ръцете на свирепия хищник и знаейки, че той ще съумее да го използва, морякът в първия миг се объркал. Обаче той вече бил свикнал да се справя със своя затворник и дори най-буйните избухвания на яростта му укротявал с помощта на бича. Сега той също грабнал бича. Като

забелязал това, орангутанът се спуснал към вратата и надолу по стълбата, където за нещастие бил отворен един прозорец — а оттам излязъл на улицата.

Французинът ужасен се втурнал след него. Маймуната, без да изпуска бръснача, от време на време се спирала, кривяла се на своя преследвач и като го пуцала да дойде съвсем близо, отново побягвала. Дълго тичал той след нея. Било около три часа сутринта, на улицата царяла мъртва тишина. При пресечката зад улица Морг вниманието на бегълката било привлечено от светлината, която блещукала в прозореца на спалнята на мадам Л'Еспане, на третия етаж на нейната къща. Като дотърчала по-близо до сградата и видяла гръмоотвода, маймуната с невероятна бързина се изкатерила горе, уловила се за отворения докрай капак и с негова помощ се преметнала на таблото на кревата. Целият този акробатически номер не отнел и минута. Щом се озовала в стаята, маймуната с един ритник отново разтворила широко капака.

Морякът не знаел да се радва ли или да плаче. Той разчитал да върне сега бегълката, попаднала в капан — тя можела да избяга само по гръмоотвода, а тогава той лесно щял да я хване. Но да не би пък да направи нещо в къщата! Последното съображение надделяло и го накарало да последва питомката си. Да се покатери по гръмоотвода не е трудно, особено за един моряк, но щом се изравнил с прозореца, който се намирал доста далеч отляво, той бил принуден да се спре. Единственото, което можел да направи, било, като се добрал до капака, да надникне през прозореца. Когато надзърнал вътре, той от ужас едва не паднал долу. И точно в този миг се раздали сърцераздирателните викове, които стреснали от сън обитателите на улица Морг. Мадам Л'Еспане и нейната дъщеря, и двете по нощници, очевидно подреждали книжата в споменатото вече желязно ковчеже, извадено на средата на стаята. Сандъчето било отворено, съдържанието му се намирало на пода до него. И двете жени, изглежда, са седели с гръб към прозореца и не са видели веднага неканения гост, ако се съди по това, че между появяването му и виковете минало известно време. Те сигурно са помислили, че вятърът е хлопнал капака.

Когато морякът надникнал в стаята, огромното животно държало мадам Л'Еспане за косите, разпилени по раменете (тя ги сресвала за през нощта), и подражавайки на движенията на бръснаря, размахвало

бръснача под самия ѝ нос. Дъщерята лежала неподвижно на пода в дълбок припадък. Виковете и съпротивата на старата дама (които ѝ стрували изскубнатите коси) изменили може би и мирните поначало намерения на орангутана, като пробудили яростта му. Със силен замах на мускулестата си лапа той почти ѝ отрязал главата. При вида на кръвта гневът на звяра преминал в изстъпление. Очите му пламтели като нажежени въглени. Скърцайки със зъби, той се нахвърлил върху момичето, вкопчил страшните си нокти в гърлото му и стискал, докато то не издъхнало. Озъртайки се в беса си, маймуната видяла в този момент мяркащото се над самото възглавие на кревата побледняло от ужас лице на господаря си. Настървението на звера, който, както изглежда, не бил забравил за страшния камшик, мигновено се сменило със страх. Чувствайки се виновен и страхувайки се от наказание, орангутанът, навярно решил да скрие кървавите си дела, панически се замятал из стаята, като чупел и прекатурвал мебелите, смъквайки от кревата завивките и дюшека. Най-сетне той уловил трупа на дъщерята и го напъхал в комина над камината, където после го и намерили, а тялото на старицата, без да мисли много, запокитил през прозореца с главата надолу.

Когато маймуната се показала с обезобразения си товар, морякът просто примрял и не толкова слязъл, колкото се смъкнал долу по гръмоотвода и се спуснал да бяга към къщи, страхувайки се от последиците на кървавата сеч, като в ужаса си с радост изоставил грижите за по-нататъшната съдба на своя питомец за по-благоприятни времена. Изплашените възклицания на потресения французин и злобното бърборене на разярената твар били именно онези гласове, които изкачилите се по стълбата хора чули.

Едва ли има какво още да прибавя. Орангутанът трябва да е избягал от стаята на старицата по гръмоотвода още преди да счупят вратата. Както изглежда, той е затворил зад себе си прозореца.

Впоследствие морякът го хвана и го продаде за много пари на *Ботаническата градина*. Льо Бон веднага бе освободен, щом ние се явихме в бюро на префекта на полицията и разправихме всичко (при което Дюпен не се въздържа от някои коментари). При цялата си благосклонност към моя приятел този чиновник не можа да скрие разочарованието си от неприятния обрат, който нещата са взели, и

дори пусна две-три остроти относно качествата на различните лица, които се месят в работата му.

— Нека помърмори — каза ми след това Дюпен, който чисто и просто не удостои префекта с отговор. — Ами че човекът трябва да си излее яда. Това ще успокои съвестта му. Стига ми, че бих противника на собствената му територия. Впрочем нашият префект напразно се учудва, че загадката не му се е отдала. Право да си кажа, той е прекалено хитър, за да вникне в самата същност на работата. Цялата му премъдрост не е нищо друго освен *повърхностно отношение*. Тя има само една глава, без тяло, както изобразяват богинята Лаверна^[26], или в най-добрия случай — глава и плещки като моруната. Но каквото и да казваме, човекът си го бива. Особено ме възхищава ловкостта, с която този шмекер си е спечелил репутацията на голям умник. Говоря за неговия маниер „de nier ce qui est, et d’expliquer ce qui n’est pas“^[27].

[1] За първи път е публикувано в списанието „Грейъм Мегъзин“ (април 1841). — Обяснителна бележка на редактора на бълг. издание. Заглавието на този разказ е преведено в ед. число. Съществува друг превод на същия разказ със заглавие „Убийствата на улица Морг“ (Бел. zelenkroki). ↑

[2] Сър Томас Браун (1605–1682) — английски лекар и писател. — Обяснителна бележка на редактора на бълг. издание. ↑

[3] Сполучлив (фр.). — Б.пр. ↑

[4] Едмонд Хойл (1672–1762) — автор на книгата „Кратък трактат за игра на вист“ (1742). — Обяснителна бележка на редактора на бълг. издание. ↑

[5] Странност (фр.). — Б.пр. ↑

[6] Някога (лат.). — Б.пр. ↑

[7] „Ксеркс“ (1714) — трагедия от френския драматург Проспер Жолино Кребийон-старши (1674–1762). — Обяснителна бележка на редактора на бълг. издание. ↑

[8] И подобните му (лат.). — Б.пр. ↑

[9] Шарлатанство (фр.). — Б.пр. ↑

[10] Сблъскване (фр.). — Б.пр. ↑

[11] Доктор Николс — от семейството Николс, известни печатари и антиквари, свързани с американското списание „Бъртънс

Джентълменз Мегъзин“. — Обяснителна бележка на редактора на българско издание. ↑

[12] Алфонс Ламартин (1791–1869) — френски поет, историк и политически деец. — Обяснителна бележка на редактора на българско издание. ↑

[13] Загуби предишното си звучене първата буква (лат.). — Б.пр. ↑

[14] Ново сребро (фр.). — Б.пр. ↑

[15] Журден — герой от комедията на Молиер (1622–1673) „Буржоата благородник“ (1670). — Обяснителна бележка на редактора на българско издание. ↑

[16] Топъл халат, за да чува по-добре музиката (фр.). — Б.пр. ↑

[17] Йожен-Франсоа Видок (1775–1857) — френски детектив, в миналото авантюрист и крадец. — Обяснителна бележка на редактора на българско издание. ↑

[18] Стаичка на портиера (фр.). — Б.пр. ↑

[19] Снизходително се отнесох към тях (фр.) — Б.пр. ↑

[20] Прекален (фр.). — Б.пр. ↑

[21] Въз основа на фактите(лат.). — Б.пр. ↑

[22] Обкован с желязо капак (фр.). — Б.пр. ↑

[23] Лудница (фр.) — Б.пр. ↑

[24] Жорж Кювие (1769–1832) — френски учен, известен с трудовете си в областта на сравнителната анатомия, палеонтологията и систематиката на животните. — Обяснителна бележка на редактора на българско издание. ↑

[25] Опашки (фр.). — Б.пр. ↑

[26] Лаверна — древноримска богиня на печалбата, покровителка на крадците и мошениците. — Обяснителна бележка на редактора на българско издание. ↑

[27] Да отрича това, което е, и да обяснява онова, което не съществува (фр. Rousseau — Nouvelle Héloïse). — Б.пр. ↑

СПУСКАНЕ В МАЕЛСТРОМА^[1]

*Пътищата господни в Природата и в Предначертанията не са **наши** пътища и в опитите си да му се уподобим ние сме безсилни дори да си представим величието, проникновеността и непостижимостта на неговите деяния, **чиято дълбочина надминава дълбочината на кладенеца на Демокрит**^[2].*

Джоузеф Гленвил^[3]

И ето ние стигнахме сега върха на най-високата скала. В течение на няколко минути старецът, изглежда, не беше в състояние да говори от изнемога.

— Не тъй отдавна — най-последно промълви той — бих могъл да ви превода по тази пътека със същата лекота, както и най-малкият ми син; но преди три години и нещо с мене се случи едно произшествие, каквото още никога не се е падало на смъртен — или поне смятам, че няма на Земята човек, който, преминавайки през такова изпитание, би останал жив и би могъл да разкаже за него. Шестте часа на преживяния от мене смъртен ужас сломиха духа и силите ми. Вие мислите, че съм **истински** старец, но грешите. За по-малко от един ден косите ми, черни като смола, станаха съвсем бели, тялото ми отслабна и нервите ми дотолкова се разстроиха, че треперях от най-малкото усилие и се плаша от сянката си. Знаете ли, стига само да погледна надолу от тази малка канара и веднага започва да ми се вие свят.

„Малката канара“, на края на която той полегна да си почине толкова нехайно, че по-голямата част от тялото му увисна над бездната и той се задържа само благодарение на това, че се опираше с лакът на стръмната и хлъзгава издатина, тази „малка канара“ се издигаше над пропастта като прав, отвесен лъскавочерен каменен блок на около

хиляда и петстотин или шестстотин фута над веригата скали, които се трупаха под нас. За нищо на света не бих се осмелил да се приближа макар и на пет-шест ярда до нейния ръб. Да си призная, опасната поза на моя спътник така дълбоко ме потресе, че паднах ничком на земята и като се вкопчих за стърчащите край мене храсти, не се решавах да вдигна очи към небето — не можех да се отърва от мисълта, че цялата тази планина ей сега ще рухне под бесния напор на вятъра. Измина доста време, преди да успея малко да се съвзема и да намеря в себе си мъжество да се поизправа, да седна и да се загледам внимателно в далечината.

— Не бива да се отпускате така — каза водачът ми, — та нали точно за това ви доведох тук, за да ви покажа мястото на произшествието, за което говорих, защото ако искате да послушате тази история, трябва цялата картина да бъде пред очите ви.

Ние сега се намираме — продължи той със същата неизменна обстоятелственост, с която се отличаваше във всичко — над самото крайбрежие на Норвегия, на шестдесет и осем градуса ширина, в обширната област Нордланд, в суровия край на Лофоден. Планината, на върха на която седим с вас, се нарича Мрачният Хелсеген. Я сега се изкачете мъничко по-високо, дръжте се за тревата, ако ви се вие свят, ей така, и погледнете надолу, хей там, отвъд ивицата на мъглите под нас, в морето.

Погледнах и пред очите ми притъмня: видях ширналата се повърхност на океана, чиито води имаха такъв гъст мастилен цвят, че неволно си спомних за Mare Tenebrarum^[4] в описанието на нубийския географ^[5]. Не може човек дори да си въобрази по-безрадостно, по-мрачно зрелище. Надясно и наляво, догдето поглед стига, се простираха вериги отвесни чудовищно черни надвиснали скали, които сякаш затуляха целия свят. Тяхната зловеца чернота изглеждаше още по-черна поради пенестите вълни на прибоя, които, като издигаха високо белите си страшни гребени, се сгромолясваха върху им с нестихващ рев и вой. Точно срещу носа, на чийто връх се намирахме, на около пет-шест мили навътре в морето, се виждаше мъничко пусто островче, или по-право би било да се каже, че то се отгатваше по яростното клокочене на вълните, които се надигаха около него. На около две мили по-близо до брега се виждаше друго островче, по-

малко, чудовищно нарязано, голо и заобиколено от всички страни с изпъкващи тук-там тъмни зъбери на скалите.

Повърхността на океана по цялото пространство между далечното островче и брега имаше някакъв необикновен вид. Въпреки че вятърът духаше откъм морето с такава сила, че малкият кораб, който се движеше в далечината с плътно прибран трисел, постоянно изчезваше от очи, заравяйки целия си корпус във вълните, все пак това не беше истинско морско вълнение, а някакви кратки, бързи, гневни плясъци във всички страни — и по вятъра, и срещу вятъра. Пяна почти нямаше, тя кипеше само край самите скали.

— Ей онова далечно островче — продължи старецът — се нарича от норвежците Вург. Това, по-близкото, пък е Моске. Там, на една миля към север, е Амбаарен. А това са Ислезен, Хотхолм, Кейлдхелм, Суарвен и Букхолм. А по-нататък, между Моске и Вург, се намират Отерхолм, Флимен, Сандфлезен и Стокхолм. Ето ви точните названия на тези местенца, но защо всъщност е било необходимо изобщо да ги наричат някак, това нито на вас, нито на мене е дадено да го разберем. Чувате ли нещо? Не забелязвате ли някаква промяна във водата?

Ние вече около десет минути се намирахме на върха Хелсеген, където се изкачихме от вътрешната част на Лофоден, тъй че морето видяхме едва тогава, когато то внезапно се откри пред нас от канарата. Старецът още не беше успял да се доизкаже, когато чух един силен, непрестанно нарастващ тътен, приличен на рева на огромно стадо биволи в американската прерия; в същата минута забелязах, че тези плясъци по морето, или както моряците ги наричат „порения“, стремително преминаха в бързо течение, което се носеше на изток. Пред очите ми това течение придобиваше чудовищна скорост. С всеки миг неговата стремителност и напор нарастваха. За някакви си пет минути цялото море до самия Вург заклокочи с неукротим бяс, но най-силно то бушуваше между Моске и брега. Тук водната шир, прорязана и набраздена от хиляди насрещни потоци, надигнали се изведнъж в бесни конвулсии, съскаше, бучеше, фучеше, въртеше се като спирала в безбройни гигантски фунии и като вихър летеше на изток с такава невъобразима бързина, с каквато може да се сгромолясва само водопад от някаква планинска стръмнина.

Още след няколко минути цялата картина отново се измени до неузнаваемост. Повърхността на морето стана по-гладка, фуниите една след друга изчезнаха, но отнякъде се появиха грамадни ивици пяна, които по-рано съвсем липсваха. Тези ивици се разрастваха, обхващайки огромно пространство, и като се сливаха една с друга, поглъщаха в себе си кръговото движение на слегналите се водовъртежи, сякаш се готвеха да станат огнище на нов, по-обширен. Неочаквано — съвсем неочаквано — той се появи като напълно отчетлив и ясно очертан кръг, чийто диаметър може бе надминаваше една миля. Този водовъртеж беше опасан с широка ивица святкаща пяна; но нито една частица от тази пяна не влиташе в устата на чудовищната фуния: вътрешността ѝ, доколкото в нея можеше да проникне погледът, представляваше гладка, блестяща черна като ахат водна стена с наклон към хоризонта под ъгъл от приблизително четиридесет и пет градуса, която бясно се въртеше със стремителни конвулсивни тласъци и огласяше въздуха с такъв сърцераздирателен вой — нещо средно между вопъл и рев, — какъвто дори могъщият водопад Ниагара никога не възнася към небесата.

Планината потреперваше в самата си основа и скалата се люлееше. Притиснах лице към земята и в неизразим нервен смут се вкопчих за оскъдната трева.

— Това — промълвих най-сетне аз, обръщайки се към стареца — сигурно е великият водовъртеж Маелстром, нали?

— Така го казват понякога — обади се старецът. — Ние, норвежците, го наричаме Москестром — по името на остров Моске, ей там, по средата.

Обичайните описания на този водовъртеж съвсем не бяха ме подготвили за това, което видях сега. Описанието на Джонас Рамус^[6], може би най-подробното от всички, не дава пи най-малка представа нито за величието, пито за страшната красота на тази сцена, нито за онова непреодолимо завладяващо ни чувство за необикновеност, което потърсва зрителя. На мене не ми е съвсем ясно откъде е наблюдавал авторът това явление и в какво време — във всеки случай не от връх Хелсеген и не през време на буря. Някои места от неговото описание заслужават да бъдат цитирани заради известни подробности, но езикът му е тъй беден, че ни най-малко не предава впечатленията от това зрелище.

„Между Лофоден и Моске — казва той — дълбочината на океана достига до тридесет и шест — четиридесет клафтера; но от другата страна, към Вург, тя дотолкова се намалява, че тук няма нито един щогоде безопасен проход за корабите и те винаги рискуват да се разбият о камъните дори при най-тихо време. Когато настъпи прилив, течението между Лофоден и Моске бурно се устремява към брега, но оглушителният тътен, с който то при прилив се носи обратно в морето, едва ли може да се сравни дори с шума на най-мощните водопади. Този тътен се чува от няколко левги, а дълбочината и размерите на образуващите се тук ями или фунии са такива, че корабът, който попадне в сферата на тяхното притегляне, неминуемо се грабва от водовъртежа, отива към дъното и там се разбива о камъните; когато морето утихне, изнася отломките на повърхността. Но това затишие настъпва само в интервалите между прилива и отлива при спокойно време и продължава всичко четвърт час, след което вълнението отново постепенно нараства. Когато течението бушува и яростта му се усилва от някоя буря, опасно е да се приближавате до това място на разстояние една норвежка миля. Шхуните, яхтите, корабите, които навреме не са забелязали опасността, загиват в бездната. Често се случва китовете, които са се озовали твърде близко до този котел, да стават жертва на разярения поток; и е невъзможно да се опише бясното им мучене и рев, когато напразно се опитват да изплуват. Веднъж някаква мечка, която плувала от Лофоден към Моске, била въввлечена в една фуния и така ужасно ревяла, че ревят ѝ се чувал на брега. Грамадните стъбла на боровете или елите, погълнати от водовъртежа, биват изнасяни обратно в такъв разнебитен вид, че треските по тях стърчат като четина. Това без съмнение показва, че дъното тук е покрито с остри рифове, в които именно се разбива всичко, което попада във въртящия се поток. Този водовъртеж възниква във връзка с прилива и отлива, които се редуват през всеки шест часа. В 1645 година рано сутринта на Връбница той бушуваше с такава сила и грохот, че от къщите, които се намираха по брега, не остана камък върху камък.“

Колкото се отнася до дълбочината, аз нямам представа по какъв начин би могла да се определи в непосредствена близост с фунията. „Четиридесетте клафтера“ посочват, както изглежда, дълбочината на прохода край бреговете на Моске и Лофоден. Дълбочината в средата на

течението Москестром, разбира се, е неизмеримо по-голяма и за това не се изискват никакви доказателства: достатъчно е да се хвърли поне един бегъл поглед в бездната на водовъртежа от върха Хелсеген. Гледайки от тази капара ревящия долу Флегетон^[7], не можех да не се усмихна на онова простодушие, с което почтеният Джонас Рамус разказва, като за нещо малко правдоподобно, за случаите с китовете и мечките, понеже, да си призная, за мене беше напълно ясно, че и най-големият линеен кораб, озовал се в пределите на смъртоносното притегляне, би могъл да му се съпротивява не повече, отколкото едно перце на урагана, и би бил в миг погълнат от водовъртежа.

Опитите да се обясни това явление ми се струваха, доколкото ги помня, достатъчно убедителни. Но сега ги възприех напълно по друг начин и те съвсем не ме задоволяваха. По общо признание този водовъртеж, също както и трите други по-малки водовъртежа между островите Варьо, „дължи произхода си не на нещо друго, а на сблъскването на вълните, които по време на прилив и отлив, притиснати между веригите от скали и рифове, яростно се издигат нагоре и се сгромолясват с необузdana сила; по такъв начин колкото е по-висок водният стълб, толкова по-голяма е дълбочината на падането му и естествен резултат от това е фунията или водовъртежът, чиято удивителна способност за всмукване е достатъчно изучена при не толкова грандиозни опити“ — ето какво се казва по този повод в Британската енциклопедия. Кирхер^[8] и други смятат, че в средата на Маелстрорма има бездънна пропаст, която излиза на отвъдната страна на земното кълбо в някоя отдалечена негова част — например в Ботническият залив, както определено твърдят други. Това само по себе си нелепо твърдение сега, когато цялата картина беше пред моите очи, ми се стори напълно правдоподобно, но щом споменах за това пред моя водач, с учудване чух от него, че макар и почти всички норвежци да се придържат към това мнение, той сам не го споделя. А колкото се отнася до приведеното по-горе обяснение, той чисто и просто си призна, че не е в състояние да го проумее; и аз се съгласих с него, защото колкото и да е убедително на книга, тук, пред тази ревяща бездна, то изглежда неразумно и дори глупаво.

— Хайде, достатъчно се нагледахте на водовъртежа — каза старецът, — тъй че сега, ако внимателно заобиколите канарата и седнете тук, откъм защитената от вятъра страна, където не се чува

толкова този рев, ще ви разкажа една история, която ще ви убеди, че зная нещичко за Москестрома.

Аз се настаних там, където ме посъветва, и той пристъпи към разказа си.

— Аз и двамата ми братя притежавахме някога заедно добре екипиран ветроходен кораб, около седемдесет тона, и с този платноход обикновено отивахме да ловим риба към островите отвъд Моске, близо до Вург. По време на бурните приливи в морето уловът винаги бива добър, трябва само да избереш подходяща минута и да имаш достатъчно мъжество, за да не я пропуснеш; обаче от всички лофоденски рибари само ние тримата ходехме да ловуваме към островите. Обикновено ловът на риба се извършва значително по-долу, на юг, където може без всякакъв риск да се рибарствува по всяко време — затова и всички предпочитат да ловуват там. Обаче тук, сред скалите, имаше избрани местенца, където не само че се въдеше всякаква рядка риба, но и уловът беше много по-богат, тъй че ние понякога успявахме за един ден да наловим толкова, колкото пострахливите не хващаха и за седмица. С една дума това беше своего рода отчаяно предприятие: вместо да влагаме в него труд, ние рискувахме главите си и храбростта ни заменяше капитала.

Платнохода си държахме в едно малко заливче, приблизително на около пет мили по-нагоре оттук по крайбрежието и обикновено в хубаво време, ползувайки се от затишието, което траеше четвърт час, пресичахме главното течение на Москестрома малко по-нагоре от ямата и хвърляхме котва някъде около Отерхолм или Сандфлезен, където не бушува толкова прибойт. Оставахме тук, докато отново не настъпваше затишие, и тогава, като вдигнехме котва, се връщахме в къщи. Ние никога не се впускахме в подобно пътешествие, ако нямаше надежден бейдевинд (такъв, за който можеше да се гарантира, че няма да стихне до нашето връщане), и рядко грешахме в предположенията си. За шест години само два пъти бяхме принудени да престоим цяла нощ на котва поради пълно безветрие — наистина рядко явление в тукашните места; а веднъж се наложи да се задържим почти цяла седмица в риболовните райони и едва не пукнахме от глад, защото щом пристигнахме, надигна се буря и излишно беше дори и да се мисли за прекосяване на разбушувалото се течение. Ние, разбира се, щяхме непременно да бъдем отнесени в морето, понеже водовъртежът

така мятеше и въртеше шхуната, че котвата се заплете и се влачеше по дъното, но за щастие попаднахме в едно от напречните течения, които тук са много — днес ги има, утре не, — и то ни изтласка към остров Флимен, където успяхме да пуснем котва.

Не мога да опиша и една двадесета част от онези затруднения, с които ни се случваше да се сблъскваме в „риболовния район“ (тъй като това място е гадно дори и в тихо време). Обаче ние се изхитрявахме винаги благополучно да минем страшната пропаст на Москестрома, макар и да си призная понякога да изгубвах и ума и дума, когато ни се случваше да се озовем във водите му с някаква си минутка по-рано или по-късно от затишието. Често пъти вятърът се оказваше по-слаб, отколкото ни се струваше, когато излизахме на лов, и нашият платноход се движеше не тъй бързо, както ни се искаше, а течението пречеше да го управляваме. По-големият ми брат имаше син на осемнадесет години, аз също имах двама здрави юнаци. Те, разбира се, биха ни били голяма подкрепа в такива случаи — и на веслата, пък и по време на лова, — но макар самите ние всеки път да отивахме на риск, не смеехме да излагаме на опасност живота на нашите деца, защото, да си кажа правото, това беше смъртна опасност.

След няколко дни ще се навършат три години, откак стана онова, за което искам да ви разкажа. То се случи на десети юли хиляда осемстотин и... година. Жителите от тукашните места никога не ще забравят този ден, понеже такъв страшен ураган, какъвто свирепствуваше тогава, още никога не са изпращали небесата. Обаче цялата сутрин и след пладне духаше мек, устойчив югозападен вятър и слънцето светеше ярко, тъй че дори и най-старият от рибарите не можа да предугади онова, което се случи.

Към два часа след пладне ние тримата — двамата ми братя и аз — спряхме до островите и много скоро натоварихме шхуната си с превъзходна риба, която в този ден, както всички забелязахме, беше в такова голямо изобилие, каквото досега никога не бяхме виждали. Беше точно седем *според моя часовник*, когато вдигнахме котва и тръгнахме обратно, за да пресечем опасното течение на Стром през самото затишие, а то, както добре знаехме, трябваше да настъпи в осем часа.

Излязохме под свежия вятър, който ни подгонваше откъм щирборда, и известно време бързо се движехме напред, без да мислим

за някаква опасност, защото и наистина не виждахме никакви причини да се страхуваме. Изведнъж насреща ни задуха вятър от Хелсеген. Това беше нещо съвсем необикновено — никога по-рано такова нещо не ни се е случвало — и сам не зная защо, някак си не се почувствувах добре. Опънахме платната по вятъра, но пак не се помръдвахме от мястото си поради насрещното течение и аз вече се канех да предложа на братята си да свърнем обратно и да хвърлим котва, но в този миг, като се озърнахме, видяхме, че над хоризонта е надвиснал някакъв необикновен, съвсем медночервен облак, който растеше с невероятна бързина.

Между това връхлетелият ни отпред вятър утихна, настъпи пълно затишие и само течението ни клатушкаше на всички страни. Но това продължи тъй кратко, че ние дори не успяхме да помислим какво би могло да означава. Не мина и минута и ни връхлетя буря, още една минута — и небето се заоблачи, морето се разпени и внезапно настъпи такъв мрак, че престанахме да се виждаме.

Безсмислено е и да се опитвам да описвам този ураган. Нито един от най-старите норвежки моряци не е виждал подобно нещо. Успяхме да свием платната, преди да ни връхлети халата, но още при първия порив на вятъра и двете ни мачти рухнаха зад борда, сякаш ги отрязаха, и гротмачтата повлече подире си по-малкия ми брат, който се беше привързал с нея за по-сигурно.

Нашият кораб се отличаваше с необикновена лекота, той се плъзгаше по вълните като перце. По цялата палуба нямаше никакъв отвор, освен един малък люк в носовата част; ние обикновено затваряхме плътно този люк, преди да преминем през Стром, за да не ни залее „поренето“. И ако не беше тази предпазливост, ние веднага бихме отишли на дъното, защото за няколко секунди съвсем се заровихме във водата. По какъв начин по-големият ми брат избягна гибелта, не мога да кажа, нямаше възможност да го попитам за това. А аз, щом фокът биде изтръгнат от ръцете ми, се хвърлих ничком на палубата и като опрях крака в планшира, вкопчих се с все сили за римболта в основата на фокмачтата. Естествено, аз го направих съвсем инстинктивно — и това беше без съмнение най-доброто нещо, което можех да сторя, защото в този миг не бях способен да мисля.

За няколко секунди, както вече ви казах, ние бяхме напълно залени и аз лежах, без да дишам, вкопчил се с две ръце за рима. Когато

почувствавах, че силите ми изменят, аз се приповдигнах на колене, без да изпускам халката от ръце, и подадох глава от водата. В това време нашето корабче се разтърси, буквално като пес, изскочил от вода, и по такъв начин някак си се измъкна от потока. Аз се намирах в някакво вцепенение, но с всички сили се стараех да се овладеея и да съобразя какво да правя, когато изведнъж някой ме улови за ръката. Оказа се, че това е по-големият ми брат и аз страшно се зарадвах, защото бях вече сигурен, че е отнесен в морето. Но радостта ми мигновено се смени с ужас, когато той приближи устни до ухото ми и изкрещя една дума: „*Москестром!*“

Не мога да ви предам какво почувствавах в тази минута. Аз се затресох от главата до краката, сякаш в някаква ужасна треска. Добре разбрах какво означаваше в неговите уста тази една-единствена дума. Вятърът ни тласкаше напред, право към водовъртежа на Строма и нищо не можеше да ни спаси!

Вие разбирате, че обикновено, пресичайки *течението* на Строма, ние винаги се стараехме да се държим колкото се може по-горе, по-надалече от водовъртежа, дори в най-тихо време, и при това зорко следяхме за началото на затишието, а сега ни носеше в самия котел, и то при такъв ураган. „Но нали ще попаднем там навярно в самото затишие — помислих си аз. — Все още има мъничка надежда.“ И веднага се изругах: само един луд можеше да се надява на нещо. Аз много добре знаех, че сме обречени, дори и да бяхме на някакъв десет пъти по-мощен боен кораб с деветдесет оръдия.

По това време първият бесен напор на бурята утихна или може би ние не го чувствавахме така, защото вятърът духаше в кърмата ни, но затова пък вълните, които отначало лягаха ниско, притиснати от вятъра, и само се пенеха, сега се надигнаха и се превърнаха в цели планини. В небето също така настъпи някаква странна промяна. Наоколо от всички страни то беше черно като катран и изведнъж точно над главите ни се прокъса кръгло прозорче и в тази внезапна пролука на чистата, ясна, дълбока синевина засия пълната луна с такава ярка светлина, каквато аз никога не съм виждал в живота си. Тя освети всичко наоколо и всичко изпъкна с необикновена яснота. О, боже, какво зрелище освети тя със своята светлина!

Няколко пъти се опитах да заговоря с брат си, но кой знае защо, шумът до такава степен се усили, че колкото и да се стараех, той не

можеше да чуе нито една дума, въпреки че аз с всички сили му крещях право в ухото. Изведнъж той поклати глава и бледен като смърт повдигна пръст, сякаш искаше да каже: „*Слушай!*“

Отначало не можах да разбера, на какво иска да ми обърне внимание, но тутакси ми се мярна през ума една страшна мисъл. Извадих от джоба си часовника, повдигнах го към светлината и погледнах циферблата. *Беше спрял в седем часа! Ние бяхме пропуснали времето на затишието и водовъртежът на Строма сега бушуваше с всички сили.*

Ако корабът е скован здраво, добре екипиран и не е много натоварен, при силна буря в открито море вълните винаги сякаш се плъзгат изпод него; на хора, несвикнали с морето, това се струва странно, но на нашия морски език го наричат „*да яхнеш вълните*“.

Та ето, досега ние твърде благополучно „се крепяхме на седлото“, когато изведнъж една огромна вълна ни подхвана точно под кърмата и като полетя, помъкна ни нагоре, все по-високо и по-високо, сякаш в самото небе. Никога не бих повярвал, че вълна може да се издигне тъй високо. А после, въртейки се и плъзгайки се, ние стремглаво се спуснахме надолу, тъй че дъхът ми спря и ми притъмня пред очите, сякаш падах в съня си от някаква висока, висока планина. Но докато бяхме още горе, успях да хвърля поглед встрани и този единствен поглед беше достатъчен. Веднага разбрах къде се намираме. Водовъртежът Москестром лежеше право пред нас, на разстояние около четвърт миля, но тъй не приличаше на обикновения Москестром, както ей този водовъртеж, който виждате, не прилича на воденичен ручей. Ако още по-рано не бях се досетил къде сме и за какво трябва да бъдем готови, не бих познал това място. И неволно затворих очи от ужас. Клепачите ми от само себе си конвулсивно се свиха.

Сигурно бяха изминали не повече от две-три минути, когато изведнъж почувствувахме, че вълните се отдръпнаха и ни облива пяна. Корабът рязко се обърна на левия борд и стремително се понесе напред. В същия този миг оглушителният грохот на вълните съвсем потъна в някакво пронизително пицене — представете си няколко хиляди парахода, които едновременно свистят с всичките си комини, изпускатйки пара. Ние се озовахме сега в ивицата пяна, която винаги заобикаля водовъртежа, и аз помислих, разбира се, че ей сега ще ни

запокити в бездната, която само смътно различавахме, защото кръжахме над нея с невероятна бързина. Нашата шхуна сякаш съвсем не се потапяше във водата, а се плъзгаше като мехур по повърхността на вълните. Десният борд беше обърнат към водовъртежа, а отляво се извисяваше необятният, напуснат от нас океан. Той се издигаше подобно на огромна стена, която конвулсивно се възправяше между нас и хоризонта.

Това може да изглежда странно, но, когато се озовахме вече в самата паст на водната бездна, аз бях по-спокоен, отколкото тогава, когато едва-що се приближавахме към нея. Като си казах, че няма на какво да се надявам, аз почти се избавих от оня страх, който така ме парализираше отначало. Вероятно отчаянието беше опънало нервите ми.

Може да изглежда като самохвалство, но ви казвам истината: започнах да си въобразявам колко трябва да е величествено да загина от такава смърт и колко е безразсъдно пред тъй чудесната проява на божие всемогъщество да мисля за такава дреболия като собствения ми живот. Струва ми се, че дори се изчервих от срам, когато тази мисъл се мярна в ума ми. След известно време мислите ми се обърнаха към водовъртежа и ме обзе чувство на горещо любопитство. Аз положително чувствавах *желание* да проникна в дълбочината му и ми се струваше, че си заслужава да пожертвувам живота си за това. Аз само много съжалявах, че никога вече няма да мога да разкажа на старите си другари, останали на сушата, за онези чудеса, които ще видя. Разбира се, странно е, че у един човек пред лицето на смъртта възникват такива нелепи фантазии; аз сетне често мислех, че може би това кръжене над бездната малко е поразмътило разума ми.

Имаше впрочем още едно обстоятелство, което ми помогна да се овладее: това беше липсата на вятъра, който сега не достигаше до нас. Както сами видяхте, ивицата пяна се намира значително по-долу от равнището на океана — той се възправяше над нас като висока, черна, необозрима стена. Ако никога не ви се е случвало да бъдете на море през време на силна буря, вие не ще сте в състояние дори да си представите до какво изстъпление може да доведат вятърът и плясъкът на вълните. Те заслепяват, оглушават, не позволяват да си поемете дъх, лишават ви от всяка способност да действувате и да съобразявате. Но сега ние бяхме почти избавени от тези неприятности — тъй осъденият

на смърт престъпник се ползува в затвора с някои малки привилегии, от които е бил лишен, когато участта му още не е била решена!

Колко пъти извършихме кръг по края на водовъртежа, не е възможно да се каже. Въртя ни може би около един час; ние не плувахме, а сякаш летяхме, придвижвайки се все повече към средата на пояса, после все по-близо и по-близо към зловещия му вътрешен край. През цялото това време аз не изпусках от ръце рима. По-големият ми брат лежеше на кърмата хванал се за едно малко празно буре, привързано към нея; това беше единствената вещ на палубата, която връхлетелият ураган не бе отнесъл в морето. Но когато вече съвсем се приближихме към края на фунията, брат ми изведнъж изпусна от ръце бурето и като се хвърли към рима, извън себе си от ужас се опитваше да откъсне от него ръцете ми, понеже не можеше да се вкопчим и двамата за него. Никога в живота си не съм изпитвал такова огорчение, както от тази му постъпка, макар и да разбирах, че сигурно е изгубил разума си, че съвсем се е побъркал от страх. И мисъл не ми минаваше да се боря с него. Знаех, че на никого от нас няма да помогне това, дали ще се държим за нещо или не. Отстъпих му халката и се прехвърлих на кърмата към бурето. Не представляваше голям труд да направя това, защото нашата шхуна при своето въртене се държеше доста устойчиво, не наклоняваше борд встрани и само се полюляваше назад и напред от гигантските тласъци и тръпки на водовъртежа. Едва бях успял да се настая на новото си място, когато изведнъж рязко се прекатурнахме на десния борд и стремглаво се понесохме в бездната. Набързо прошепнах молитвата си и реших, че всичко е свършено.

Щом почувствувах това шеметно падане, аз инстинктивно се вкопчих с всички сили в бурето и затворих очи. В течение на няколко секунди не се решавах да ги отворя; очаквах, че ей сега ще загинем и не разбирах защо още не съм встъпил в смъртна схватка с потока. Но секундите минаваха една след друга, а аз бях още жив. Престанах да чувствавам, че летим надолу; шхуната, изглежда, се движеше съвсем тъй, както и по-рано, когато се намираше в ивицата на пяната, с тази само разлика, че сега тя като че ли седеше по-дълбоко във водата. Събрах кураж, отворих очи и се огледах наоколо.

Никога не ще забравя чувството на благоговеен трепет, ужас и възторг, които ме обхванаха. Шхуната сякаш беше повиснала,

задържана от някаква вълшебна сила на половината си път към бездната, върху вътрешната повърхност на огромна кръгла фуния с невероятна дълбочина; нейните съвършено гладки стени би могло да бъдат взети за абаносово дърво, ако не се въртяха с шеметна бързина и не отразяваха от себе си мъждукащото, призрачно сияние на лунните лъчи, които като златен поток се струяха покрай черните склонове, прониквайки далеко навътре, в самите недра на пропастта.

Отначало бях тъй замаян, че не можех нищо да различа. Страшно, всеобхващащо величие — ето всичко, което се откри пред зрението ми. Когато мъничко дойдох на себе си, погледът ми неволно се устреми надолу. В тази посока за очите нямаше никакви прегради, понеже шхуната висеше върху наклонената повърхност на фунията. Тя се държеше съвсем равно, с други думи палубата ѝ представляваше плоскост, паралелна на плоскостта на водата, но тази последната рязко се спускаше, като образуваше ъгъл, по-голям от четиридесет и пет градуса, тъй че ние сякаш лежахме на хълбок. Обаче аз не можех да не забележа, че и при такова положение почти без труд запазвах равновесие; навярно това се обясняваше със скоростта на нашето въртене.

Лунните лъчи като че ли опипваха самото дъно на бездната, но аз както по-преди не можех нищо да различа, понеже всичко беше обвито с гъста мъгла, а над нея висеше една блестяща дъга, подобна на тесния, люлеещ се мост, който по думите на мюсюлманите е единственият преход от Времето към Вечността. Тази мъгла или воден прах възникваха вероятно от сблъскването на гигантските стени на фунията, когато те всички изведнъж се срещнеха на дъното, но ревът, който се издигаше от тази мъгла и летеше към небесата, аз не се наемам да опиша.

Когато се откъснахме от горния пояс на пяната и се озовахме в бездната, изведнъж бяхме завлечени на много голяма дълбочина; но след това съвсем не се спускахме равномерно. Ние се носехме все в кръг и в кръг не с равно, плавно движение, а със стремителни скокове и тласъци, които ту ни запокитваха само на някакви си стотина ярда, ту ни караха да летим така, че ние изведнъж описвахме едва ли не пълна окръжност. И с всяко завъртане се спускахме бавно, но много забележимо все по-надолу и по-надолу.

Озъртайки се наоколо и вглеждайки се в огромната черна пропаст, по стените на която кръжахме, аз забелязах, че нашият кораб не беше единствената плячка, уловена от устата на водовъртежа. Над нас и под нас се виждаха отломки от кораби, грамадни греди, стъбла на дървета и маса дребни предмети — различна покъщнина, счупени сандъци, дъски, бурета. Аз вече говорих за онова неестествено любопитство, което ме завладя, като измести първоначалното чувство на безумен страх. То сякаш все по-силно се разгаряше в мене, докато все по-близо и по-близо се придвижвах към страшния край. Аз с необикновен интерес разглеждах сега всичките тези предмети, които се въртяха заедно с нас. *Може би* съм сънувал, защото дори се развличах от това да отгатвам кой от тях по-скоро ще отлети в клокочещата разпенена бездна. Ето този бор, казвах си аз, ей сега непременно ще направи съдбоносния скок, ще се гмурне и ще изчезне — и аз бях много разочарован, когато скелетът на холандския търговски кораб го изпревари и се гмурна пръв. Най-сетне, след като няколко пъти се мъчех да отгатна и всеки път сгрешавах самият този факт — поради неизменната погрешност на моите догадки — ме наведе на една мисъл, от която отново целият затреперах от главата до краката, а сърцето ми пак неудържимо затуптя.

Но причина за това не беше някакъв нов ужас, а едно смътно предчувствие на *надежда*. Тази надежда беше извикана на живот от известни спомени и в същото време от моите сегашни наблюдения. Аз си припомних всичките тези вехтории, с които е осеян брегът на Лофоден, всичко, което някога е било погълнато от Москестрома и после изхвърлено от него обратно. В по-голямата си част това бяха напълно разрушени предмети, изпочупени и накълцани до такава степен, че треските по тях стърчаха, но в съзнанието ми ясно изпъкна, че *някои* от тях съвсем не бяха обезобразени. Аз не можах да намеря на това никакво друго обяснение, освен че от всички тези предмети само онези, които се бяха превърнали в отломки, са *били завлечени на дъното*, а другите — затова ли, че много по-късно са попаднали във водовъртежа или по някаква друга причина — са се спускали твърде бавно и не са успявали да достигнат дъното, тъй като е настъпвал приливът или отливът. Аз бях готов да допусна, че и в единия, и в другия случай те са могли да бъдат изнесени на повърхността на океана, без да се изложат на участта на онези предмети, които са били

всмукани по-рано или кой знай защо са потънали по-бързо. При това аз направих още три важни наблюдения. Първо, като общо правило колкото повече бяха предметите, толкова по-бързо те се спущаха; второ, ако от две тела с еднакъв обем едното имаше сферична, а второто *каквото и да било друга форма*, сферичното се спущаше по-бързо; трето, ако от две тела с еднаква големина едното имаше цилиндрична, а второто, *каквато и да било друга форма*, цилиндричното потъваше по-бавно. След като се спасих, аз няколко пъти разговарях на тази тема с нашия стар учител. От него именно научих тези думи, „цилиндър“ и „сфера“. Той ми обясни, макар и аз да забравих това обяснение, по какъв начин онова, което ми се случи да наблюдавам, било всъщност естествена последица от формата, която са имали плуващите предмети, и защо се получаваше така, че цилиндърът, попаднал във водовъртежа, оказваше по-голямо съпротивление на неговата поглъщаща сила и се всмукваше по-трудно, отколкото което и да било друго, равно на него по обем тяло, което имаше някаква друга форма.^[9]

Още едно удивително обстоятелство в голяма степен подкрепяше наблюденията ми и именно то главно ме подтикна да се възползувам от тях за своето спасение: всеки път, когато описвахме кръг, ние изпреварвахме ту буре, ту рея или отломка от мачта и много от тези предмети, които бяха на едно равнище с нас в онази минута, когато аз току-що отворих очи и видях тези чудеса на водовъртежа, сега кръжаха високо над нас и сякаш почти не бяха се помръднали от своето първоначално място.

Повече не се двоумих. Реших да се привържа колкото се може по-здраво о бурето за вода, за което се държах, да отрежа въжето, което го прикрепваше към кърмата, и да се хвърля във водата. Опитвах се със знаци да привлека вниманието на брат си, показвах му плаващите покрай нас бурета и с всички сили се стараех да му обясня какво именно се каня да направя. Струва ми се, че в края на краищата той разбра намеренията ми, но — така ли беше това или не — само безнадеждно поклати глава и не пожела да се помръдне от мястото си. Беше невъзможно да го стигна: всяка секунда отлагане заплашваше с гибел. И тъй със свито сърце предоставих брат си на собствената му участ, завързах се о бурето със самото въже, с което то беше

прикрепено към кърмата, и без да се колебае повече, хвърлих се в бездната.

Резултатът се оказа точно такъв, какъвто се надявах, че ще бъде. Тъй като сам ви разprávям тази история — вие виждате, че наистина съм се спасил — и знаете вече по какъв начин съм успял да се спася, а следователно можете и да предугадите всичко, което още не съм доизрекъл, ще се постарая с няколко думи да завърша разказа си. Измина може би час или малко повече, откак напуснах шхуната, която вече успя да се спусне значително по-долу от мене, когато изведнъж тя бързо се преобърна три-четири пъти и отнасяйки със себе си скъпия ми брат, се гмурна в бездната и завинаги изчезна от очите ми в бушуващата пяна. Бурето, към което бях завързан, беше изминало малко повече от половината разстояние до дъното на фунията от онова място, където скочих, когато в недрата на водовъртежа настъпи решителна промяна. Полегатите стени на гигантската фуния започнаха внезапно и стремително да губят своята стръмнина, бурното ѝ въртене постепенно се забавяше. Мъглата и дъгата малко по малко изчезнаха и дъното на бездната сякаш започна полека да се издига. Небето беше ясно, ветровете утихнаха и пълната луна, сияейки, клонеше към запад, когато се озовах на повърхността на океана срещу бреговете на Лофоден, на същото онова място, където *току-що зееше* пропастта на Москестрома. Това беше часът на затишието, но по морето след урагана все още се издигаха грамадни вълни. Течението на Строма стремително ме подхвана и след няколко минути бързо ме отнесе към риболовните „райони“. Изтощен от умора, аз бях прибран от един кораб и (сега, когато опасността мина) нямах сили да промълвя нито дума от преживяния ужас. Тези, които ме издърпаха на борда, бяха мои стари приятели и всекидневни другари, но те не ме познаха, както не биха могли да познаят някой пътник от страната на духовете. Косите ми, в навечерието още гарвановочерни, бяха станали, както сами виждате, съвсем бели. Казват, че уж целият израз на лицето ми се бил променил. Разправих им историята си, но не я повярвах. Сега я разprávям на вас и едва ли мога да очаквам, че ще ми гласувате повече доверие, отколкото веселите лофоденски рибари.

[1] За пръв път публикувано в списание „Грейъм Мегъзин“ (май 1841). — Обяснителна бележка на редактора на бълг. издание. ↑

[2] Демокрит от Абдера (около 460–370 г. пр.н.е.) — велик древногръцки философ материалист, един от основоположниците на теорията за атомите. Под „кладенеца на Демокрит“ се разбира безкрайността, в която той си е представял движението на атомите. — Обяснителна бележка на редактора на бълг. издание. ↑

[3] Джоузеф Гленвил (1636–1680) — английски свещеник и философ. — Обяснителна бележка на редактора на бълг. издание. ↑

[4] Морето на мрака (лат.) — Б.пр. ↑

[5] Става дума за древния арабски географ от 12 в. Ал Идриси, наричан нубиец, тъй като през 17 в. съчиненията му били преведени на латински език със заглавието „География на Нубия“. — Обяснителна бележка на редактора на бълг. издание. ↑

[6] Джонас Рамус (1649–1718) — норвежки историк. — Обяснителна бележка на редактора на бълг. издание. ↑

[7] Флегетон — в гръцката митология огнена река, заобикаляща подземното царство. — Обяснителна бележка на редактора на бълг. издание. ↑

[8] Атанасиус Кирхер (1601–1680) — немски учен, според теорията на когото земята представлявала твърдо тяло с куха вътрешност, запълнена с огън, вода и въздух. — Обяснителна бележка на редактора на бълг. издание. ↑

[9] Вж. Архимед, „De Incidentibus in Fluido“, кн. 2. — Б.а. ↑

Издание:

Автор: Едгар По

Заглавие: Златният бръмбар

Преводач: Кирил Хавезов

Език, от който е преведено: Английски

Издател: Държавно военно издателство

Град на издателя: София

Година на издаване: 1970

Тип: Разкази

Печатница: Печатница на Държавно военно издателство

Отговорен редактор: Христо Минчев

Редактор: Христо Минчев

Технически редактор: Тодор Попов

Художник: Петър Кръстев

Коректор: Фанка Пигова

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/1522>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.